

36742-

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**1980 SONRASI TÜRKİYE'DE
İHRACAT VE İHRACATI
TEŞVİK TEDBİRLERİNİN GELİŞİMİ İLE
BUNLARIN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ**

**İŞLETME YÖNETİMİ
YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ**

Ayşe Anıl KARADAĞ

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON VE TEZLER**

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Ali ÖZGÜVEN

İSTANBUL - 1994

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	V
TABLO VE GRAFİKLER	VI
ÖZET	VII
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

İKTİSADİ KALKINMA, EKONOMİK POLİTİKALAR VE İHRACAT

1.1. İktisadi Kalkınma ve Ekonomik Politikalar	4
1.2. Türkiye İhracatı	5
1.2.1. 1980 Yılına Dek İhracatımız	5
1.2.2. 1980 Sonrası Türkiye, İhracatındaki Gelişmeler	14
1.2.2.1. 1980 Sonrası İhracatımızdaki Yapısal Değişim	20
	37
1.3. Dünya Dış Ticaretinde İhracat	

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İHRACATI DÜZENLEYEN MEVZUAT VE İHRACAT YAPABİLMENİN ŞARTLARI

2.1. Türkiye'de İhracatı Düzenleyen Mevzuat	40
2.2. İhracat Yapabilmenin Şartları	42
2.2.1. İhracatçı Olmak	42
2.2.1.1. Tacir Olmak	42
2.2.1.2. İhracat Belgesi ve İhracat Belgesi ve Ruhsatnamesi Almak	43
2.2.1.3. Bölgesel Birliklere Kaydolmak	45

III. BÖLÜM
İHRACAT REJİMİ KARARI VE YÖNETMELİĞİNE GÖRE İHRACAT
YÖNTEMLERİ

3.1. Müsteşarlığın Müsaadesine Bağlı İhracat	46
3.2. Lisansa Bağlı İhracat	47
3.2.1. Müsteşarlığın Müsaadesine ve Lisansa Bağlı İhracatın İşlevleri	47
3.2.1.1. Müsteşarlığın Lisansına veya Tesciline Bağlı Malların İhracına Ait Muameleler	47
3.2.1.2. Meslek Kuruluşlarının Lisans ve Tesciline Bağlı Malların İhracına Ait Muameleler	48
3.2.1.3. Lisans ve Tescil Belgesi Üzerinde Yapılacak Değişiklikler	49
3.3. Tescile Bağlı İhracat	50
3.4. Serbest (Müsaadeye, Lisansa ve Tescile Bağlı Olmayan) İhracat	50
3.4.1. Serbest İhracatın İşlevleri	51
3.4.1.1. Serbest İhracatta Gümrük İdarelerince Yapılacak Muameleler	52
3.4.1.2. Serbest İhracat Beyannamelerinde Bankalarca Yapılacak Değişiklikler	53
3.5. Ortak Hükümler	54
3.5.1. İhraç Süreleri	54
3.5.2. İhracatın Yapılması Şartı	55
3.5.3. Satış, Fiyat ve Değer Tutarlarının Yabancı Para ile Gösterilmesi Şartı	55
3.5.4. İhracatçı Birliklerin İstihgal Alanına Giren Maddeler	56
3.5.5. Meslek Kuruluşlarınca Tutulacak Kayıtlar	56
3.5.6. Fiili İhracatı Müteakip Satış veya Ödeme Şekillerinin Değiştirilmesi veya Malların Terkedilmesi	56
3.6. Değişik Türlerde İhracat	57
3.6.1. Müşterek Hesap Yoluyla İhracat	58
3.6.2. Konsinye İhracat	58
3.6.3. Kredili İhracat	61

III

3.6.4. Geçici İhracat	62
3.6.5. Peşin İhracat	64
3.6.6. Bedelsiz İhracat	65
3.6.7. Müteahhitlerin Yaptığı İhracat	67
3.6.8. Reeksport	68
3.6.9. Transit İhracat	69
3.6.10. Kitap, Gazete, Mecmua ve Pul İhracı	71

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İHRACAT TEŞVİKLERİ VE BUNLARIN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4.1. Türkiye'de İhracat Teşvik Politikalarının Tarihi Gelişimi	72
4.1.1. 1923-1960 Dönemi	72
4.1.2. 1960 Sonrası Kalkınma Planları ve Planlı Dönemde İhracatı Artırma Politikaları	73
4.1.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	73
4.1.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	74
4.1.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	75
4.1.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	76
4.1.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	77
4.1.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	78
4.2. Türkiye'de İhracatı Teşvik Araçları	79
4.2.1. Hükümet Destekli İhracat Finansmanının Sağlanması	80
4.2.1.1. İhracat Kredileri	80
4.2.1.2. İhracat Kredi Sigortası	82
4.2.1.3. Türkiye'de İhracat Kredi Bankası A.Ş. /TÜRK EXİMBANK	83
4.2.2. Vergi Ayrıcalıkları	84
4.2.2.1. İhracatta Vergi İadesi	84
4.2.2.2. İstihsal Vergisi Muafiyeti	85
4.2.2.3. Kurumlar Vergisinde İhracat İstisnası	85
4.2.2.4. Katma Değer Vergisi İhracat İstisnası	85
4.2.2.5. Vergi Resim ve Harç İstisnası	86
4.2.2.6. Konut Fonu Muafiyeti	86

IV

4.2.2.7. Geçici Koşul Rejimi ile Mal İthalı ve Gümrük Muafiyetli Döviz Tahsisi	86
4.2.3. Nakdi Destekler	87
4.2.3.1. Kaynak Kullanım Destekleme Primi	87
4.2.3.2. Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF)	87
4.2.4. Döviz Düzenlemesi Yoluyla Teşvik	88
4.2.4.1. Döviz Tutma Hakkı	88
4.2.5. Kambiyo Sistemi Aracılığı ile Sağlanan Teşvikler	88
4.2.6. Diğer Teşvikler	89
4.2.6.1. Orman Sanayii Ürünlerinin Teşvik Edilmesi	89
4.2.6.2. İhraç Sayılan Yurtiçi Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetler	90
4.3. İhracat Teşviklerinin İşletmeler Üzerindeki Etkileri	90
4.3.1. Teşvik Tedbirlerinin İşletme Kararlarına Etkileri	91
4.3.1.1. Sektörel Politika Aracı Olarak Teşvik Tedbirleri	92
4.3.1.2. Bölgesel Politika Aracı Olarak Teşvik Tedbirleri	94
4.3.2. Teşvik Tedbirlerinin Kaynak Dağılımı Üzerindeki Etkileri	94
4.3.3. Teşvik Tedbirlerinin İşletmelerin Üretim Teknolojileri Üzerindeki Etkileri.	97
4.3.4. Teşvik Tedbirlerinin İşletmelerin Organizasyon Yapısı ve Yönetim Teknikleri Üzerindeki Etkileri	100
4.3.5. Teşvik Tedbirlerinin İşletmelerin Üretim Ölçekleri Üzerindeki Etkileri	104
4.3.6. Teşvik Tedbirlerinin İşletmelerin Pazar Yapısı ve Rekabet Üzerindeki Etkileri	105
4.3.7. Teşvik Tedbirlerinin İşletmelerin Pazarlama ve Tanıtım Fonksiyonları Üzerindeki Etkileri	106
4.3.8. Teşvik Tedbirlerinin İşletmelerde Kalite ve Standardizasyon Üzerindeki Etkileri	108

V. BÖLÜM

İŞLETMELER AÇISINDAN TÜRKİYE'DEKİ TEŞVİKLER KONUSUNDA, GÖRÜŞ VE ÖNERİLER

SONUÇ	116
KAYNAKÇA	123
ÖZGEÇMİŞ	130

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.t.	: adı geçen tebliğ
AT	: Avrupa Topluluğu
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi
BBYKP	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
DFİF	: Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EFTA	: European Free Trade Area
ESEKH	: Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyeti
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
HDTM	: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
IMF	: International Money Fon
İGEME	: İhracatı Geliştirme ve Etüd Merkezi
İSO	: İstanbul Sanayi Odası
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
OECD	: Organization for Economic Cooperation and Development
TPKKK	: Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu

TABLO VE GRAFİKLER

<u>Tablo/ Grafik No</u>	<u>Tablo/Grafik Adı</u>	
Tablo 1	1923-1980 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticareti	24
Tablo 2	1980 Sonrası İhracatımız (Aylık ve Kümülatif)	27
Tablo 3	İhracatın Yıllar İtibariyle Yüzde Değişimi (Aylık)	29
Tablo 4	İhracatın Yıllar İtibariyle Yüzde Değişimi (Kümülatif)	30
Tablo 5	İhracatın Sektörel Dağılımı Yıllık	33
Tablo 6	İhracatın Ükelere Göre Dağılımı (Yıllık)	35
Tablo 7	Dünya İhracatı	38
Tablo 8	İhracatımızın Dünya İhracatı İçindeki Payı	39
Grafik 1	Aylık İhracat (1989-1990 Karşılaştırması)	31
Grafik 2	Aylık İhracat (1991-1992 Karşılaştırması)	32
Grafik 3	Yıllar İtibariyle, İhracatımızın Sektörel Yapısındaki Oranların Değişimi	34

ÖZET

Bu çalışmada temel amaç; Türkiye ihracatının ve ihracatı teşvik tedbirlerinin, ekonomimizin dönüm noktalarından olan 24 Ocak 1980 Kararları sonrasındaki gelişimini ve bunların Türk işletmeleri üzerindeki etkilerini ele almaktır. Bu yapılırken 1980 öncesine de değinilmiş, uygulanan ekonomik politikaların zaman içindeki gelişimi anlatılmıştır.

Birinci Bölümde, ihracatımızın 1980 yılı öncesinde ve 1980 yılı sonrasında ekonomik konjoktürdeki gelişmelere paralel olarak gösterdiği yapısal değişim, tablolar yardımıyla vurgulanmıştır.

Tezin asıl konusunu 1980 sonrası ihracatımız oluşturmaktadır. Buna rağmen, Türkiye'nin bu tarihten önce uzun bir süre "İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi" uygulamış olması ve bunun da 1980 sonrasındaki "İhracata Dönük Sanayileşme Stratejilerine" dayanak oluşturması nedeniyle, 1980 öncesi ekonomik yapının da bir değerlendirmesi yapılmıştır.

İkinci Bölümde, 1980 yılında yaşanan köklü değişikliklerle ortaya çıkan ihracat mevzuatı ayrıntılı olarak ele alınmış, bu kapsamda ihracat yapabilmeyen şartları üzerinde durulmuştur.

Tezin üçüncü bölümünde, İhracat Rejimi Kararı ve Yönetmeliğine göre yapılan ihracat yöntemleri sıralanmış; bunlara ait muameleler ile özel ve ortak hükümler anlatılmıştır.

Dördüncü Bölümün ilk kısmında, Türkiye'de uygulanan ihracatı teşvik politikalarının tarihsel gelişimi, 1923-1960 Dönemi ve 1960 sonrası Planlı Dönem olmak üzere iki süreçte ele alınmıştır. Her plan dönemi de; özellikleri ve ihracat konusunda getirdiği görüşler açısından ayrı ayrı incelenmiştir.

VIII

Bu bölümün ikinci kısmında ise 1980 sonrasında uygulamaya giren ihracatı teşvik araçları genel bir bakış açısıyla sınıflandırmaya tabi tutularak ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Bu bölümde ayrıca ihracat ve ihracatı teşvik tedbirlerinin işletmeler üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Son bölüm olan beşinci bölümde de, işletmeler açısından Türkiye'de uygulanan ihracatı teşvik tedbirleri konusundaki görüş ve öneriler ile tezin tümüne ait bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç kısmı yer almaktadır.



GİRİŞ

20. yüzyıl, dünya ekonomileri için tarihsel kronolojide kalkınma ve sanayileşme çağı olarak geçmektedir. Sanayileşme ise ekonomik gelişme ve toplumsal refahın temel göstergesi olarak, dünya ekonomilerinin itici dinamiği olmaktadır.

Günümüzde kalkınmış ülkeler tanımlaması aynı zamanda sanayileşme sürecini tamamlamış ülkeler için kullanılmaktadır. Sanayileşmeyi kalkınma politikalarının odağına yerleştiren ülkeler için de hem kalkınmışlığın hem de sanayileşme düzeyinin ölçüsü, Batı ekonomileri olmaktadır.

Türkiye'nin temel bir hedef olarak belirlediği sanayileşme yoluyla kalkınma ve Batı ekonomileri ile bütünleşme politikaları 1930'lara kadar geri gitmektedir. Türkiye ekonomisi 60 yılı aşkın bir süredir kamu ve özel sektör güdümlü olarak sanayileşme çabalarını sürdürmektedir.

Bazen devlet eliyle sanayileşmeyi kalkınma politikalarına egemen kılan, bazen de özel sektör yatırımlarını sanayileşmenin itici gücü olarak ele alan politikalar, Türkiye'yi bir sanayi ülkesine dönüştürme hedefine hizmet etmektedir.

Türkiye'nin sanayileşmiş ülkelerden oluşan Avrupa Topluluğu'na katılma kararı; bu topluluk içinde ekonomik, toplumsal ve kültürel varlığını geliştirerek sürdürebilmesi için, AT ile gümrük birliğinin gerçekleşeceği 1995 yılına kadar, sanayiinin sağlam bir temele dayandırılmasını, zorunlu kılmaktadır. Bu da doğru ve akılcı ekonomik politikaların izlenmesi ile varılabilecek bir sonuçtur.

Ekonomik politikaların temel amacı iktisadi kalkınmayı sağlamaktır. Genel ekonomi politikalarının bir uzantısı olan dış ticaret politikası da bu amaçla kullanılabilecek başlıca araçlardan biridir. Bu çalışmada, genel

olarak Türkiye'nin değişik dönemlerde izlediği iktisat politikaları üzerinde durulmuş, bunların ihracata olan etkileri ve ihracat yapısında oluşturduğu değişiklikler ele alınmıştır.

Türkiye'nin Cumhuriyet dönemi ile birlikte içine girdiği kalkınma çabası içinde önemli bir yer tutan ihracat, 1980 öncesi ve 1980 sonrası olmak üzere iki farklı dönemde incelenmiştir. Bu dönemlerde izlenen iki temel politika ise; daha önce yurt dışından ithal edilen malların uygulanan koruyucu ve özendirici önlemlerle yurt içinde üretilmesi anlamına gelen "ithal ikamesi" ile; sanayileşme için gerekli itici gücün iç talepten çok dış talepten, yani mal ve hizmet ihracından beklendiği "İhracata Dönük Sanayileşme Stratejisi"dir.

Türk Ekonomisinin temel sorularından biri olan dış kaynaklara olan bağlılığının azaltılması; toplam ihracat içinde sanayi ürünlerinin payının artmasına ve bunun yanında temel ara mallar ve yatırım mallarında sağlanacak ithal ikamesine bağlıdır.

İthal ikamesine dayalı sanayileşme ve sabit sermaye yatırımlarını teşvik politikaları, ağırlıklı olarak 1963 sonrasını izleyen Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında yoğunluk kazanmıştır. 1960 ve 1970'li yıllarda, yüksek bir iktisadi büyüme oranına ulaşmak ve kendi kendine yetebilecek, kalkınmış modern bir endüstriyel yapıyı kurabilmek için Türkiye, sıkı bir ithal ikamesi politikası uygulamıştır. İthal ikamesini cazip hale getirmek için uygulanan politikalar (özellikle gerçek değerinin üzerinde (overvalued) döviz kuru, gümrük duvarları ve ihracatta miktar kısıtlamaları gibi politikalar) yetersiz ihracat teşvikleri ile birleşince yatırımlar, ihracata yönelik sanayilerden çok, ithalatı ikame edici olanlara kaymıştır. Ancak bu politikalar, üretimde sağlanan yüksek büyüme oranına rağmen, gerçekte bir yandan ihracatın gelişmesini geciktiriyor, diğer yandan da ülkenin dış kaynaklara bağımlılığını arttırıyordu. İhracat aleyhine yapılan tercih sonucu ekonominin döviz kazanma kabiliyeti azalmış ve

zorunlu ihtiyaç malları dışındaki tüm ithalata kısıtlama getirilmiştir. Bunun zerine, yoğun biçimde makina ve yedek parça ile petrol ithaline bağımlı olan sanayiın döviz ihtiyaı, yüksek faizli kısa dönem dış borçlanma yoluyla karşılanmaya çalışılmış, ancak bu da birkaç yıl sonunda ülkeyi döviz darboğazına sürüklemiştir.

Türk Hkmeti, 1970'li yılların sonlarında iktisadi büyüme oranını tekrar yükseltmek ve demeler dengesindeki büyük açığı karşılamak için, geçmişteki ie dönük politikalarından tamamen farklı politikalar geliştirmiştir. Devletin piyasaya, müdahalesini minimuma indiren ve ihracatı canlandırıcı tedbirler içeren bu liberalleşme süreci ile Türkiye'nin içerde ve dışarda sorunlarını iyileştirmesi hedeflenmiştir.

İşte bu çalışmada ağırlıklı olarak üzerinde durulan konu, 24 Ocak 1980 tarihinde başlayan bu liberalleşme sürecinin, Türkiye ihracatı üzerinde oluşturduğu etkiler ve yapısal değişimdir. Buna ek olarak, bu dönemi kapsayan ihracat mevzuatı, ihracat yöntemleri ve geçmişten günümüze dek uygulanan ihracatı teşvik tedbirleri ile bunların işletmeler üzerindeki etkileri de tezin inceleme konuları arasında yer almaktadır.

Çalışmam sırasında göstermiş olduğu değerli katkılarından dolayı, Tez Danışmanım Sayın Prof. Dr. Ali ÖZGÜVEN'e teşekkürü bir borç bili-
rim.

I. BÖLÜM

İKTİSADİ KALKINMA, EKONOMİK POLİTİKALAR VE İHRACAT

1.1. İktisadi Kalkınma ve Ekonomik Politikalar

Ülkemizin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde uygulanan ekonomik politikaların temel amacı, iktisadi kalkınmanın sağlanmasıdır. Kalkınmakta olan ülkeler için iktisadi kalkınma ve sanayileşme kavramları çoğu kez aynı anlamda kullanılmaktadır. Sanayileşme, "az gelişmiş bir ekonominin zaman süreci içinde, yapısal değişiklik göstererek, milli geliri içinde sınai kesimin payının artması" (1) şeklinde tanımlanırken, iktisadi kalkınma ise, "... İktisadi gelişmenin sağladığı nimetlerden geniş halk kitlelerinin yararlanacağı ortamı doğuran yapısal bir değişme ..." (2) olarak tanımlanmaktadır. "Kişi başına düşen gelirlerin artması şeklinde de ifade edilen iktisadi kalkınma, talebin tarım ürünlerinden sanayi ürünlerine doğru kaymasına neden olur.

Türkiye'de kalkınma felsefesinin temelini; iktisadi yapının sanayi sektörü yönünde hızlı bir şekilde değiştirilmesi isteği oluşturur (3).

Sanayide yapısal değişme ise, kalkınma planlarında ara ve yatırım malları payının artırılması biçiminde algılanmalıdır (4).

(1) Erol Manisalı, "İktisadi Kalkınmada Dış Ticaretin Yeri ve Önemi", İGEME, Cumhuriyetimizin 50. Yıldönümü Dolayısıyla Düzenlenen "İktisadi Kalkınma ve Sanayi Ürünleri" Seminerinde Sunulan Tebliğ, S.5.

(2) Yüksel Ülken, "Cumhuriyet Dönemi İktisat Politikaları ve Kalkınma", Türkiye İçin Kalkınma Stratejileri İçinde, ESEKH, İst. 1984, S.49.

(3) Halil Seyidoğlu, "Türkiye'de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası", Turhan Kitabevi, Ank. 1982, S.60.

(4) Yakup Kepenek, "Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi", Teori Yayınları, 3. Yazım, 1. B. , Ank. 1987, S.231.

İktisadi kalkınmayı yani sanayileşmeyi gerçekleştirmek üzere uygulanan modeller arasındaki farklılık, dış ticarete bakış açılarında kendini gösterir. Temel amacı ekonomik yapıyı değiştirmek olan bu farklı modeller, dış ticaretle ilişkileri açısından ithal ikamesi ve ihracatın teşviki olmak üzere iki ana grupta toplanabilir (5).

Dış ticaret politikasının, ekonominin yapısı ile bağlı bulunmadığını ve bunun müstakil olarak belirlenebileceğini öne süren iktisatçılar bulunmasına rağmen, genel eğilim bunun tersi yönündedir. Bu genel eğilime göre, dış ticaret politikası genel iktisat politikası içinde ve onunla tamamlanan politikalar zincirinin bir halkasını oluşturmakta ve onun belirlenmesi genel politikanın iyi bilinmesine ve ulaşılmak istenen hedefin tayinine dayalı olmaktadır.

1.2. Türkiye İhracatı

1.2.1. 1980 Yılına Dek İhracatımız

Ülkemiz, Cumhuriyetten günümüze dek sürekli, iktisadi kalkınma ve sanayileşme çabası içine girmiştir. Ancak uygulanan iktisat politikaları incelendiğinde, bunların belli bir stratejiye ya da plana göre zaman içinde aşama aşama uygulanamadığı görülür. İktisat politikaları iç ve dış, hatta siyasal baskıların sonucu zaman içinde farklı biçimlerde formüle edilmiş ve uygulamaya konulmuştur. 1980 yılına kadar uygulanan tüm politikaların tek ortak özelliği ise, "ihracat artışına dayalı büyüme"yi içermemiş olmasıdır (6).

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından, dünyanın büyük bir ekonomik bunalıma girdiği 1929 yılına değin tüm ihracat gelirleri sınırlı sayıdaki tarımsal üründen sağlanıyordu. Bu durum ekonominin büyük ölçüde dışa

(5) Seyidoğlu, a.g.e., S.29.

(6) Gülten Kazgan, "Ekonomide Dışa Açık Büyüme", Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1985, S.281.

bağımlı olmasına neden olmuş, yalnız sanayi ürünleri değil, tarımsal ürünler bile ithalat kalemleri içinde yer almıştır. Dış gelirlerin tarıma, tarımın da daha çok doğa koşullarına bağlı olması durumu güçleştirmekteydi.

Öte yandan altyapı yatırımlarının bile olmadığı bu dönemde sanayiden söz etmek de olası değildir. Bu yıllarda gıda maddeleri ve tekstilde çok az bir sanayileşme görülmüştür (7). Bu nedenle, çok düşük bir tüketim düzeyini sürdürmek için bile Türkiye, şekerden pamuklu dokumaya, pamuk ipliğinden yünlü dokumaya kadar ithalat yapmak durumundaydı (8).

Bu dönemde ekonominin yönlendirilmesi tamamen özel kesime bırakılmıştır. Devlet özel kesime yardımcı olma işlevini yüklenmiş, alınan çeşitli önlemlerle özel kesimin sanayie yönlendirilmesine çalışılmıştır. Ancak sanayi dışı alanlardaki karlılığın yüksekliği ve serbest ithalatın getirdiği rekabet rizikosunu, özel kesimin sanayie yönelmesini engellemiştir (9). Ayrıca, sermaye birikiminin az, teknolojik ve ticari bilgi tecrübenin eksik ve teşebbüs ruhunun da zayıf (10) olması sanayie yönelmeyi engelleyen bir başka etmen olmuştur.

Dönemin bir başka özelliği de, yabancı sermaye girişiminin çok olmasıdır. Ancak bu da sanayileşmeye herhangi bir katkı yapmamış dönem boyunca sanayi kesiminin payı aşağı yukarı aynı kalmıştır.

1929 yılında patlak veren ve tarımsal ürünlerin bolluğundan kaynaklanan dünya iktisadi bunalımı, tarımsal ürünlere olan talebi hızla düşürmüştü,

(7) Şevket Pamuk, "İthal İkamesi, Döviz Darboğazları ve Türkiye 1947-1979," Krizin Gelişimi ve Türkiye'nin Alternatif Sorunu, Kaynak Yayınları, İstanbul 1984, S.50.

(8) Gülten Kazgan, a.g.e., S.282.

(9) Gülten Kazgan, a.g.e., S.288-289.

(10) Ömer Celal Sarç, "1923'den Bu Yana Kalkınma Stratejileri" 2. Türkiye İktisat Kongresi I. Kalkınma Politikası Komisyonu Tebliğleri, İzmir, 1981, S.14.

ticaret hadlerini güçlü bir biçimde mamul mallar lehine çevirmiş ve böylece, tarımsal mallar ihracatından sağladıkları gelirlerle mamul mallar ithal etmekte olan az gelişmiş ülkeleri bunalımın içine çekmiştir (11). İhracatımızın tarımsal maddelerde aşırı yoğunlaşmış ve uzmanlaşmış yapısı dış dünyadaki ekonomik bunalımın Türkiye'ye yansımalarını kolaylaştırmıştır (12).

Tarımsal ürün fiyatlarının düşmesi Türkiye gelirlerini düşürmüş, bu da nüfusun önemli bir kesimini etkilemiş ve büyük sıkıntılara neden olmuştur. Uygulanan ekonomi politikalarına yoğun eleştirilerin başlaması ve yetersiz kalan özel kesim, devletin ekonomiye müdahale etmesine yol açmış ve sanayileşme girişimleri devletin öncülüğünde başlamıştır. Devlet zorunlu malların ithalatı yerine -ki buna itkal ikamesi denir- bunların içeride üretilmesi, dışarıya bağımlı olmaktan kurtulunması için gerekli girişimlere başlamıştır. Bu amaçla, bir Rus uzman heyetine proje hazırlattırılmış ve "Beş Yıllık Sanayi Planı" adı altında kabul edilip uygulanmasına geçilmiştir. Mensucat, kimya, demir-çelik, gibi kollarda çeşitli yatırımları içeren plan, hammaddeleri memlekette üretilen veya kısa zamanda üretilmesi mümkün görülen kaynaklara göre sanayi tercih edilmek suretiyle, ithal ikamesi amacına yönelikti. İhracat öngörülmüş ve kapasiteler memleket ihtiyacına göre ayarlanmıştır. Böylece sanayide geniş bir kamu kesimi meydana gelmiş ve devletin müteşebbis olarak faal olduğu alanlar çeşitlenmiştir (13). Ayrıca, Türkiye'de demiryolları, madenler vd. alanlarda faaliyette bulunan yabancı imtiyazlı şirketler de devletleştirilmiştir.

Dönem boyunca yapılan yatırımlar sonucu, imalat sanayiinde büyük bir gelişme görülmüştür.

(11) Şevket Pamuk, a.g.e., S.15.

(12) Gülten Kazgan, a.g.e., S.253.

(13) Ömer Celal Sarç, a.g.t., S.15.

Devletin ekonomideki düzenlemelerine paralel olarak, dış ticaret rejimi de değiştirilmiştir. Buna göre ithalata kısıtlama getirilmiş, ithalat ve ihracat ikili anlaşmalarla yapılmaya başlanmıştır. Alınan çeşitli önlemler sonucu dış ticaretimiz 1930 yılından itibaren artı bakiye vermeye başlamıştır.

Birinci beş yıllık sanayileşme planı ile 1938 yılına kadar sürdürülen sanayileşme çabaları sonunda 20 önemli sınai tesis kurulmuştur. (14) Ancak hemen başlayan İkinci Dünya Savaşı, sanayileşme çabalarını engellemiştir. Bu arada 1938-1943 dönemi için hazırlanan İkinci Beş yıllık Sanayi Planı uygulanamamış ve yatırımlar gerilemiştir. Savaşın tek olumlu etkisi, ihraç edilen tarımsal ürün fiyatları üzerinde olmuş, dış talebin artması sonucu fiyatlar yükselmiştir. Fazla vermeye devam eden dış ticaretimiz, savaş sonrası tekrar açık vermeye başlamıştır.

Devletin savaş sonrasında ekonomiye yaptığı müdahalelerin başarılı olmaması, geniş halk kesiminin yokluk, kıtlık, palalılık ve baskı altında ezilmesine yol açmıştır. Bu uygulamalar savaş sonrasında devletçiliğe karşı bir tepki doğurmuş liberalizm tekrar gündeme gelmiştir. Savaş sonrasında güçlenen tüccar ve toprak reformundan korkan büyük toprak sahipleri bu akıma öncülük etmişlerdir. 1946 yılında çok partili demokratik rejime geçilmesiyle birlikte liberalizmi savunan Demokrat Parti kurulmuştur. Devletçiliğe karşı akımı besleyen başka etmenler de olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası Rusya'nın Türkiye'den toprak talebinde bulunması, Türkiye'yi güvenceyi Batı'da ve A.B.D.'de aramaya yöneltmiştir. Ayrıca 1947'de başlayan Marshall yardımlarından yararlanabilmek için de Türkiye'nin devletçi ekonomi politikasından vazgeçmesi gerekiyordu.

(14) Şaban Çavuşoğlu, "Türkiye'de Sanayileşme Stratejisi ve Sanayileşme Politikaları," İkinci Türkiye İktisat Kongresi, VI. Sanayi Komisyonu Tebliğleri, İzmir, 1981. S.11.

Bu gibi çeşitli iç ve dış etmenler, daha liberal politikayı savunan Demokrat Parti iktidara gelmeden, iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi hükümetinin ekonomi politikasında değişiklik yaparak bazı liberasyon önlemleri almasına neden olmuştur. Bu dönemde ihracatı arttırmak için 7 Eylül 1946'da devalüasyon yapılmış, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır.

1950 seçimlerinin ardından iktidara gelen Demokrat Parti kendi ekonomi programını uygulamaya koymuştur. Programında kalkınmaya ağırlık veren Demokrat Parti, bunu gerçekleştirmek için de tarımsal ürün ihracatına ağırlık veren bir politika izlemeye başlamıştır. Bu dönemde alınan başlıca önlemleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Dış ticaret rejiminde değişiklik yapılarak dış ticaretteki kısıtlamalar kaldırıldı.

2. Özel sektörün geliştirilmesi için büyük çaba harcandı. O güne kadar özel kesime kapalı olan maden gibi bazı alanlara özel kesimin girmesi teşvik edildi.

3. Yeni kurulun şeker ve çimento fabrikalarına özel kesimin de ortak olması sağlandı.

4. Özel kesimin kredi ihtiyacını karşılamak için önlemler alındı. Buna göre özel kesime ait kuruluşların 1950 yılında kurulan Sınai Kalkınma Bankası ve Marshall Yardımı Özel Teşebbüs Fonu'ndan kredi almaları sağlandı.

5. 1951'de Yabancı Sermaye Kanunu çıkarıldı. Ancak bu yasa yetersiz bulunarak 1954'te daha önceki bazı kısıtlamaları kaldıran Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yürürlüğe konuldu.

6. Bazı malların üretim ve satışındaki tekel kaldırıldı.

Programında kalkınmaya önem veren Demortak Parti, iktidara geldikten sonra yatırımlara ağırlık verdi. Kamu yatırımları 1948'de 348.5 milyondan, 1953'te 1948 fiyatlarıyla 977.5 milyon TL.'sına yükseldi (15). Özel yatırımlar ise 499 milyondan 1226.9 milyon TL.'sına çıktı (16). Görüldüğü gibi, izlenen liberal politikaya rağmen, bu dönemde kamu yatırımları azalmamış, aksine artış göstermiştir. Bu dönemde özellikle altyapı yatırımlarına ağırlık verilmiş, hemen hiç altyapının olmadığı ülkemizde karayolları, limanlar, barajlar inşaatına başlanmıştır. 1950-1960 yılları arasında gerçekleştirilen altyapı yatırımları 1960'lı yıllarda başlayan sanayileşme sürecinin hazır bir altyapı bularak, hızla gerçekleşmesine yardımcı olmuştur. Bu dönemde tarım üretiminde de büyük artışlar kaydedilmiştir. Traktör ithal edilerek tarımda kullanılması, yeni alanların üretime açılması, uygulanan fiyat politikası, olağanüstü hava koşulları ve üretimin pazara bağlanması ve ihracatın artması tarımsal üretimin patlamasına yol açmıştır.

Ancak yatırımların tasarruflarla değil Merkez Bankası kaynaklarınca desteklenmesi sonucu doğan enflasyon, tarımsal ürünlerin ihraç fiyatlarındaki gelişme, artan ithalat ve dolayısıyla büyüyen dışaçıklar ve kötü giden üretim, ithalatı kısıtlamış ve yardımcı madde kıtlığı başlamıştır. Diyebiliriz ki, "Demokrat Parti'nin 1950'lerde başlayan tarıma ve tarımsal ürünler ihracına ağırlık veren bir ekonomi kurma denemesinin, olağanüstü elverişli iç ve dış koşullar ortadan kalktıktan sonra iflas ettiğini, ekonominin bir döviz darboğazına sürüklendiğini görüyoruz (17). İzleyen yıllarda hükümetin ekonomi politikasının sürekli değiştiğini, bir yol bulmaya çalışıldığını anlıyoruz. Bu yıllarda artık liberalizm yerini gelişigüzel devlet müdahaleciliğine bırakmıştır.

(15) Olcay Baykal, İlyas Gülmez, "24 Ocak Kararlarından Sonra İhracatımızdaki Gelişmelerin Çeşitli Açılardan Analizi", MPM Yayınları, Ankara 1988, S.24.

(16) Ömer Celal Sarç, a.g.t., S.99.

(17) Şevket Pamuk, a.g.e., S.40.

1950-1960 dönemi boyunca çeşitli önlemler alındı. Önce ithalatın liberasyonuna son verilmiş, liberasyon listesindeki malların ithalatı ilgili bakanlığın iznine bırakılmıştır. İlerki yıllarda Milli Korunma Kanunu yürürlüğe konmuştur. Ayrıca, İthal Malları Fiyat Kontrolü Dairesi kurulmuştur.

Ancak alınan tüm önlemlere rağmen, ticaret hadleri gittikçe kötüleşmiş, ithalat kısa vadeli kredilerle finanse edildiğinden borç yükü artmış, enflasyon sürmüş, ihracat azalmıştır. Tüm direnmelere rağmen belirli bir ilerleme olmadığından ve ekonomi her geçen gün daha kötüye gittiğinden Hükümet IMF'nin önerdiği istikrar paketini kabul ederek 8 Ağustos 1958'de devalüasyon yapmak zorunda kalmıştır. (18)

Alınan önlemlerin başarılı olmaması ve 1950'lerden itibaren uygulanan ekonomik politikaların sürekli değişmesi ve 1958'deki istikrar programına rağmen ekonomide bir canlanma olmayışı her bunalım döneminde olduğu gibi tekrar yeni arayışları gündeme getirmiş, planlı kalkınmadan söz edilir olmuştur. Bu nedenle de 1960 yılında yapılan askeri hareket sonrasında ekonomi politikasında yeni bir yola girilmiştir.

Kabul edilen anayasa ile sosyal devlet ilkesi benimsenmiş, ekonomi politikalarının kalkınma politikaları ile yürütüleceği hükme bağlanmış ve kalkınma planları hazırlamak üzere Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Ayrıca ekonomik rejimin "karma ekonomi" olduğu kabul edilmiştir.

1963 yılında yürürlüğe giren BBYKP ile Türkiye planlı döneme girmiş ve ekonomi politikaları o yıldan itibaren DPT'nin hazırladığı planlara göre yürütülmeye başlanmıştır.

(18) Olcay Baykal, İlyas Gülmez, a.g.e, S.26-27.

Planlı dönemle birlikte, imalat sanayiinde ithal ikamesi resmen başlanmış oldu. İmalat sanayiindeki ilk büyük yatırımlar BBYKP (1963-1967) döneminde gerçekleştirilmiş, tüketim ve ara malı sanayileri kurulmaya başlanmıştır. Yapılan yatırımlar sonucu imalat kesimi ilk kez tarım kesiminin önüne geçmiştir. 1963-1970 dönemi ise, dış ekonomik bağlantıların ve bağlantılardan sağlanan dövizlerin sanayie en olumlu etkilerinin olduğu dönemdir. Sanayi ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki nisbi payı 1968'de % 19'dan 1971'de % 25,9'a 1972'de de 27.4'e çıkarak küçümsenmeyecek bir artış göstermiştir. Bu ihracatın önemli bir kısmı basit bir işleme tabi tutulmuş maddelerden oluşmaktadır. Bu gelişmelerin elde edilmesinde işleme tabi sanayi ürünleri üretiminin artırılması ile vergi iadesi vb. önlemlerle dış piyasaya daha düşük fiyatla mamul satma olanaklarının sağlanması etkili olmuştur. (19)

Ancak bu gelişmelere rağmen bu dönemde ihracatta önemli bir gelime olmamıştır.

1970 yılında IMF istikrar programına göre gerçekleştirilen devalüasyondan sonra ekonominin geçici bir döviz bolluğuna girmesi, ithal ikamesi politikasının normal sürecini izlemesini engellemiştir.

Döviz bolluğu, bir yandan dış ticaret hadlerinin lehimize gelişmesi nedeniyle artan ihracat, öte yandan da 1970 devalüasyonu sonrası işçi döviz girişlerinin hızla artarak ihracat gelirleri düzeyine yaklaşmasından kaynaklanmıştır. Aynı dönemde ithalata artış ise sorun yaratmamıştır. Çünkü dış ülkelerden borçlanmanın kolay olması ve sağlanan krediler bir başka rahatlatıcı etmen olmuştur. Bu nedenle 1973-1974 yılları, hükümetlerin döviz rezervleriyle ne yapacaklarını bilemez duruma geldikleri yıllar olmuştur (20).

(19) Necdet Serin, "Dış Ticaret ve Dış Ticaret Politikası 1923-1973", AÜSBF Yayını, Ankara, 1975, S.28..

20) Şevket Pamuk, a.g.e., S.64.

Ancak döviz bolluğu, ithal ikamesine dayanan sanayileşme politikasının doğal seyrini izlemesini engellemiştir. Sanayicileri döviz kazanmaya itecek bir etmenin olmaması, aksine üretim girdileri ithal etmenin daha kolay olması, sanayi mallarının içeriğinde yerli payının artmasını engellemiş, ara malları sanayilerinin kuruluşunu geciktirmiştir.

İthal ikameci sanayileşme stratejisine yöneltilen en önemli eleştirilerden biri de; bu stratejinin sonucu olan aşırı koruma nedeniyle yurtiçine üretim yapan sanayilerin, uluslararası standartlardan bağımsız, yüksek maliyette, fiyatta ve düşük kalitede üretimde buldukları yönündedir. Yine bu eleştirilerde, rekabetin bulunmaması nedeniyle tekleşmenin; bunun sonucunda da irrasyonel kaynak dağılımının ortaya çıktığı ileri sürülmektedir (21).

Tüm bunlara rağmen Türkiye'de ithal ikamesi uygulaması 1963-1968 arasında hem ara mallar, hem nihai mallarda başarı ile sürdürülmüştür. 1968-1973 yılları arasında sanayide ithal ikamesi uygulaması duraksamış, sanayiın büyümesindeki en önemli kaynak talep büyümesi olmuş ve ithal ikamesi imalat sanayiın büyümesine bir katkıda bulunamamıştır. 1973 sonrasında ise ithal ikamesi stratejisi altında ithalatın azalması gerekirken giderek artmıştır (22).

1974 yılından itibaren başlayan petrol fiyatlarındaki tırmanmaya 1975 yılında baş gösteren işçi dövizlerindeki azalma da eklenince, Türkiye bir

(21) Anne O. Krueger, "Newly Industrializing Economies" Economic Impact. 1982/4, P.26; Bela Balassa, "The Policy Experience of Newly Industrializing Economies After 1973 and The Case of Turkey", The Role of Exchange Rate Policy in Achieving the Outward Orientation of the Economy III, MEBAN, İstanbul, 1981.

(22) Tansu Çiller, "Dünya'da ve Türkiye'de Kur Politikaları ve Sorunları", İSO Yayını, İst. 1983, S.117.

bunalıma girmeye başlamıştır. İzlenen yüksek ithalat, yüksek tüketim modelinin sürdürülebilmesi için borçlanmayı artırma yoluna gidilmiş ve son derece ağır koşullarla kısa vadeli borçlar alınmaya başlanmıştır. Borçlanma uygulanan ithalata dayalı yüksek tüketim modelinin üç-dört yıl daha sürdürülmesini sağlamıştır. 1978'den itibaren bu borçların vadelerinin gelmeye başlamasıyla, Türkiye borç ödeyemez hale gelmiş ve Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik bunalımına sürüklenmiştir. Yeniden bunalımdan çıkış için öneriler ortaya konmaya başlanmış ve 24 Ocak 1980 tarihinde alınan istikrar önlemleriyle ülkemiz yeni ve ilginç bir döneme girmiştir (23).

1.2.2. 1980 Sonrası Türkiye İhracatındaki Gelişmeler

Döviz darboğazı gittikçe yoğunlaşan Türkiye 1979 yılı sonlarına doğru borç taksitlerini ödemek bir yana, varolan sanayinin çalışabilmesi için gerekli ithalatı bile yapamaz hale gelmiştir. Bu nedenle, hükümetlerin petrol fiyatlarındaki tırmanmanın başladığı 1975-1976 yıllarında almaları gerekli bazı önlemleri, gecikerek bu nedenle de çok ağır faturalar ödeyerek 24 Ocak 1980'de almak zorunda kaldıklarını görüyoruz (24). Yanlış ve eksik uygulanan ithal ikamesi, dış, şartlar ve kamu sektörü açıkları gibi nedenler sonucu, Türkiye'de içe dönük politikaların sürdüremeyeceğinin görülmesi, Türkiye ekonomisinde yeni bir dönemin başlamasına yol açmıştır. Türk iktisat tarihinin önemli bir dönemecini oluşturan ve adını; "24 Ocak Kararları" olarak adlandırılan kararlardan olan bu dönem, önceki dönemlerden farklı özellikler içeren bir görünüme sahiptir. Sözkonusu dönemde "serbest piyasa" ekonomisine geçiş hedeflenmiştir, bu amaçla çeşitli önlemler alınmış ve uygulamaya konmuştur (25).

(23) Olcay Baykal, İlyas Gülmez, a.g.e., S.31.

(24) Olcay Baykal, İlyas Gülmez, a.g.e., S.38.

(25) Yüksel Ülken, a.g.e., S.21.

24 Ocak programı ve onu izleyen kararlarla Türkiye, o güne kadar izlenen içeri dönük kalkınma stratejisi olan "ithal İkamesi Stratejisinden" vazgeçmiş ve kaynak dağılımında fiyat mekanizmasına ağırlık vererek ekonomiyi giderek dışa açmayı amaçlamıştır (26). Bu dönemden itibaren uygulanan politikaları genel olarak "İhracata Dönük Sanayileşme Politikaları" olarak adlandırabiliriz.

24 Ocak programı, öncelikle dış ödemeler dengesini sağlamayı ve enflasyonu denetim altına almayı amaçlıyordu. Ancak bu amaçlara yönelirken benimsenen temel yaklaşım, ekonomik yapının kendisini ve işleyiş biçimini değiştirmeyi amaçlayan bazı köklü düzenlemelerin de gündemde olduğunu gösteriyordu. Bunların başlıcaları şunlardır: (27)

1. İç pazara dönük "ithal ikamesi" modeli yerine, daha çok "ihracata dönük sanayileşme" modelinin benimsenmesi,

2. Aşırı değerlenmiş döviz kuru yerine, "gerçeği kur" politikasının uygulanması ve bunu sağlamak için de radikal devaülasyonlardan kaçınılması,

3. Faiz hadlerini devletin değil piyasadaki fon arz ve talebinin belirlemesi,

4. Yüksek faizin yanı sıra para-kredi politikasının da iç talebi, dolayısıyla enflasyonu denetleyici bir araç olarak kullanılması,

(26) Subidey Togan, "İktisat Politikaları ve Büyüme", İktisat Politikaları ve Gelişme Doğrultuları (10. İktisatçılar Haftası) İçinde S.4.

(27) Osman Ulagay, "24 Ocak Deneyimi Üzerine", Hil Yayınları, İstanbul, 1983, S.15-16.

5. Fiyat denetimlerinin mümkün mertebe kaldırılması ve fiyatların arz ve talebe göre piyasada belirlenmesinin sağlanması,

6. Kamu kesiminde üretilen temel mallarda sübvansiyonların kaldırılması ya da azaltılması, böylece bu mallarda önemli miktarlardaki zamların, vakit geçirilmeden yapılması,

7. KİT reformu yapılarak bu kuruluşların karsız istihdam depoları olmaktan kurtarılması,

8. Bir yandan kamu harcamaları kısılrken, bir yandan kapsamlı bir vergi reformuyla bütçe denkliğinin sağlanması,

9. Yabancı sermayeyi özendirmek için yeni önlemler alınması, bu arada devlet tekelindeki kimi üretim alanlarının da yerli ve yabancı sermayeye açılması.

Görüldüğü gibi, 24 Ocak programının temelini, sınai mamul ihracatına dayalı ihracat artışı oluşturmaktadır.

Bu bölümde 1980 sonrası ihracatımızda görülen gelişmeler; genel ihracat rakamlarında, ülkelere göre dağılımda ve ihracat yapısını ifade eden sektörel dağılımda görülen değişiklikler yardımıyla anlatılmıştır.

Genel değerlendirmede söylenecek ilk söz, bu tarihten sonraki ihracatımızın, 1983, 1986 ve 1989'daki küçük gerilimelerin dışında, sürekli artma eğiliminde olduğudur. Bu gelişme Tablo 2,3 ve 4'te hem aylık, hem de kümülatif olarak, her yıl için ayrı ayrı görülebilir.

24 Ocak 1980'de alınan tedbirlerin etkisini göstermeye başlamasıyla, 1980'de 2.910 milyon dolar olan ihracatımız 1981'de 4.703 milyon dolara yükselmiş, 1982 yılında da gelişmesini sürdürerek 5.746 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır.

1983 yılında, özellikle tarım ürünleri ihracatındaki düşüş nedeniyle başlayan duraklama devrinde yıl sonu rakamı ancak 1982 seviyesini bulabilmiştir. Bu olumsuz gelişmede Irak ve Libya'ya yapılan ihracattaki düşüşlerin de etkisi büyüktür (28).

Bu tarihten sonra tekrar gelişme sürecine giren ihracat, 1984 ve 1985 yıllarında en verimli devresini yaşamıştır (29).

1986 yılında, şubat ayındaki % 26.2'lik artış ile Mart ve Nisan aylarındaki küçük artışlar dışında devamlı düşüş gösteren ihracat gelirleri, Kasım ve Aralık aylarında yürürlüğe konulan teşvik tedbirlerinin etkisiyle bir nebze canlanmış, ancak Aralık ayında sağlanan % 6.8'lik artışa rağmen 1985 seviyesine erişememiştir.

1986 yılında, ihracatın teşvikine esas olarak gerçekçi döviz kuru politikasına devam edilmiştir. Bu nedenle ihracata doğrudan doğruya sağlanan teşviklerin 1984'le beraber kademeli olarak azaltılışı 1986 yılında da devam etmiş vergi iadesi oranları düşürülmüş, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonundan ödenen prim miktarı ise % 4'den % 2'ye indirilmiştir. Ancak sanayileşmiş ülkelerin koruma önlemlerini arttırmaları ve uzak pazarlara ulaşma zorunluluğu kur politikasının tek başına yeterli olamayacağını göstermiş ve ihracatın ek tedbirlerle yeniden desteklenmesi ihtiyacını doğurmuştur.

Kasım 1986'da, ihracatçılara Merkez Bankası kaynaklarından kullandırılan reeskont kredisi yeniden devreye sokulmuş ve faiz oranı % 38 olarak belirlenmiştir. Getirilen prim sistemiyle, 45 çeşit mal ihracında

(28) T.O.B.B., 1984- İktisadi Rapor, S.181.

(29) Ekonomik Rapor, Yayın No. 187-18, İTO Yayınları, İstanbul, 1987, S.102.

Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan prim ödemeye başlanmış, vergi iadesine tabi malar listesi 8'den 4'e indirilerek oranlar yeniden düzelenmiştir. 50 milyondoların üzerinde yapılan ihracatlar için ek vergi iadesi oranı %4'den % 6'ya yükseltilerek, iade tavanı % 14'e çıkarılmıştır (30)

Ayrıca, bankalar mevcut döviz tevdiat hesaplarının % 50'si kadar döviz kredisi açma zorunluluğu getirilmesi de ihracatın teşviki açısından 1986 Ekim ayıyla beraber uygulanan bir tedbir olup, etkisi ancak Aralık ayında görülebilmektedir.

1987 yılında, tarım ve hayvansal ürünleri ihracatındaki düşüşe rağmen sanayi ürünleri ihracatındaki artış sayesinde ihracat gelirleri 10.190 milyon seviyesine ulaşmıştır (31). Bu gelişmede 1987'de kurulan Türk Exim-bank'ının da olumlu katkıları pay sahibidir.

1988 yılında da ihracatımızdaki artış devam etmiştir. Bu dönemde, hayvancılık ve işlenmiş tarım ürünleri hariç her sektörde artış sağlanmıştır. (Tablo: 5)

1989 yılında ise tarım ve hayvansal ürünler ihracatındaki düşüşün de etkisiyle toplam ihraç gelirleri, 1988 yılı değeri olan 11.662 milyon doların biraz gerisinde kalmıştır.

Ayrıca 1989 yılında; OECD, Avrupa ve diğer ülkelere yapılan ihracatta büyük bir gelişme yaşanırken; İslam ülkeleriyle olan ihracatta ise önemli düşüşler olduğunu görüyoruz. (Tablo: 6)

(30) Ekonomik Rapor, a.g.e., S.105.

(31) Ekonomik Rapor, a.g.e., S.103.

1985 yılından itibaren kademeli olarak azaltılmaya başlanan ve 1 Ocak 1989'da da tamamen son bulan, ihracatta vergi iadesi uygulamasından sonra ihracatımız, büyük ölçüde Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu tarafından desteklenmiştir.

1990 yılından itibaren, her alanda görülen gelişmeler ihracat gelirlerimizin tekrar artarak 1990'da 12959 milyon dolar, 1991'de ise 13.593 milyon dolar seviyesine ulaşmasını sağlamıştır. Bu gelişmelerde 13 Kasım 1990 tarihinde çıkarılan ve halen yürürlükte olan "Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik" Tebliği de etkili olmuştur.

Ancak 1990 yılında başlayan Körfez Krizi ilk kez 1988 ve 1989 yıllarında fazla vermeye başlayan cari işlemler dengesinin, 1990 yılından itibaren açık vermeye başlamasına neden olmuştur (32)

1991 yılı ihracatımızın sektörel yapısındaki oranlar incelendiğinde; sanayi ürünleri ihracatı oranının aynı kalırken, madencilik ve taş ocakçılığının payının azaldığı, tarım ürünleri ihracatının payının ise arttığı görülmektedir.

1991 yılı ihracat miktarındaki artış, üç temel sektörden tarım ve hayvancılık sektörü ile sanayi sektörüne ait ihracat artışıyla sağlanmıştır. Madencilik ve taşocakçılığı sektöründeki ihracatta ise düşüş yaşanmıştır.

1992 yılına bakıldığında ise, ihracat genel toplamındaki artışın sürerek 14.714 milyon dolar seviyesine ulaştığı gözlenmektedir.

Sektörel dağılım açısından da 1992 yılı; sanayi ürünleri ihracatının, genel ihracat içindeki payını arttırdığı bir yıldır.

(32) Türkiye Ekonomisi Dergisi, Ekim 1993, Sayı 10, S.2.

1993 yılı kesin olmayan rakamları ise, ihracatın geçen yılın aynı dönemlerine göre genelde bir artış içinde olduğunu göstermektedir.

1993 ilk yedi ayı içinde ödemeler dengesi bilançosundaki tanıma göre 16.3 milyar dolarlık ithalat yapılırken 8.5 milyar dolarlık ihracat gerçekleştirilmiştir. Yedi aylık dış ticaret hacmi 1992 yılında 20.7 milyar dolar iken 1993 yılında 24.8 milyar dolara yükselmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise 1992 yılında % 65.5 ve 1993 yılında %52.0 olmuştur (33).

Bu yılın ilk yedi ayındaki cari açık ise aynı sürede sağlanan döviz gelirlerinin % 21.6'sına denk düşmektedir. Bu oran ise, değerlendirmeye alınan 1980 sonrası dönemin en yüksek ikinci oranıdır. (ilki, % 22.6 ile 1981 yılına aittir).

Sektörlere göre 1993 ihracatı incelendiğinde; tarım ve hayvansal ürünler ihracatı ile madencilik ve taşocakçılığı ihracatı artarken, sanayi ürünleri ihracatında ise gerileme yaşanmıştır (34).

1.2.2.1. 1980 Sonrası İhracatımızdaki Yapısal Değişim

Burada geçen ihracat yapısı deyiminden, ihraç edilen malların üretim kesimlerine göre dağılımı kastedilmektedir (35).

Toplam ihracat içinde sanayi ürünlerinin payının artması, ihracatta yapısal değişimin göstergesi olarak kabul edilmektedir. İhracat DPT tarafından yapılan; 1. tarım ve hayvansal ürünler, 2. madencilik ve taşocakçılığı ürünleri, 3. sanayi ürünleri sınıflandırmasına göre ele alınacaktır. Toplam ihracat içinde sanayi ürünlerinin payının artması, ihracatta yapısal

(33) Türkiye Ekonomisi Dergisi, Ekim 1993, Sayı 10, S.1.

(34) a.g.e., S.2.

(35) Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişimin 50. Yılı, DİE, Ank. 1973, S.314.

değişmenin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Fakat bu sınıflandırmada sanayi ürünü olarak kabul edilen bazı ürünler, bazı uluslararası istatistiklere göre tarım ve hayvansal ürünler içinde yer almaktadır. (zeytinyağı, şeker, et, şarap gibi). Karşılaşılan bu durum, toplam ihracat içinde sanayi ürünleri payının gerçekte olduğundan yüksek görülmesine neden olmakta, ayrıca malların büyük kısmında üretim yıldan yıla sert dalgalanmalar gösterdiğinden sanayi ürünlerinin payı, gelişme istikrarını bozan etkenler arasına girmektedir (36). Bu özellikleri nedeniyle ihracatın yapısında sanayi ürünleri lehindeki değişmeleri olumlu yönde nitilemek güçleşmektedir (37). Fakat değinilen sakıncalara rağmen; sözkonusu sınıflandırma, ihracat değerlendirmesinin yapıldığı tüm dönemler boyunca geçerli olduğundan, zaman içinde sanayi ürünlerinin ihracat içindeki payında artış olduğunda bunu belirtmek yanıltıcı olmayacaktır (38).

Toplam ihracat içinde sanayi ürünlerinin payındaki değişmeler, ihracatta yapısal değişikliğin göstergesi olarak ele alındığı gibi; ekonominin sanayileşme başarımını da dolaylı olarak yansıtmaktadır diyebiliriz (39). Bir diğer görüşe göre de 1980 sonrasındaki ihracat artışı ekonomide bir yapı değişikliğinden, ya da ihracata dönük yeni üretim kapasitelerinin oluşturulmasından kaynaklanmamıştır (40). İhracat artışının gerçekleştiği

(36) Memduh Yaşa., "Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi ve Gelişme", Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme İçinde, ESEKH, İst., 1968, S.30-57.

(37) Erdoğan Alkin, "Uluslararası Ekonomik İlişkiler", İ.Ü. İkt. Fak. Yayını, İst., 1980, S.326.

(38) Erol Manisalı, "Sanayileşme Süreci İçinde İhracatın Gelişme Yönleri", İGEME Dergisi, Cilt 2, Sayı 2 (Nisan-Haziran), Ank., 1974, S.1-2.

(39) Hasan Ersel, Adil Temel, "Türkiye'nin 1980 Sonrası Dış Satım Başarımının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Deneme", "Toplum ve Bilim, 27 Güz 1984, S.110.

(40) Fikret Başkaya, "Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına", Birlik Yayınları, Ankara, 1986, S.270.

bu dönemde Türkiye'de üretim artışının düşük olması, ihracat artışının üretim artışında kaynaklanmadığını gösterir. GSMH, sabit fiyatlarla 1981'de % 41, 1982'de % 4,6, 1983'te % 3,3'lük bir artış göstermiştir ki bu artışlar 1980 öncesi artışlardan fazla değildir. Önemli bir üretim artışı sağlanmadan, küçümsenemeyecek bir ihracat artışı sağlanmasını (41) mevcut bir yapının imkanlarını zorlamasına bağlayabiliriz (42). Sözkonusu ihracat artışında iç talebin kısılması, TL'nin sürekli değer yitirmesi, ihracatın teşviki amacıyla ihracat kredilerine uygulanan faizlerin düşük tutulması, ihracata dönük mallar için kullanılan girdilerin ucuzlatılması, döviz tahsisinde kolaylık sağlanması, ihracatta yapılan vergi iade oranlarının arttırılması, İran-Irak savaşı gibi etkenler rol oynamıştır (43). Bunlara ek olarak 1980'den önceki yıllarda kaçak olan ihracatın TL'nin gerçekçi değere oturması ve yasaklar sisteminin değişmesi üzerine resmi kayıtlara girmeye başlaması (44) ve 1983'te ortaya çıkan ihracat teşviklerinden yararlanmak isteyen ihracatçıların ihracat rakamlarını suni olarak şişirmiş olmaları (45) da toplam ihracat rakamları artışında etkili olmuştur. Belirtilmesi gereken bir durumda, 1980 sonrası dönemde ihracatın GSMH içindeki payı artarken, ithalatın payında da önemli artışların görülmesidir. Bu durum da, ihracat artışının kısmen de olsa ithalat artışından kaynaklandığını göstermektedir (46).

İhracat yapısının sanayi ürünleri lehine değişmesine rağmen Türkiye ekonomisinin genel bir yapı değişikliği ile sermaye yoğun ve teknoloji ağırlıklı bir yapıya geçtiğini söyleyemeyiz. İhracatın arttığı yıllardaki sanayi

(41) Fikret Başkaya, a.g.e., S.270.

(42) Ali Nail Kubalı, "İhracat Performansı ve Ekonomiye Maliyeti", İktisat Politikaları ve Gelişme Doğrultuları İçinde, İ.Ü. İkt. Fak. Mezunları Cemiyeti, Nisan 1985, S.7.

(43) Fikret Başkaya, a.g.e., S.272.

(44) Gülten Kazgan, a.g.e., S.270.

(45) a.g.e., S.412.

(46) Kubalı, a.g.t. S.6.

ürünleri ihracatında en yüksek pay dokumacılık, demir-çelik ve kösele sanayi dallarına aittir. Bu üç sanayi dalı da niteliksiz eleman kullanan emek yoğun gaaliyet dallarıdır (47).

Avrupa Tek Pazarına doğru gidildiği günümüzde, Türkiyede bu yapı içinde yer almak için gereken çabayı göstermelidir. Bu amaçla, tezimizin giriş bölümünde de Türkiye'nin temel hedefi olarak belirttiğimiz, "Sanayileşme yoluyla kalkınma ve Batı Ekonomileri ile bütünleşme" yolunda tam bir entegrasyonu sağlayıcı adımlar atılmalıdır.

Bu entegrasyon içinde hem statik, hem de dinamik unsurları barındırmalıdır. Buradaki statiklik ve dinamiklik kavramlarına bakacak olursak: Klasik ve liberal ekonomide statik bir entegrasyon öngörülür. Yani tam rekabet mekanizması ile geniş bir pazar yaratılır. Uluslararası işbölümü ve nispi maliyetler teorisi sayesinde, ihtisaslaşan ülkeler birbirini tamamlayacakları için kaynaklar daha verimli kullanılacak ve faaliyetlerin dağılımı daha dengeli olacaktır. Buradaki statikten amaç, bir denge durumudur. Klasik liberal entegrasyon "sözde entegrasyon"dur. Çünkü tarım ülkesi ile sanayi ülkesi birbirini tamamladığı halde, tarım ürünleri ve hammaddelerindeki fiyat düşüşü ve sanayi ürünleri fiyatlarının yükselişi, ticaret hadlerini tarım ülkelerinin aleyhine çevirir. Bu bakımdan, aralarında bir dayanışma ile ekonomiler bütünleşmiş sayılmaz.

Buna karşılık, dinamik entegrasyon yapısalıdır, yapılar arasında uyumdur ve ekonomilerin kaynaşmasıdır. Dinamik entegrasyon adeta devletin müdahalesidir. Çünkü bu yeni yapısal entegrasyona göre ülkelerden birinde bir fiyat artışı veya düşüşü halinde devlet sübvansiyon, prim gibi yardımlarda bulunabilir (48).

(47) Tamer İşgüden, "Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Gelişmeler ve Yapısal Değişiklik", Ekonomi ve Politikada Görüş, Sayı: 2, S.26-27.

(48) Ali Özgüven, "OrtakPazar Tarım Politikası ve Türkiye" Bursa Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fak. 1982, S.36-37.

TABLO:1-1923-1980 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ (MİLYON DOLAR)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi İçinde %		İhracat Artış Hızı*
			İhracat	İthalat	
1923	50.8	86.9	36.69	63.11	-
1924	82.4	100.5	45.07	54.93	62.3
1925	102.7	129.0	44.33	55.67	24.6
1926	96.4	121.4	44.26	55.74	-6.1
1927	80.8	107.8	42.84	57.16	-16.3
1928	88.3	113.7	43.70	56.30	9.3
1929	74.8	123.6	37.72	62.28	-15.2
1930	71.4	69.5	50.65	49.35	-4.6
1931	60.2	59.9	50.12	49.88	-15.2
1932	48.0	40.7	54.09	45.91	-20.2
1933	58.1	45.1	56.28	43.72	21.0
1934	73.0	68.8	51.50	48.50	25.7
1935	76.2	70.6	51.90	48.10	4.4
1936	93.7	73.6	55.99	44.01	29.9
1937	109.2	90.6	54.68	45.32	16.6
1938	115.0	118.9	49.17	50.83	5.3
1939	99.7	92.5	51.86	48.14	-13.4
1940	80.9	50.0	61.79	38.21	-18.8
1941	91.1	55.4	62.19	37.81	12.5
1942	126.1	112.9	52.77	47.23	38.5
1943	196.7	155.3	55.88	44.12	56.0
1944	178.0	126.2	58.50	41.12	-9.5
1945	168.3	97.0	63.44	36.56	-5.4
1946	214.6	118.9	64.35	36.65	27.5

TABLO:1-1923-1980 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ (MİLYON DOLAR)
(DEVAMI)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi İçinde %		İhracat Artış Hızı*
			İhracat	İthalat	
1947	223.3	244.6	47.72	52.28	4.1
1948	196.8	275.1	41.71	58.29	-11.9
1949	247.8	290.2	46.06	53.94	25.9
1950	263.4	285.7	47.97	52.03	6.3
1951	314.0	402.1	43.86	56.14	19.2
1952	362.9	55.9	39.49	60.51	15.1
1953	396.1	532.5	42.65	57.35	9.1
1954	334.9	478.4	41.18	58.82	-15.4
1955	313.3	497.6	38.64	61.36	-6.4
1956	305.0	407.3	42.81	57.19	-2.7
1957	345.2	397.1	46.51	53.49	13.2
1958	247.2	315.1	43.96	56.04	-28.4
1959	353.8	470.0	42.95	57.05	43.1
1960	320.7	468.2	40.65	59.35	-9.3
1961	346.7	507.4	40.60	59.40	8.1
1962	381.2	619.4	38.09	61.91	9.9
1963	368.1	687.6	34.86	65.14	-3.5
1964	410.8	537.4	43.32	56.68	11.6
1965	463.7	572.0	44.77	55.23	12.9
1966	490.5	718.3	40.58	59.42	5.8
1967	522.3	684.7	43.28	56.72	6.5
1968	496.4	763.7	39.40	60.60	-5.0
1969	536.8	801.2	40.12	59.88	8.2
1970	588.5	947.5	38.31	61.69	9.6

TABLO:1-1923-1980 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ (MİLYON DOLAR)
(DEVAMI)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi İçinde %		İhracat Artış Hızı*
			İhracat	İthalat	
1971	676.6	1.170.8	36.62	63.38	15.1
1972	885.0	1.562.6	36.16	63.84	30.8
1973	1.317.1	2.086.2	38.70	61.30	48.8
1974	1.532.2	3.777.6	28.86	71.14	16.3
1975	1.401.1	4.738.6	22.82	77.18	-8.5
1976	1.960.2	5.128.6	27.65	72.35	39.9
1977	1.753.1	5.796.3	23.22	76.78	-10.6
1978	2.288.2	4.594.0	33.22	66.78	30.5
1979	2.261.2	5.069.4	30.84	69.16	-1.7
1980	2.910.1	7.909.4	26.90	73.10	28.7

Kaynak :DİE, Aylık İstatistik Bültenleri; DİE,Aylık Dış Ticaret İstatistikleri; DİE, Dış Ticaret Yıllık İstatistikleri Seri 1; Doç.Dr. Rıdvan Karluk,"Türkiye'de İhracatı Artırma Politikası", 2.Türkiye İktisat Kongresi II.Dış Ekonomik İlişkiler Komisyonu Tebliğleri, 2-7 Kasım 1981, İzmir

$$* \text{ İhracat Artış Hızı } (x) \text{ yılı} = \frac{(\text{İhracat } (x) \text{ yılı} - \text{İhracat } (x-1) \text{ yılı})}{\text{İhracat } (x-1) \text{ yılı}} \times 100$$

TABLO : 2- 1980 SONRASI İHRACATIMIZ
AYLIK (MİLYON DOLAR)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
OCAK	410.6	446.1	478.1	541.3	668.1	626.3	658.4	905.5	771.6	1024.8	1068.1	1222.9	1273.9
ŞUBAT	306.6	410.2	403.4	600.5	495.4	625.3	625.0	944.9	946.9	987.7	1041.3	1082.6	1168.2
MART	304.2	447.3	476.5	713.3	616.9	626.8	705.2	952.5	1084.8	981.8	1269.3	1246.7	1231.2
NISAN	316.1	402.1	483.5	612.3	570.0	582.3	699.9	1008.0	977.3	872.2	883.7	1057.2	1257.5
MAYIS	294.3	414.4	425.5	540.5	684.9	626.8	814.7	825.1	700.5	920.4	1058.6	1247.4	1338.4
HAZİRAN	325.4	419.6	406.9	521.4	604.6	479.2	729.2	891.8	896.0	952.8	962.7	998.1	881.4
TEMMUZ	315.8	412.7	351.7	437.2	626.8	567.6	646.7	773.1	749.0	781.9	989.5	1215.7	
AĞUSTOS	335.8	408.4	422.4	580.7	767.6	521.5	804.8	812.8	822.8	985.2	1067.9	1206.5	
EYLÜL	400.0	456.4	459.8	524.6	694.5	570.5	1184.5	1006.0	996.3	1091.4	1151.3	1279.1	
EKİM	486.6	560.0	566.2	639.9	730.0	682.7	1014.6	962.2	1100.6	1310.0	1325.1	1412.0	
KASIM	552.2	604.7	579.7	652.4	689.6	682.9	1102.9	1080.0	1200.0	1388.0	1332.0	1246.9	
ARALIK	655.3	764.1	674.0	769.0	809.7	864.8	1204.1	1500.0	1378.9	1663.1	1444.0	1501.1	

TABLO : 2- 1980 SONRASI İHRACATIMIZ
KÜMÜLATİF (MİLYON DOLAR)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
OCAK	410.6	446.1	478.1	541.3	668.1	626.3	658.4	905.5	771.6	1024.8	1068.1	1222.9	1273.9
ŞUBAT	717.2	856.3	881.5	1141.8	1163.5	1251.6	1283.4	1850.4	1718.5	2012.5	2109.4	2305.5	2442.1
MART	1021.4	1303.6	1358.0	1855.1	1780.4	1878.4	1988.6	2802.9	2803.3	2994.3	3378.7	3552.2	3673.3
NİSAN	1337.5	1705.7	1841.5	2467.4	2350.4	2460.7	2688.4	3810.9	3780.6	3866.5	4262.4	4609.4	4930.8
MAYIS	1631.8	2120.1	2267.0	3007.9	3035.3	3087.5	3503.1	4636.1	4481.1	4786.9	5320.9	5856.8	6269.2
HAZİRAN	1957.2	2539.7	2673.9	3529.3	3639.9	3566.7	4232.2	5527.9	5377.1	5739.7	6283.6	6856.9	7150.6
TEMMUZ	2273.0	2952.4	3025.6	3956.5	4266.7	4134.3	4879.0	6301.0	6126.1	6521.6	7273.0	8070.6	
AĞUSTOS	2608.8	3360.8	3448.0	4547.2	5034.3	4655.8	5683.8	7113.8	6949.0	7506.8	8341.0	9275.5	
EYLÜL	3008.8	3817.2	3907.8	5071.8	5728.8	5226.3	6868.3	8119.9	7945.3	8598.2	9492.3	10554.6	
EKİM	3495.4	4377.2	4474.0	5711.7	6458.8	5909.0	7883.0	9082.0	9045.8	9908.2	10817.4	11966.6	
KASIM	4047.6	4981.9	5053.7	6364.1	7148.4	6591.9	8985.9	10162.0	10245.8	11296.2	12149.4	13213.5	
ARALIK	4702.9	5746.0	5727.7	7133.6	7958.1	7456.8	10190.0	11662.0	11624.7	12959.3	13593.5	14714.6	

KAYNAK : DIE

TABLO 3: İHRACATIN YILLAR İTİBARIYLA YÜZDE DEĞİŞİMİ

	YÜZDE DEĞİŞİM(AYLIK)													
	82/81	83/82	84/83	85/84	86/85	87/86	88/87	89/88	90/89	91/90	92/91	93/92		
OCAK	8.6	7.2	13.2	23.4	-6.3	5.1	37.5	-14.8	32.8	4.2	14.5	4.2		
ŞUBAT	33.8	-1.7	48.9	-17.5	26.2	0.0	51.2	0.2	4.3	5.4	4.0	7.9		
MART	47.0	6.5	49.7	-13.5	1.6	12.5	35.1	13.9	-9.5	29.3	-1.8	-1.2		
NİSAN	27.2	20.2	26.6	-6.9	2.2	20.2	44.0	-3.0	-10.8	1.3	19.6	7.3		
MAYIS	40.8	2.7	27.0	26.7	-8.5	30.0	1.3	-15.1	31.4	15.0	17.8	-13.2		
HAZİRAN	28.9	-3.0	28.1	16.0	-20.7	52.2	22.3	0.5	6.3	1.0	3.7			
TEMMUZ	30.7	-14.8	24.3	43.4	-9.4	13.9	19.5	-3.1	4.4	26.5	22.9			
AGUSTOS	21.6	3.4	37.5	32.2	-32.1	54.3	1.0	1.2	19.7	8.4	13.0			
EYLÜL	14.1	0.7	14.1	32.4	-17.9	107.6	-15.1	-1.0	9.5	5.5	11.1			
EKİM	15.1	1.1	13.0	14.1	-6.5	48.6	-5.2	14.4	19.0	1.2	6.5			
KASIM	9.5	-4.1	12.5	5.7	-1.0	61.5	-2.1	11.1	15.7	-4.0	-6.8			
ARALIK	16.6	-11.8	14.2	5.2	6.8	39.2	24.6	-8.1	20.6	-13.2	3.9			

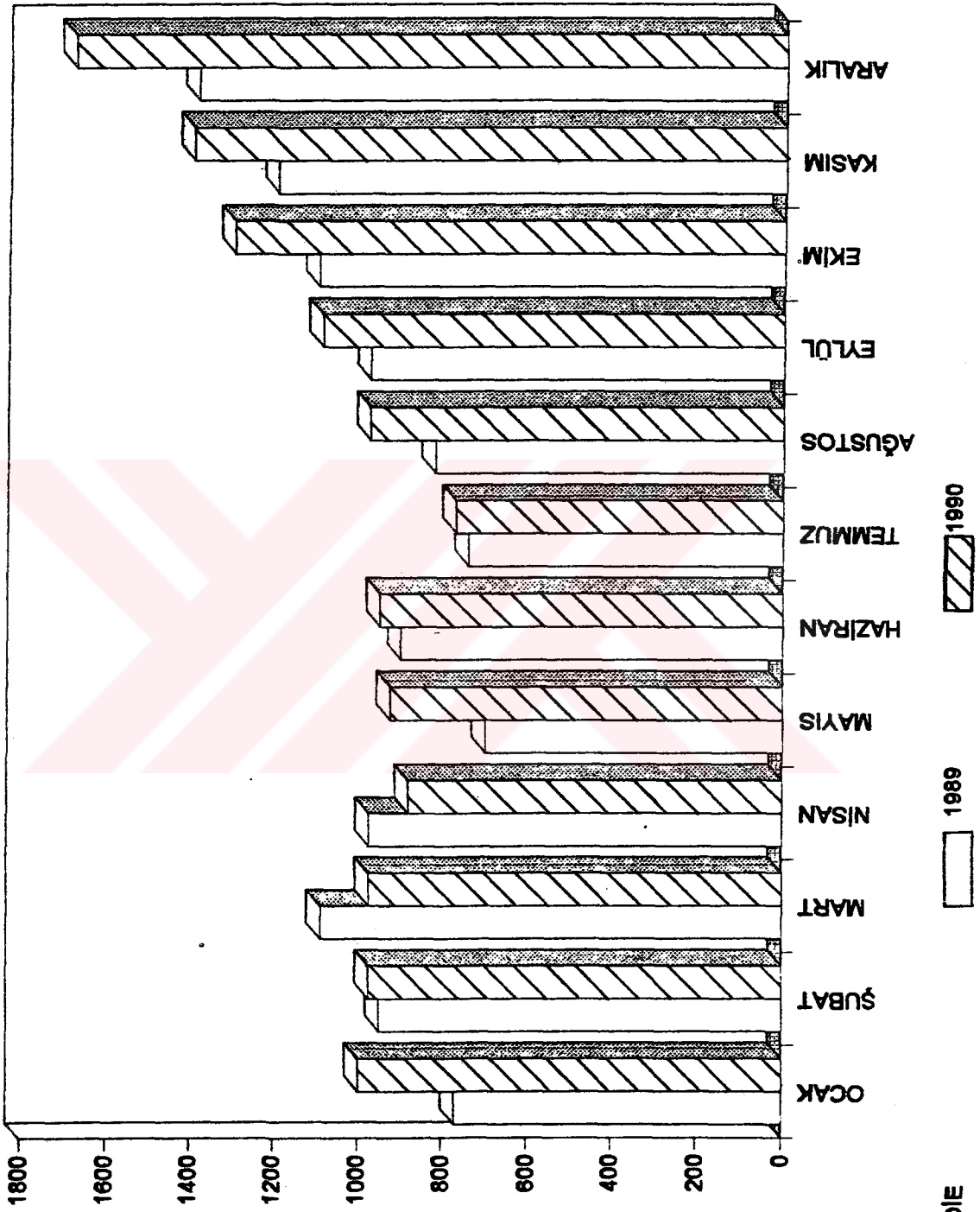
KAYNAK : DİE

TABLO 4-İHRACATIN YILLAR İTİBARIYLA YÜZDE DEĞİŞİMİ

	YÜZDE DEĞİŞİM(KÜMÜLATİF)													
	82/81	83/82	84/83	85/84	86/85	87/86	88/87	89/88	90/89	91/90	92/91	93/92		
OCAK	8.6	7.2	13.2	23.4	-6.3	5.1	37.5	-14.8	32.8	4.2	14.5	4.2		
ŞUBAT	19.4	2.9	29.5	1.9	7.6	2.5	44.2	-7.1	17.1	4.8	9.3	5.9		
MART	27.6	4.2	36.6	-4.0	5.5	5.9	40.9	0.0	6.8	12.8	5.1	3.4		
NİSAN	27.5	8.0	34.0	-4.7	4.7	9.3	41.8	-0.8	2.3	10.2	8.1	7.0		
MAYIS	29.9	6.9	32.7	0.9	1.7	13.5	32.3	-3.3	6.8	11.2	10.1	7.0		
HAZİRAN	29.8	5.3	32.0	3.1	-2.0	18.7	30.6	-2.7	6.7	9.5	9.1	4.3		
TEMMUZ	29.9	2.5	31.1	7.6	-3.1	18.0	29.1	-2.8	6.5	11.5	11.0			
AĞUSTOS	29.8	2.6	31.9	10.7	-7.5	22.1	25.2	-2.3	8.0	11.1	11.2			
EYLÜL	26.9	2.4	29.8	13.0	-8.8	31.4	18.2	-2.2	8.2	10.4	11.2			
EKİM	25.2	2.2	27.7	13.1	-8.5	33.4	15.2	-0.4	9.5	9.2	10.6			
KASIM	23.1	1.4	25.9	12.3	-7.8	36.3	13.1	0.8	10.3	7.6	8.8			
ARALIK	22.2	-0.3	24.5	11.6	-6.3	36.7	14.4	-0.3	11.5	4.9	8.3			

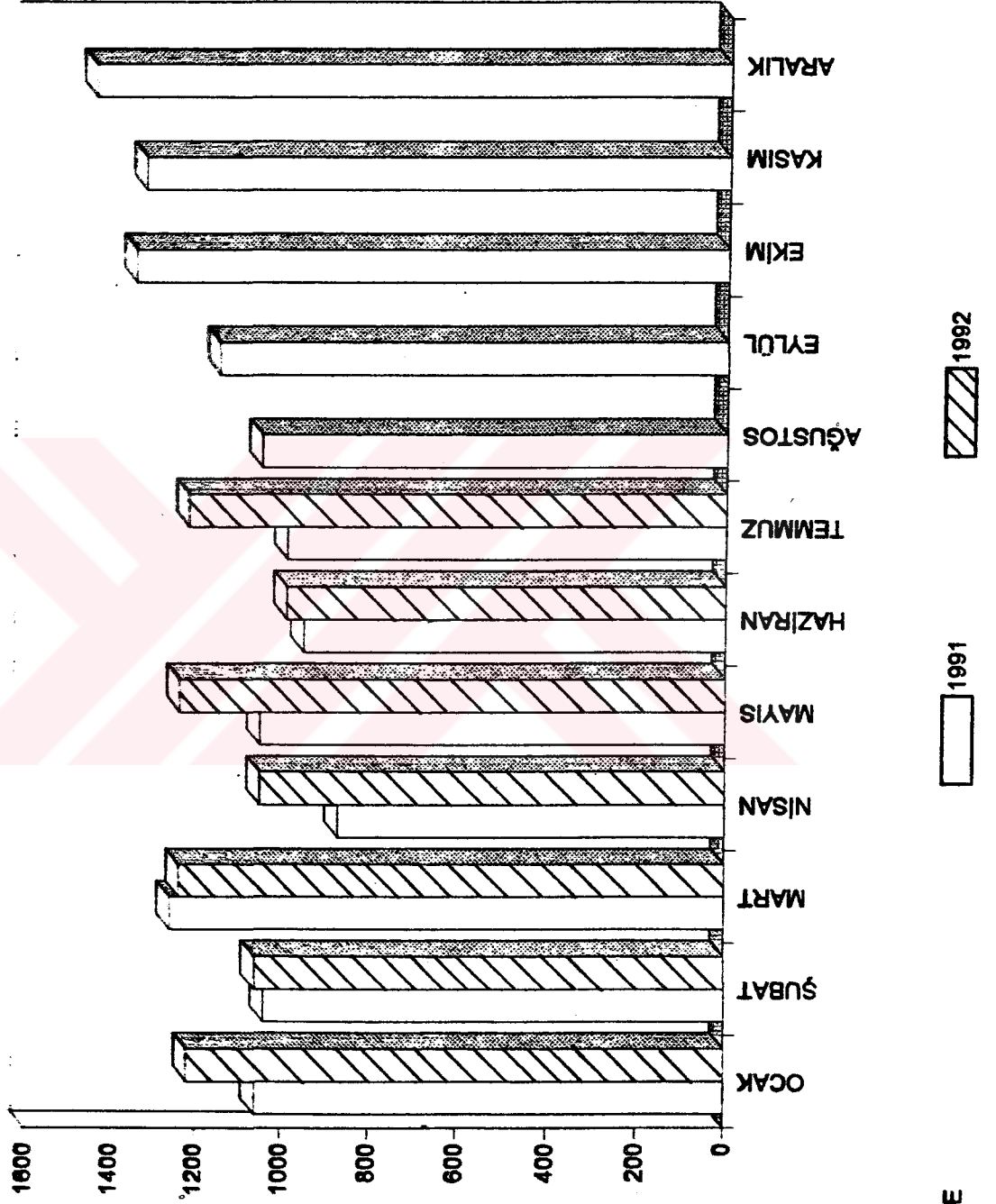
KAYNAK : DİE

GRAFİK-1 AYLIK İHRACAT
MİLYON DOLAR



KAYNAK : DİE

GRAFİK-2 AYLIK İHRACAT
MİLYON DOLAR



KAYNAK : DİE

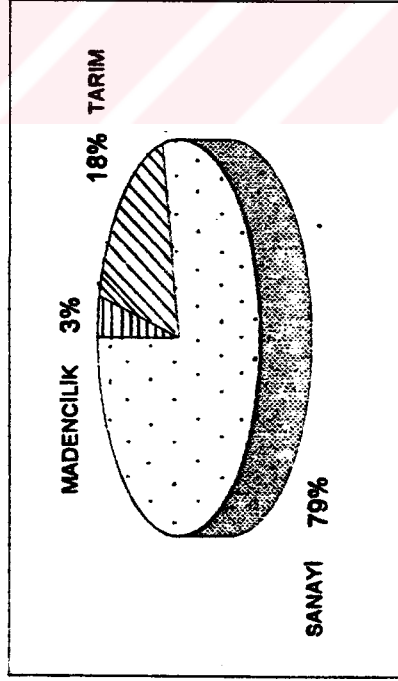
TABLO:5-İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI (YILLIK) MİLYON DOLAR

	1987	1988	1989	1990	1991	1992 (Ocak-Tem.)
I.TARIM VE HAYVANCILIK	1852.5	2341.4	2125.5	2347.2	2682.8	1171.2
BİTKİSEL ÜRÜNLER	1484.2	1988.9	1784.8	2062.3	2404.7	1062.9
PAMUK	19.9	141.2	160.0	161.0	168.7	35.2
TÜTÜN	314.0	266.0	479.8	416.6	563.5	226.3
FINDIK	390.7	359.4	266.1	452.7	365.4	103.0
KURU ÜZÜM	108.3	139.6	121.3	150.5	144.2	58.4
DİĞERLERİ	651.3	1082.7	757.6	881.5	1162.9	640.0
HAYVANCILIK ÜRÜNLERİ	310.9	286.0	276.2	215.6	218.1	71.5
SU ÜRÜNLERİ	44.7	51.3	52.0	57.0	49.7	28.7
ORMANCILIK ÜRÜNLERİ	12.7	15.2	12.5	12.3	10.2	8.1
II. MANDENCİLİK VE TAŞOCAKLIĞI	272.3	377.2	412.9	331.5	285.9	160.1
III. SANAYİ ÜRÜNLERİ	8065.2	8943.4	9086.3	10280.6	10629.2	6737.6
İŞLENMİŞ TARIM ÜRÜNLERİ	953.9	884.7	917.2	940.5	1212.3	717.7
PETROL ÜRÜNLERİ	232.3	331.3	254.5	286.7	277.3	135.9
DİĞER SANAYİ ÜRÜNLERİ	6879.0	7727.4	7914.5	9053.5	9139.7	5884.1
KİMYA SANAYİ	526.5	734.3	774.0	615.9	463.5	279.5
LASTİK VE PLASTİK	257.5	351.7	312.6	238.1	316.0	214.3
DERİ VE KÖSELE SANAYİİ	721.9	514.1	604.3	749.3	620.4	247.3
DOKUMA VE GİYİM SANAYİİ	2707.1	3201.4	3503.5	4060.9	4327.9	2923.6
CAM VE SERAMİK SANAYİİ	204.7	233.3	257.9	325.8	357.8	228.6
DEMİR VE ÇELİK SANAYİİ	851.8	1457.5	1349.2	1612.1	1451.5	876.6
MAKİNA SANAYİİ	680.5	333.0	195.2	205.3	231.8	187.7
ELEKTRİKLİ MAKİNA VE CİHAZ.	293.3	294.0	234.0	439.5	532.9	303.3
DİĞERLERİ	635.7	608.1	683.8	806.6	838.0	623.2
TOPLAM	10190.0	11662.0	11624.7	12959.3	13597.9	8069.0

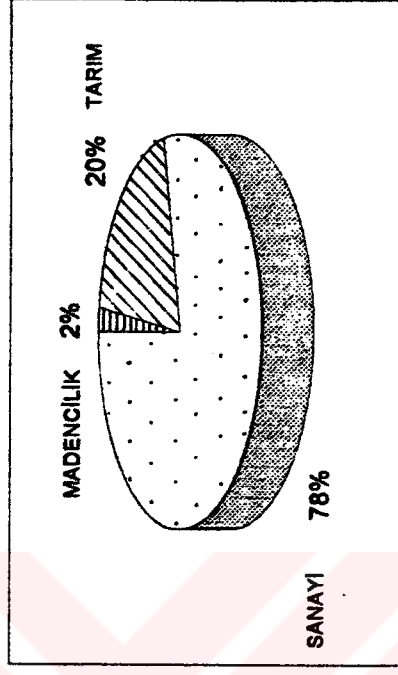
KAYNAK : DİE, DPT, HDTM

GRAFİK-3 YILLAR İTİBARIYLA İHRACATIMIZIN SEKTÖREL YAPISINDAKİ ORANLARIN DEĞİŞİMİ

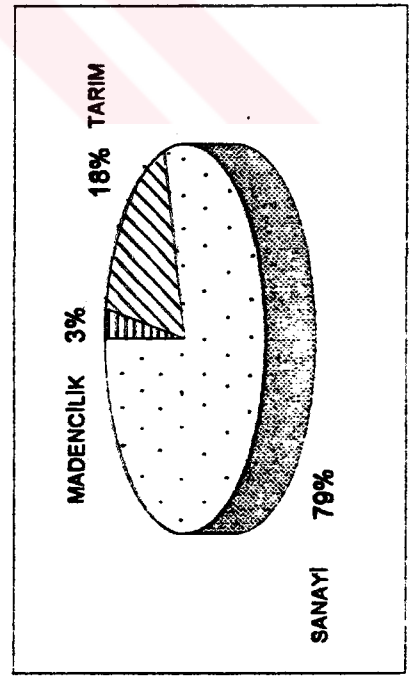
1989



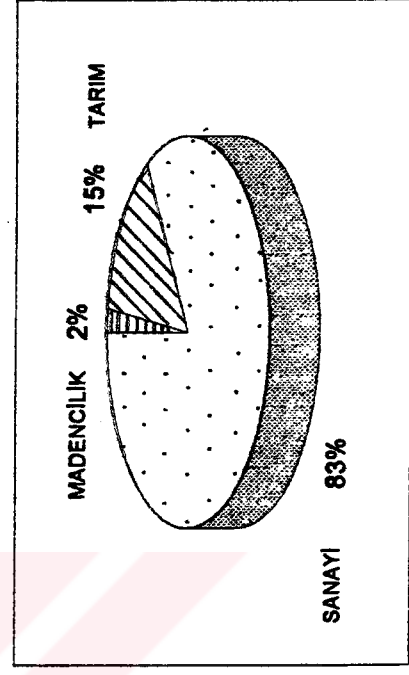
1990



1991



1992



KAYNAK : DİE

TABLO 6- İHRACATIN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI (YILLIK)MİLYON DOLAR

	1987	1988	1989	1990	1991	1992 (Ocak-Tem.)
I.OECD ÜLKELERİ	6443.7	6707.0	9910.1	14219.7	14048.4	5056.6
A.AET ÜLKELERİ	4867.6	5098.2	6054.8	9331.7	9220.1	4087.8
BATI ALMANYA	2183.6	2149.0	2203.9	3499.7	3230.4	1941.9
BELÇİKA-LÜKS.	318.5	264.5	443.1	522.7	557.7	154.5
DANİMARKA	43.6	56.9	39.2	101.9	95.3	48.9
FRANSA	499.6	498.5	744.8	1340.6	1226.6	420.1
HOLLANDA	280.2	351.1	445.2	573.3	641.6	272.8
İNGİLTERE	541.4	576.1	727.7	1013.7	1165.7	442.1
İRLANDA	12.7	19.2	19.1	61.4	42.6	11.9
İTALYA	850.6	954.7	1070.9	1727.3	1845.3	525.4
YUNANİSTAN	58.9	95.8	100.9	128.5	77.1	80.9
İSPANYA	70.2	107.5	250.4	345.2	320.0	170.2
PORTEKİZ	8.3	24.9	9.6	17.4	18.3	19.3
B.OECD ÜLKELERİ	1576.1	1608.8	2946.5	1299.5	1223.0	655.6
A.B.D.	713.2	760.6	2094.3	2282.5	2241.0	505.4
JAPONYA	156.0	209.4	529.9	1119.1	1091.9	104.6
DİĞERLERİ	706.9	638.8	322.3	-2102.1	-2109.9	45.6
II.İSLAM ÜLKELERİ	3083.6	3529.5	2926.8	3939.4	3198.2	1631.3
İRAN	439.7	545.6	233.5	5778	90.5	288.6
İRAK	945.3	986.1	1649.7	1046.6	0.5	99.2
SUUDİ ARABİS.	408.4	359.2	212.0	723.6	1828.9	258.4
KUVEYT	247.5	198.8	80.5	53.9	0.3	33.7
K.K.T.C.	89.7	131.2	11.4	9.2	10.6	83.7
LİBYA	140.7	218.1	286.2	487.1	281.4	179.4
MISIR	138.8	184.6	14.2	36.8	48.4	81.5
CEZAYİR	141.9	218.6	153.8	287.0	52.1	81.5
TUNUS	11.5	62.1	14.2	29.6	20.7	33.4
DİĞERLERİ	520.1	625.2	271.3	687.8	864.7	492.0

TABLO 6- İHRACATIN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI (YILLIK) (DEVAMI) MİLYON DÖLAR

	1987	1988	1989	1990	1991	1992 (Ocak-Tem.)
III.D.AVR.ÜLKELERİ	334.3	609.4	1493.0	2256.9	2020.1	300.5
S.S.C.B.	169.5	271.4	596.7	1271.4	1089.8	0.0
D.ALMANYA	10.8	28.6	22.2	25.7	1.2	0.0
BULGARİSTAN	14.5	28.1	3.4	31.9	1329.9	37.8
ÇEKOSLAVAKYA	27.1	35.3	72.1	143.3	157.5	23.8
MACARİSTAN	18.1	24.8	87.1	110.3	133.7	15.6
POLONYA	25.7	77.6	98.1	210.4	150.7	93.3
ROMANYA	48.7	76.0	237.7	202.5	198.6	79.6
YUGOSLAVYA	19.0	60.8	375.0	260.0	148.1	40.9
ARNAVUTLUK	1.0	6.8	0.7	1.5	0.6	9.5
IV.DİĞER ÜLKELER	328.4	816.1	1462.2	1886.3	1765.1	714.7
HİNDİSTAN	68.3	175.7	42.9	78.3	87.1	21.1
ÇİN HALK CUMH.	102.8	215.7	72.8	160.8	171.8	21.8
GÜNEY KORE	6.0	31.1	142.9	301.5	360.5	185.6
HONG-KONG	7.1	23.9	25.0	77.4	76.5	15.3
DİĞERLERİ	144.2	369.7	1178.6	1268.3	1069.1	470.9
TOPLAM	10190.0	11662.0	15792.1	22302.3	21031.8	8358.1
EFTA ÜLKELERİ			450.1	617.5	591.1	313.1
İSVİÇRE			173.2	292.8	246.3	121.1
AVUSTURYA			131.3	178.5	213.0	115.3
DİĞERLERİ			145.7	146.3	131.7	76.7
BAĞIMSIZ DEV.TOP.						366.0
RUSYA FED.						283.5
TÜRKİ CUMH.						63.9
DİĞERLERİ						18.6

KAYNAK : DİE

1.3. Dünya Dış Ticaretinde İhracat

Birleşmiş Milletler dış ticaret istatistiklerinde 1970-1980 arasında dolar olarak görülen büyük ve hızlı artışa neden, petrol fiyatlarında görülen hızlı artış ve bunun meydana getirdiği diğer mallardaki hızlı fiyat yükselişi idi. 1980'den sonra duraklayan dünya ihracatında, 1985'den sonra yine artışlar göze çarpmaktadır. Fakat bu artış, bu kez fiyat artışlarından değil de dolar değerinde gelişmiş ülke paralarına göre gerileme sonucu meydana gelmiştir (49).

Gelişmiş ülkelerin dünya ihracatındaki yeri 1980'de % 62.6 iken, 1987'de % 70.7'ye ulaşmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde ise 1980'de % 28.5 olan bu pay, 1987'de % 19.6 olmuştur. Bunun en büyük nedeni OPEC ülkelerinin, gelişmekte olan ülkeler içinde olması ve OPEC ülkelerinin ihracatlarında görülen gerilemedir. OPEC ülkelerinin dünya ülkeleri ihracatı içindeki payı 1980'de %15.4 iken, 1987'de % 5.3'e düşmüştür. Az gelişmiş ülkelerin de 1980'de % 0.4 olan payı 1987'de % 0.3'e inmiştir.

Merkezi planlamalı ülkelerin 1980'deki payı da % 8.9 iken 1987'de % 9.7 olmuştur.

AT'nin de payı 1980'de % 34'ten 1987'de %37-38'e yükselmiştir. Görüldüğü gibi genelde gelişmiş ülkelerin 1980'den sonra, dünya ihracatında payları yükselirken, gelişmekte olanlarda gerileme görülmüştür.

(49) İSO Araştırma Dairesi 1988 Yılı İhracat Durumu ve Anket Sonuçları, İstanbul, 1988, S.11.

Buna karşılık Türkiye, gelişmekte olan ülkeler içinde olmasına karşılık, gelişmiş ülkeler gibi 1980'den sonra ihracatta önemli artış sağlamış ve dünya ihracatındaki payını arttırmıştır.

TABLO 7. DÜNYA İHRACATI (MİLYON DOLAR)

	1975	1980	1985	1987 Ocak-Eylül
Dünya	877.063	1.997.812	1.927.707	1.751.690
Gelişmiş Ülkeler	575.068	1.251.524	1.266.392	1.237.660
Gelişmekte Olan				
Ülkeler	215.472	569.353	457.835	344.430
OPEC Ülkeleri (1)	113.900	306.723	153.538	92.540
Az Gelişmiş Ülkeler	3.501	7.771	6.730	5.240
Merkezi Planlamalı				
Ülkeler	86.524	176.937	203.481	169.600
AET	307.386	680.745	640.286	672.940

KAYNAK: Aylık İstatistik Bülteni, Şubat 1988- Birleşmiş Milletler
(1) Cezayir, Ekvator, Gabon, Endonezya, Irak, İran, Kuveyt, Libya, Nijerya, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Venezuela.

TABLO 8. İHRACATIMIZIN DÜNYA İHRACATI İÇİNDEKİ PAYI (%)

Yıllar	İhracat %	Yıllar	İhracat %
1950	0.49	1988	0.43
1955	0.34	1989	0.40
1960	0.25	1990	0.39
1965	0.25	1991 (Ocak-Eylül)	0.39
1970	0.19		
1975	0.18		
1980	0.15		
1981	0.24		
1982	0.32		
1983	0.32		
1984	0.37		
1985	0.41		
1986	0.35		
1987	0.42		

KAYNAK: Birleşmiş Milletler İstatistikleri

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İHRACATI DÜZENLEYEN MEVZUAT VE İHRACAT YAPABİLMENİN ŞARTLARI

2.1. Türkiye'de İhracatı Düzenleyen Mevzuat

Türkiye'de ihracat konusunda karşılaşılan en önemli sorunlardan biri, bürokratik işlemlerin çokluğu ve karmaşıklığıdır. Büyük ölçüde ihracatı düzenleyen mevzuattan kaynaklanan bu duruma, ihracatla ilgilenen kurum ve kuruluş sayısının çokluğu ile ihracata yönelenlerin bunların herbirinde belirli işlemleri yapma zorunda kalması yanında, mevzuatta zaman zaman yapılan değişikliklerin neden olduğu söylenebilir.

1980 sonrası dönemde ihracattaki bürokratik işlemleri azaltmak amacıyla yapılan düzenlemeler sonucu ortaya çıkan durum fazla ayrıntıya girmeden Şema 1'de gösterilmiştir (50).

Şema 1

İHRACATI DÜZENLEYEN MEVZUAT

<u>Hazine ve Dış Ticaret Müstesarlığı</u>	<u>Devlet Planlama Teşkilatı</u>	<u>Maliye ve Gümrük Bakanlığı</u>	<u>Sair Bakanlıklar ve Kuruluşlar</u>
-İhracat Rejimi	-TUB Mevzuatı	-Gümrük Kanunu	-Dolaylı İlgili Bakanlıklar
-İhracat Yönetmeliği	-İhracatın Teşviki Karar ve Tebliğleri	-Gümrük Yönetmeliği	T.C. Merkez Bankası
-Tebliğler, Talimatlar		-Genelgeler	Genelgeleri
-Türk Parasını Koruma Kanun ve Kararları İle İlgili Tebliğler		-Türk Parasını Koruma Kanunu, Kararları ve Tebliğler	-Meslek Kuruluşları -İhracatçı Birlikleri -Banka vb.

(50) Adnan Moldibi, "İhracat Rejimi Ders Notları", Ankara 1985 ve Engin Yazıcıoğlu, "İhracatçı, İhracat ve Finansmanı", Akbank Yayını, İstanbul, 1981.

Tabloda ana hatlarıyla gösterilen yeni düzenleme sonucu ihracat ile ilgili işlemlerin önemli bir bölümü Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın görev alanına alınmıştır. Şema 1'de görüleceği gibi ihracat rejiminin hazırlanması, ihracat yönetmeliği çıkarılması yanında ihracatla ilgili tebliğ ve talimatlar ile Türk Parasını Koruma Kanunu'na ilişkin karar ve tebliğlerin hazırlanması Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın görevleri arasındadır. Bu arada Türk Parasını Koruma Kanunu ve ilgili kararlar gözden geçirilerek basitleştirilmiştir. İncelenen dönemde ihracatı yönlendirmede en etkin görevi Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın üstlendiği söylenebilir. Bunun yanında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bünyesinde bulunan, yeni adı ile Teşvik Uygulama Başkanlığı (TUB) da ihracat teşviklerine ilişkin karar ve tebliğleri ile ihracatı yönlendirmede etkili bir rol üstlenmiştir. Öte yandan, ihracatı teşvik tedbirlerinin en az birinden yararlanabilmek için Teşvik Uygulama Başkanlığı'ndan "İhracatı Teşvik Belgesi" almak gereklidir.

Yeni düzenleme ile iki bakanlık birleştirilmiş, Maliye ve Gümrük Bakanlığı adını almıştır. Öteki bakanlık ve kuruluşlar ihracatla ilgilerini doğrudan ya da dolaylı olarak sürdürmektedir. Bu grupta yer alan ve ihracat konusunda önemli işlemler üstlenen kuruluş T.C. Merkez Bankası'dır. Bu kuruluş hem döviz kurunu belirlemede hem de ihracatın finansmanında söz sahibidir. Döviz alım-satım, ihracat kredileri, ihracatta vergi iadesinin ödenmesi vb. işlemler nedeniyle Merkez Bankasının ihracattaki önemi giderek artmıştır.

Burada ihracatla ilgili mevzuatın ve bürokratik işlemlerin ayrıntısına girmekte yarar görülmektedir. Genel açıdan bakıldığında, yeni dönemde ihracat işlemlerinde bazı düzenleme ve kısıtlamalar yapıldığı görülmektedir. Örneğin, lisansa ve tescile bağlı mal listesinin daraltılması, serbest ihracat istemine bağlı mal listesinin genişletilmesi vb. bu düzenlemeler arasında sayılabilir. Ama ihracatla ilgili kurum ve kuruluşların bazılarının birleştirilmesi ve isimlerinde değişiklikler yapılmasına karşın işlemlerin en

aza indirildiği söylenemez. İhracata yönelen bir kişi ya da kuruluş birden çok kurum ve kuruluşteki işlemleri izlemek ve tamamlamak zorundadır. Buna karşın dönemin en belirgin özelliğinin bürokratik işlemleri azaltıcı bir ziyniyet değişikliği olduğu söylenebilir.

2.2. İhracat Yapabilmenin Şartları

2.2.1. İhracatçı Olmak

İhracatçı, "İhracat Belgesi" ve "İhracat Belgesi ve Ruhsatnamesini" haiz olan ve ilgili diğer kanunlara göre ihracat yapmasına bir engel bulunmayan gerçek veya tüzel kişi tacir" olarak tarif edilmektedir (51).

Bu tanım esas alınırsa ihracatçının şu şartları gerçekleştirmesi gerekmektedir:

- a. Gerçek veya tüzel kişi tacir olması,
- b. İhracat belgesi ve ihracı ruhsata bağlı mallar için ayrıca İhracat Ruhsatnamesine sahip olması ve bunlara ek olarak,
- c. Bölgesel Birliklere kaydolması gerekmektedir.

Şimdi de yukarıda saydığımız bu şartları daha detaylı olarak inceleyelim.

2.2.1.1. Tacir Olmak

Üretim faaliyetlerinde bulunan ve ihtiyaçların tatminine doğrudan veya dolayısıyla katılan her iktisadi birime işletme denir. Ticarethaneler, fabrikalar ve ticari nitelikte işletilen tüm müesseseler ticari işletmelerdir ve bir şirket şeklinde ya da şahsa ait olarak bulunabilirler.

Bir ticari işletmenin başında bulunan işletme sahibi tacirdir. Bir ticari işletmeyi kısmen dahi olsa kendi adına işleten kimsedir.

Tacir olmak için yapılması gereken işlemleri şöyle sıralayabiliriz:

İlk olarak Ticaret Sicili Memurluğu'na tafsilatlı bir dilekçe verilir, sicil memuru verilen dilekçedeki tescili istenen hususları inceler ve sicile geçirir. Sicil tescil işleminin tamamlanması için durumun ayrıca "Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi"nde ilan edilmesi gerekmektedir. Sicil memuru Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayımlanacak ilanın müsveddesini hazırlar ve müracaat sahibine verir. Müracaat sahibi, ilanı Ankara'daki Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'ne götürerek yayımlatır. İlan yayımını müteakip otuz gün içinde gazetenin bir örneğinin sicil memuruna verilmesi zorunlu bulunmaktadır. Bu işlemin tamamlanmasından sonra "tacir" sıfatı kazanılmış olur.

Bu aşamadan sonra yapılması gerekenleri ise şöyle sıralayabiliriz:

- a. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Bölge Müdürlüğü'ne bilgi dilekçesi vermek,
- b. Vergi Dairesine kaydolmak,
- c. Ticari defterler tutmak,
- d. Sigortaya (BAĞ-KUR) altmış gün içinde kaydolmak,
- e. Bulunduğu yerdeki Ticaret ve Sanayi Odası'na kaydını yaptırmak.

2.2.1.2. İhracat Belgesi ve İhracat Belgesi ve Ruhsatnamesi Almak

Tacir sıfatını haiz bir kişinin İhracat Belgesi veya İhracat Belgesi ve Ruhsatnamesi alabilmesi için, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü'ne aşağıdaki belgelerle müracaatı yeterli bulunmaktadır:

- a. Dilekçe,
- b. Bağılı bulunulan odadan alınmış, doldurulmuş ve tasdik edilmiş İhracat Belgesi ve Ruhsatnamesi istek formu (iki nüsha),
- c. Ticaret siciline kaydını gösterir Ticaret Sicili Gazetesi.

Sadece "Afyon" ve "Tütün"ün ihracatı ruhsata bağılıdır (52). Bu bakımdan, diğere maddelerin ihracı için ihracatçıların sadece İhracat Belgesi alması yeterlidir.

Afyon ve tütün ihracatında bulunacak tacirlerin İhracat Belgesi ve Ruhsatnamesi alabilmeleri için, yukarıda belirtilen belgelere ek olarak müracaatlarına aşağıdaki belgeleri de eklemeleri gerekmektedir:

- i. Oda'ca onaylı yeterlik belgesi,
- ii. Noterce tasdikli imza sirküleri,
- iii. Vergi kaçakçılığı, kambiyo ve gümrük kaçakçılığından hükümlü olmadıklarını gösterir savcılık belgesi,
- iv. Hileli veya taksiratlı olarak iflas etmediklerini ve konkordatoya gitmediklerini gösterir, Asliye Ticaret Mahkemesi'nden ve Ticaret Sicili Memurluğu'ndan alınacak belge.

Resmi sektör kuruluşlarının, gerek İhracat Belgesi ve gerekse İhracat Belgesi ve Ruhsatnamesi isteklerinde, düzenlenecek iki adet istek formu dışında bir belge aranmaz.

İhracat Belgesi ve İhracat Belgesi ve Ruhsatnamesinin geçerlilik süresi, veriliş tarihinden itibaren üç yıldır. Geçerlilik süresi sona eren belgelerin yenilenmesi gerekli olup, buna dair hükümler İhracat Yönetmeliğinde yer almaktadır (İstek formu, Türkiye Odalar Birliği'nden veya istekte bulunan firma ve kuruluşların bağılı buldukları Oda'lardan sağlanır).

(52) İhracat Yönt. 16 no'lu Eki Liste.

2.2.1.3. Bölgesel Birliklere Kaydolmak

İhracat Belgesi ve İhracat Belgesi ve Ruhsatnamesi aldıktan sonra ihracatçıların, İhracatçı Birliklerinin iştiğal alanına giren maddelerini ihraç edebilmeleri için, Bölgesel İhracatçı Birliklerine üye olmaları da gerekmektedir.

İhracatçı Birliklerinin belli başlı görevleri şunlardır:

1. Çalışma konusuna giren maddeleri cins, tür ve miktarlarına göre, üretim bakımından gerek görülecek tedbirlerin alınmasına çalışmak,
2. Bu maddelerden gerekli stokların yapılmasını sağlamak,
3. Birliğin konusuna giren ürünlerin ülke içi ve dünya pazarlarındaki fiyat değişmelerini değerlendirip eğilimleri tespit ederek üyelerine bildirmek,
4. Üretimin alıcı piyasanın taleplerine yönelttilmesini sağlamak,
5. İthalatçı ülkelerin istek ve alışkanlıklarına göre mal hazırlanması konusunda ihracatçıları uyararak,
6. İhracatçı ile üretici arasında işbirliğini temin etmek,
7. İhracat Rejimi Kararı ve Yönetmelikler ile kendilerine verilen görevleri yerine getirmek olarak sayılabilir.

Birlikte üye olabilmek için 3018 sayılı Kanunun aradığı nitelikleri taşımak, Birliğe giriş aidatı ile yıllık aidatı ödemek, Birliğin statüsüne uyulacağına dair noterden onaylı bir taahhütname almak gerekmektedir (53).

(53) Ticarete Teğşinin Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkındaki 1705 Sayılı Kanuna Ek 3018 Sayılı Kanunun 7. Maddesi (T.T.K.)

III. BÖLÜM

İHRACAT REJİMİ KARARI VE YÖNETMELİĞİNE GÖRE İHRACAT YÖNTEMLERİ

Türkiye'den yapılacak ihracat, İhracat Rejimi Kararı ve Yönetmeliği çerçevesinde dört şekilde yapılır (54):

1. Müsteşarlığın müsaadesine bağlı ihracat,
2. Lisansa bağlı ihracat,
3. Tescile bağlı ihracat,
4. Serbest ihracat.

3.1. Müsteşarlığın Müsaadesine Bağlı İhracat

Bazı ihracat şekilleri için Müsteşarlıktan izin belgesi almak gerekmektedir. Bu ihracat şekilleri şunlardır:

1. Geçici ihracat,
2. Transit ihracat,
3. Reeksport,
4. İthal edilmiş bir malın aynen ihracı,
5. İhracı yapıp da çeşitli nedenlerle alıcısına teslim edilmemesi veya alıcısı tarafından iade edilmesi nedeniyle geri getirilmesinde ekonomik yarar görülmeyen mallar karşılığı ihracat,
6. Alivre Satış.

Yukarıda belirtilen ihracatla ilgili müracaatlar doğrudan doğruya Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına yapılır (55).

(54) 15.12.1984 tarih ve 18606 sayılı R.G. ile 29.12.1984 tarih ve 18620 sayılı R.G.'de
Yayınlanan 84/8859 Sayılı 1985 Yılı İhracat Rejimi Kararı.

(55) İhracat Yönt. madde 5.

3.2. Lisansa Bağlı İhracat

Lisans; ülke ekonomisinin ihtiyaçları, iç ve dış piyasa şartları, satışın yapılacağı piyasanın durumu ve Türkiye ile olan ticari ve ekonomik münasebetler gözönünde tutularak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca verilen ihraç müsaadesidir.

Aşağıda yer alan malların ihracı lisansa bağlıdır:

1. Pirinç,
2. Yağlı tohumlar,
3. Bitkisel ham yağlar,
4. Yem (Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığının ön görüşü ile),
5. Av hayvanlarının et, post, kürk ve tahnitleri, canlı veya cansız tümü (Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığının ö görüşü ile),
6. İşlenmiş deri ve kösele dışında kalan, pikle deri dahil her türlü hayvan deri ve postları,
7. Büyük ve küçükbaş canlı hayvan,
8. Afyon,
9. Haşhaş kellesi,
10. Meyan kökü (56).

3.2.1. Müsteşarlığın Müsaadesine ve Lisansa Bağlı İhracatın İşlevleri

3.2.1.1. Müsteşarlığın Lisansına veya Tesciline Bağlı Malların İhracına Ait Muameleler:

İhracatçıların, Müsteşarlığın yetkisine giren konularda lisans veya tescil talebinde bulunabilmeleri için, lisans (tescil beyannamesinden altı nüsha doldurarak ilgi meslek kuruluşlarınca müracaatları gerekir (57). Meslek

(56) İhracat Yönt. ve Buna Ekli (EK 3) İhracı Lisansa Bağlı Mallar Listesi

(57) İhracat Rejimi, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1985, S.25.

kuruluşları, lisans/tescil beyannamelerini süratle inceler ve görüşleri ile birlikte iki örneğini en kısa süre içinde Müsteşarlığa yollarlar.

Müsteşarlık, onayladığı beyannamelerin bir örneğini ilgili meslek kuruluşlarına iade eder.

Meslek kuruluşları, Müsteşarlıkça iade edilen nüshaya dayanarak kendilerinde kalan nüshalar üzerinde gerekli işlemleri yaparlar ve dört nüsha lisans/tescil beyannamesini ilgiliye iade ederler.

Meslek kuruluşlarınca, lisans/tescil beyannamelerinde yer alan bilgilerin Müsteşarlığa teleksle bildirilmesi ve yine aynı yolla onayının alınması mümkündür. Bu durumda onaylanan lisans/tescil beyannamesinin bir rneği aynı gün Müsteşarlığa gönderilir.

3.2.1.2. Meslek Kuruluşlarının Lisans ve Tesciline Bağlı Malların İhracına Ait Muameleler:

İhracatçılar, lisans/tescil beyannamesinden altı nüsha doldurarak (lisans ve tescil için) meslek kuruluşlarına başvururlar. İlgili meslek kuruluşları kendilerine verilmiş olan talimat çerçevesinde gerekli incelemeyi yapıp, uygun gördüklerini onaylayarak lisans/tescil beyannamesinin dört örneğini çıkışta kullanılması için ihracatçıya iade ederler.

Meslek kuruluşları onayladıkları lisans/tescil beyannamesinde yer alan bilgileri Müsteşarlıkça belirlenen esaslar çerçevesinde Müsteşarlığa bildirirler.

İhracatçılar, gümrük çıkış beyannamelerinin kapatılışını takiben gümrük idarelerince kendilerine verilen iki nüsha gümrük çıkış beyannamesinden bir nüsha ile birlikte, müsaade belgesi veya lisans veyahut tescil beyannamelerinden bir nüshayı, on işgünü içinde ilgili meslek

kuruluşlarına göndermekle yükümlüdürler. Bu hususa uymayan ihracatçılara İhracat Rejimi Kararı'nın 12'inci maddesinde yer alan müeyyideler uygulanır.

3.2.1.3. Lisans ve Tescil Belgesi Üzerinde Yapılacak Değişiklikler:

Lisans veya tescil belgeleri üzerinde bulunan kayıt ve bilgilerden aşağıda belirtilenler, ilgili meslek kuruluşlarınca fiili ihracattan önce incelenip değiştirilir;

- a. Kalite ve/veya ambalaj değişikliği (fiyat uygunluğu şartıyla),
- b. Çıkış gümrükleri (Gümrük idarelerince de değiştirilebilir),
- d. Alıcı ve/veya komisyoncu değişikliği,
- e. Ödeme şekillerinin kısmen veya tamamen akreditif, prefinansman veya peşin ödemeye çevrilmesi,
- f. FOB değer değişmemek kaydıyla teslim şekli değişikliği,
- g. Maddi hataların düzeltilmesi.

Ancak yukarıda sayılanlar içinde kalmakla birlikte, yeni bir satış niteliği gösteren değişiklik talepleri kabul edilmez. Lehte fiyat farkları herhangi bir merciin incelemesine gerek olmaksızın kabul edilir (58).

Meslek kuruluşları, Müsteşarlıkça verilen ihracat lisansları ile tescil belgeleri üzerinde yaptıkları değişiklikleri Müsteşarlığa derhal bildirirler.

Yukarıda belirtilenler dışındaki her türlü değişiklik talepleri Müsteşarlıkça incelenip sonuçlandırılır.

3.3. Tescile Bağlı İhracat

Aşağıdaki yazılı hallerde ihracat tescile bağlıdır (59).

1. Konsinyasyon ve Müşterek Hesap Yoluyla İhracat,
2. Kredili ihracat,
3. Müsteşarlıkça belirtilen tesis ve özel kredi anlaşmaları çerçevesinde yapılacak ihracat,
4. Müsteşarlıkça tesbit edilen mallar ile ülkelere yapılacak ihracat. AT'ye yönelik çekirdeksiz kuru üzüm ve pamuk ipliği ihracatı ile, Potasyum Florid, Motil Fosfonil Diflorid, Dimentil Metil, Fosfonat, Fosforlu Ok-siklorid, Tiodiglikol, Klorotanol, Dimentilamin ve Metil Fosfonil Diklerit ihracatı ve ayrıca Stator ve Rotör paketleri ihracatı bu çerçevede tescile ta-bi tutulmuştur (60).

Lisans ve tescile bağlı meslek kuruluşları:

- a. İhracatçı birliklerin çalışma konularına giren mallar için bu ihra-catçı Birlikleri,
- b. Birliklerin çalışma konuları dışında kalan mallar için Ticaret ve Sa-nayi Odaları ve Deniz Ticaret Odaları.

3.4. Serbest (Müsaadeye, Lisansa ve Tescile Bağlı Olmayan) İhracat

Müsaadeye, lisansa veya tescile bağlı olmayan bu ihracat şeklinde ih-racatçı, "Serbest İhracat Beyannamesi"nden beş nüsha doldurmak suretiyle,

(59) İhracat Yönt. Madde 6.

(60) 29.12.1984 Tarih ve 18620 Sayılı R.G.'deki İhracat (85/1) Sayılı Tebliğ ve 24.9.1985 Tarih ve 18878 Sayılı R.G.'deki İhracat (95/14) Sayılı Tebliğ.

doğrudan doğruya ihracatın yapılacağı gümrük idaresine müracaat eder (61).

3.4.1. Serbest İhracatın İşlevleri

Serbest ihracatta, ihracatçının serbest ihracat beyannamesinden beş nüsha doldurarak, doğrudan doğruya ihracatın yapılacağı gümrük idaresine başvurusunun yeterli olduğu yukarıda belirtilmiştir.

Ancak Müsteşarlık gerektiğinde serbest ihracat beyannamelerinin gümrük idarelerine ibrazından önce Müsteşarlık veya ihracatçı birliklerince kayda alınmasını zorunlu kılabilir.

Nitekim, Müsteşarlıkça Resmi Gazete'de yayımlanmış olan Tebliğlerle hangi maddelere ait serbest ihracat beyannamelerinin gümrük idarelerine ibrazından önce kayıt ettirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Buna göre:

a. Serbest ihracat beyannameleri müsteşarlığa kayıt ettirilmesi zorunlu ihracat:

i. Yassı ve uzun demir-çelik mamulleri, blum ve kütükler, levha blokları ve saç platinaları ile dövme taslakları,

ii. Türk Lirası karşılığında yapılan ihracat (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne yapılan ihracat hariç).

(61) a.g.e., EK 7.

b. Serbest ihracat beyannameleri ihracatçı birliklerine kayıt ettirilmesi zorunlu ihracat:

i. İhracatı Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu primi kesintisine tabi maddeler (çekirdeksiz kuru üzüm ve pamuk ipliği -AT dışı ülkeler için- antep fıstığı, fındık, kuru incir, pamuk, arpa, buğda, un, mısır, canlı hayvan, mercimek, nohut, tütün).

ii. Tekstil ürünleri (Giyim eşyaları ve aksesuarları, mensucattan mamul mefruşat eşyası, kumaş ve iplikler), olarak belirlenmiştir (62).

Kayda alınan serbest ihracat beyannamelerinin kayıt tarihinden itibaren altmış gün içerisinde gümrük idarelerince ibraz edilmesi ve Gümrük Çıkış Beyannamesinin tescil ettirilerek yüklemeye başlanması gerekmektedir.

3.4.1.1. Serbest İhracatta Gümrük İdarelerince Yapılacak Muameleler:

Gümrük idareleri, ihracatçı tarafından düzenlenen beş nüsha serbest ihracat beyannamesinin kendilerine ibrazı üzerine, (ihracata ilişkin olarak aranan diğer belgelerin tetkikini müteakip) ihracata izin verirler. Bu beyannamelerden bir nüsha, altına ilgili gümrük idaresince gereken şerh (miktar, kilo, litre veya adet, değer tutarı vb.) verilmek suretiyle onaylanır ve ihracatçıya iade olunur.

Gümrük idareleri, gümrük çıkış beyannamesinin kapatılışını takip eden ilk işgünü içinde kendilerinde mevcut dört nüsha serbest ihracat beyannamesinin bir nüshasını, gümrük çıkış beyannamesinin gümrükte kalacak nüshasına eklerler. İkinci nüshayı, gümrük çıkış beyannamesinin bir

(62) İhracat Yönt. Madde 19.

nüşhası ile birlikte ihracatçının yetkili bankasına gönderirler. Kalan iki nüshayı da , gümrük çıkış beyannamesinden iki nüsha ekleyerek ihracatçıya verirler.

3.4.1.2. Serbest İhracat Beyannamelerinde Bankalarca Yapılacak Değişiklikler:

Serbest ihracat kapsamında yapılan ihracatta (İhracat Rejimi Kararı ve Yönetmeliğinde belirtilen prensipler içinde kalmak kaydıyla) yetkili bankalar, fiili ihracatı müteakip serbest ihracat beyannameleri üzerinde aşağıdaki değişiklikleri yapmaya yetkili kılınmışlardır:

- a. Lehte fiyat farkları,
- b. Ödeme şekillerinin kısmen veya tamamen akreditif, prefinansman veya peşin ödemeye çevrilmesi,
- c. Alıcı ve/veya komisyoncu değişikliği,
- d. Serbest ihracat beyannamesi üzerinde belirtilen yabancı bir paranın, çapraz kurlar gözönünde tutularak (yönetmelik Ek 1'de yer alan) diğer bir yabancı paraya çevrilmesi,
- e. Ülke değişikliği (63).

Yukarıda belirtilen değişiklik talepleri dışında kalan değişiklik taleplerini ihracatçılar ilgili meslek kuruluşuna yaparlar. İlgili meslek kuruluşlarınca, görüşleriyle birlikte Müsteşarlığa intikal ettirilen değişiklik talepleri incelenip sonuçlandırılır.

İhracatçılar, gümrük dışı beyannamesinin kapatılışını müteakip, gümrük idarelerince kendilerine verilen iki nüsha gümrük çıkış beyannamesinden bir nüsha ile birlikte serbest ihracat beyannamesinin bir suretini on işgünü içinde ilgili meslek kuruluşuna göndermek zorundadırlar.

(63) İhracat Yönt. Madde 18.

3.5. Ortak Hükümler

Yukarıdaki ihracat yöntemlerinin tümünde yer alan ortak hükümler aşağıdadır:

1. İhraç süreleri,
2. İhracatın yapılması şartı,
3. Satış, fiyat ve değer tutarlarının yabancı para ile gösterilmesi şartı,
4. İhracatçı birliklerinin iştiğal alanına giren maddeler,
5. Meslek kuruluşlarınca tutulacak kayıtlar,
6. Fiili ihracatı müteakip satış veya ödeme şekillerinin değiştirilmesi veya malların terkedilmesi.

Şimdi bu maddeleri teker teker açıklayalım:

3.5.1. İhraç Süreleri

İhraç süresi, müsaadeye bağlı ihracatta müsaade; lisansa bağlı ihracatta lisans; tescile bağlı ihracatta tescil tarihinde başlar, fiili ihracat tarihinde biter.

İhraç süresi, ihracatçının alıcısı ile yaptığı anlaşmaya göre beyan edeceği süre olup en çok doksan gündür.

Özelliği olan ihracatta ihraç süreleri hakkındaki hükümler mahfuzdur (64).

Zorunlu hallerde meslek kuruluşlarının lisans veya tesciline bağlı ihracatta, bu sürelere lisans veya tescili veren meslek kuruluşlarınca doksan güne kadar ek süre verilebilir.

(64) İhracat Yönt. Madde 14.

Süre uzatma talepleri için normal sürelerin bitiminden başlayarak on-beş gün içinde ilgili mercie müracaat etmek gerekir.

Bunun dışında kalan ihraç ve kesin satış ek süre talepleri Müsteşarlıkça incelenip sonuçlandırılır.

Verilen ek süreler de dahil olmak üzere, ihraç süresi içinde gümrük çıkış beyannamelerinin tescili ve fiili yüklemenin başlaması halinde ihraç süresi yalnız gümrük çıkış beyannamesinde kayıtlı miktar için fiili ihraç tarihine kadar uzatılmış sayılır (65).

3.5.2. İhracatın Yapılması Şartı

Müsaadeye, lisansa ve tescili bağlı ihracatta fiili ihracatın, normal süresi veya alınan ek süreler içerisinde gerçekleştirilmesi esastır. Müsaadeye, lisansa veya tescile bağlanmış ihracatın normal ve ek süresi içerisinde gerçekleştirilemeyen bölümleri, bu sürelerin bitiminden itibaren onbeş gün içinde onay mercine bildirilir (66).

3.5.3. Satış, Fiyat ve Değer Tutarlarının Yabancı Para ile Gösterilmesi Şartı

Lisans, tescil ve serbest ihracat beyannamelerinde birim satış fiyat ve değer tutarları sadece yabancı para ile gösterilir. Ancak Türk Lirası karşılığı yapılacak ihracatta birim satış fiyat ve değer tutarları Türk Lirası ve mezkur beyannamelerin düzenlendiği tarihteki cari kur üzerinde A.B.D. Doları olarak gösterilir (67).

(65) İhracat Yönt. Madde 14.

(66) İhracat Yönt. Madde 15.

(67) İhracat Yönt. Madde 12 ve 29.12.1984 Tarih ve 18620 Sayılı R.G'deki 85/4 Sayılı Tebliğ.

3.5.4. İhracatçı Birliklerin İştigal Alanına Giren Maddeler

İhracatçı Birliklerinin iştigal alanına giren maddelerin lisans, tescil veya serbest ihracat beyannameleri kapsamında ihraç edilmeleri halinde gümrük idareleri, ihracatçının ilgili birliğe üye olup olmadığını Gümrük Çıkış Beyannamelerin kabul ve tescili anında bu birliklerce düzenlenerek ihracatçılara verilen hüviyet belgelerinin kontrolü suretiyle tespit ederler (68).

3.5.5. Meslek Kuruluşlarınca Tutulacak Kayıtlar

Meslek kuruluşları, müsaade, lisans, tescil ve serbest ihracat beyannameleri ile ilgili gümrük çıkış beyannamelerini birbirine ekleyerek bunlara istinaden gerekli istatistik kayıtlarını tutarlar.

Müsteşarlık gerektiğinde Meslek Kuruluşlarından istatistik kayıtları ile ilgili bilgi ve belgeler isteyebilir.

3.5.6. Fiili İhracatı Müteakip Satış Veya Ödeme Şekillerinin Değiştirilmesi Veya Malların Terkedilmesi

Fiili ihracatı müteakip alıcısına teslim edilmeyen veya alıcısına teslim edildikten sonra çeşitli nedenlerle alıcısı tarafından iade edilen malların yurt dışında satış ve ödeme şekillerinin değiştirilmesi veya terkedilmesi aşağıdaki usul ve esaslar dahilinde yapılabilecektir (69):

a. Fiili ihracatı müteakip çeşitli nedenlerle alıcısına teslim edilemeyen, alıcısına teslim edildikten sonra iade edilen malların başka bedel ve satışlarla satışına, satış imkanı bulunmadığı ve yurda getirilmesinin ekonomik

(68) İhracat Yönt. Madde 20.

(69) İhracat Yönt. Madde 4.

olmadığı hallerde bu malların terk edilmesine ilişkin yeni satış ve ödeme şartları da belirtilerek ihracat bedeli dövizlerin yurda getirilmesi süreci içinde Müsteşarlığa yapılması gerekmektedir.

Müsteşarlıkça talebin sonucu, ihracatçıya, ilgili kambiyo müdürlüğüne ve ihracata aracılık eden bankaya bildirilir.

b. Fiili ihracatı müteakip çeşitli nedenlerle alıcısına teslim edilemeyen, alıcısına teslim edildikten sonra iade edilen yaş meyve sebzeler (soğan, patates dahil), su ürünleri ve et mamulleri (konserve olanlar hariç), lokum ve şekerlemelerin başka bedel ve şartlarla satışı için müracaatlar, durumu gösterir belgelerle ve yeni satış ve ödeme şartları belirtilerek malın bulunduğu ülkedeki Müsteşarlık yurt dışı teşkilatına yapılabilir.

Müsteşarlık yurt dışı teşkilatınca değerlendirilen bu taleplerin sonuçları ilgili kambiyo müdürlüğüne ve ihracata aracılık eden bankaya iletilmek üzere Müsteşarlığa bildirilir.

c. Yukarıda (a) ve (b) şıklarında açıklanan şekilde Müsteşarlık yurt dışı teşkilatınca yapılacak satış ve ödeme değişikliklerinde verilecek ek süreleri onay tarihinden itibaren kesin satışlarda otuz günü, konsinyasyon veya müşterek hesap yoluyla yapılan satışlarda doksan günü aşamayacaktır (70).

3.6. Değişik Türlerde İhracat

10 farklı türde ihracat mevcuttur, bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Müşterek hesap yoluyla ihracat,
2. Konsinye ihracat,
3. Kredili ihracat,

4. Geçici ihracat
5. Peşin ihracat
6. Bedelsiz ihracat,
7. Müteahhitlerin yapacağı ihracat,
8. Reeksport,
9. Transit ihracat
10. Kitap, Gazete, Mecmua ve Pul ihracı.

Şimdi bu ihracat türlerini ayrıntılı olarak inceleyelim:

3.6.1. Müşterek Hesap Yoluyla İhracat

İhracatçıya, asgari bir fiyattan satışın garanti edildiği ve bu fiyatla satış fiyatı arasındaki farkın giderler düşüldükten sonra kalan kısmının, ihracatçı ile alıcı arasında paylaşıldığı konsinye ihracattır.

3.6.2. Konsinye İhracat

Kesin satışta bulunulmadan, dış alıcılara, komisyonculara, yabancı ülkelerde kurulu şube ve temsilcilikler adına emaneten mal gönderilmesidir.

Bu tür satışta, fiyat henüz belirli olmadığı gibi, malın kısmen veya tamamen satılamaması da sözkonusudur. Bu sebeple konsinyatör, piyasa şartlarına göre malı hangi fiyattan satarsa, ihracatçıya da giderler düşüldükten sonra o fiyattan ödeme yapar

Müşterarlık veya meslek kuruluşlarınca onaylanan tescil beyannamesindeki fiyatların konsinyatör (ihracatı yapılan malın sevk edildiği firma) tarafından garanti edilmesi; ayrıca bu fiyatla satış fiyatı arasında olumlu bir fark olduğu takdirde, bu farktan giderler düşüldükten sonra ihracatçının payının ne olacağı, söz konusu beyannamede belirtilmelidir.

Gerek Konsinye ihracat, gerekse müşterek hesap yoluyla ihracat ancak serbest döviz karşılığında yapılır.

Konsinyasyon veya müşterek hesap yoluyla ihracatta, tescil beyannamesinde belirtilen fiyatın, başvuru anında geçerli ihraç fiyatına uygunluğu esastır.

Yönetmelik ekinde sayılmış bulunan mallar;

- a. Yaş meyveler,
- b. Yaş sebzeler (soğan ve patates dahil),
- c. Şarap (AET ülkeleri hariç),
- d. Lokum ve şekerlemeler,
- e. Et mamulleri,
- f. Her nevi taze ve dondurulmuş su ürünü (kerevit hariç),
- g. Hediyelik eşya (halı, kilim, seccade hariç) (71) için müracaatlar doğrudan doğruya ilgili meslek kuruluşlarınca incelenerek tescil işlemi sonuçlandırılır.

Müsteşarlık, gerekli gördüğünde liste kapsamı dışında kalan malların konsinyasyon veya müşterek hesap yoluyla ihracatı için belirleyeceği esaslar çerçevesinde tescil vermeye meslek kuruluşlarını yetkili kılabilir (72).

Konsinyasyon ve müşterek hesap yoluyla ihracatta, çürüyebilir veya bozulabilir malların fiili ihraç tarihinden başlayarak en geç altmış gün; diğer malların ise en geç yüzseksen gün içinde kesin olarak satılması şarttır.

(71) İhracat Yönt. Madde 24.

(72) İhracat Yönt. Ekli (EK 4) Liste.

Bu süreler zorunlu ve haklı sebeplerle doksan günü geçmemek üzere ilgili meslek kuruluşlarınca uzatılabilir.

Konsinyasyon veya müşterek hesap yoluyla satılan malların kesin satışından sonra, ihracatçıların durumu, kesin satış faturası örneği ile birlikte en geç otuz gün içinde ilgili meslek kuruluşlarına bildirmeleri gerekmektedir (73).

Meslek kuruluşlarının, tescil edilen konsinye veya müşterek hesap yoluyla ihracat beyannamelerinin birer suretini kambiyo hesabının açılışına esas olmak üzere ilgili kambiyo müdürlüğüne yollamaları gerekmektedir.

Tescil edilip de 25'inci madde çerçevesinde süresi içinde ihracatı gerçekleştirilemeyen konsinye veya müşterek hesap yoluyla ihracat beyannamelerinin, ihracatçılarınca tescili veren meslek kuruluşuna iadesi gerekir. Bu durumda meslek kuruluşları gerçekleşmeyen ihracata ait kambiyo hesabının kapatılması amacıyla keyfiyeti ilgili kambiyo müdürlüğüne bildirirler.

Gerçekleşen konsinye veya müşterek hesap yoluyla ihracatta kambiyo hesabı, Türk Parasının Kıymetini Koruma mevzuatı çerçevesinde kapatılır.

Kambiyo müdürlükleri, hesapların kapatılmasını müteakip durumu onbeş gün içinde müsteşarlığa bildirirler (74).

Malın tamamının veya bir kısmının, serbest döviz karşılığında başka bir ülke ve/veya bir başka alıcıya nakli mümkündür. Bu işlem için herhangi bir merciden izin alamaya gerek yoktur (75).

(73) İhracat Yönt. Madde 27.

(74) İhracat Yönt. Madde 28.

(75) İhracat Yönt. Madde 29.

3.6.3. Kredili İhracat

Kredili ihracat; mal bedellerinin, malın alıcının eline geçmesinden sonra ve ihracat bedellerinin, normal ödeme sürelerini aşacak şekilde ödenmesine imkan sağlayan bir satış şeklidir.

Vergi iadesinden yararlanan sınai ürünler ile komple tesislerin kredili ihracı mümkün olup, sözkonusu mal bedeli dövizlerin fiili ihraç tarihinden itibaren en geç üç yıl içinde (gemilerde 8 yıl içinde) ödenmesi kaydıyla kredili olarak satışı yapılabilir (76).

Kredili ihracatta bir yıla kadar vadeli satışlarda FOB bedelinin % 10'unun, üç yıla kadar vadeli satışlarda, FOB bedelinin % 20'sinin üç ay içinde, peşinat dışında kalan kısmın ise satış sözleşmesinde belirtilen süreler içinde yurda getirilmesi ve bankalara satılması zorunludur (77).

Kredili ihracat uluslararası bankacılık teamüllerine göre yapılır. Kredili ihracata aracılık eden yetkili bankalar ile ihracatçıların, kredi anlaşması çerçevesinde mal bedeli dövizlerin yurda getirilmesi için gerekli tedbirleri almaları zorunludur (78).

Mal bedeli dövizlerin taksitleri için T.C. Merkez Bankası'nca alım satım konusu yapılan konvertibl dövizler üzerinde düzenlenmiş bir borç senedi alınır. Ancak bu borç senedinin, yurt dışındaki güvenilir bir bankanın vereceği "Teminat, garanti veya kontrgaranti veya aval"i karşılığında düzenlenmiş olması gerekir.

(76) İhracat Yönt. Madde 3029/261 Sayılı İhracatı Geliştirmek Amacı ile Vergilerle İlgili Olarak Hükümetçe Alınacak Tedbirlere Dair Kanun.

(77) T.P.K.K. Hakkında 30 Sayılı Karara ilişkin Tebliğin 4. Maddesi.

(78) İhracat Yönt. Madde 33-34.

Kredili ihracatı gerçekleştiren ihracatçının mal bedelin, senetlerini iskonto ettirmek suretiyle, senet vadelerini beklemeksizin alması mümkündür. Bunun için yetkili bir banka aracılığı ile senetler yurt dışındaki muhabir bir bankaya veya muteber bir kredi kuruluşuna iskonto ettirebileceği gibi, iskontonun yurt içindeki bir bankaya yaptırılması da mümkün bulunmaktadır. Senet bedellerinin yurt dışında iskonto ettirilmesi halinde mal bedeli dövizlerin alışının yapılmasında, döviz alış, senet bedelinin tamamı üzerinden yapılarak, iskonto faizi ile sair giderler için döviz satış belgesi düzenlenir.

3.6.4. Geçici İhracat

Geçici ihracat, az veya çok işçilik görmek üzere veya diğer nedenlerle yabancı ülkelere hammadde, yarı mamul, mamul veya ambalajlanacak maddelerin, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının izni ile geçici olarak ihracıdır.

a. Listede yer alan maddelerin yurt dışında işlenmek üzere geçici ihracına dair müracaatlar (79).

b. Listede yer almayan ham ve yarı mamul maddelerin yurt dışında işlenmek veya ambalajlanmak üzere geçici ihracına dair müracaatlar (80).

c. Dolu film, video bant ve slaytların geçici ihracına, bunların yurt dışına gönderilmesinde bir sakınca bulunmadığına dair Film Gösterme İzin Belgesi ile film sahibi firmanın muvafakat yazısı ve yurt dışındaki alıcı firma ile yapılan anlaşmaya dayanılarak Müsteşarlıkça izin verilir.

(79) İhracat Yönt. (EK 5).

(80) İhracat Yönt. (EK 5).

Bu tür geçici ihracatta, geçici ihraç süresi altı ay olup, gösterme veya kullanma süresi karşılığı dövizlerin bu sürenin bitiminden itibaren üç ay içinde yurda getirilmesi gerekir. Bu konudaki ek süre talepleri Müsteşarlıkça incelenir.

d. Kıymetli tablo veya diğer sanat eserlerinin geçici ihracına ait taleplerde, bunların altı ay içinde aynen veya karşılığı dövizlerin yurda getirileceğine dair taahhütname alınarak Müsteşarlıkça izin verilir.

Kıymetli tablo ve diğer sanat eserlerinin geçici ihracı sırasında gerektiğinde Müsteşarlıkça Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görüşü alınır.

e. Yurt dışında iş alan müteahhit firmaların, bu işlerinde kullanmak üzere makina, demirbaş ve teçhizatın geçici ihracına Müsteşarlıkça izin verilir (81). Başvurularda iş ile ilgili bilgiler (işveren, konusu, tutarı, başlama ve bitiş tarihi gibi) detaylı olarak belirtilir. Bu tür geçici ihracatta, ihraç ve geri getirme süreleri ile ek süreler talebin niteliğine göre Müsteşarlıkça tesbit edilir. Mezkur geçici ihracatta, geçici ihracata konu malların verilen süre veya ek süre içinde yurda getirilmemesi halinde, bedellerin verilen süre veya ek süre bitiminden itibaren üç gün içinde yurda getirilmesi gerekir.

f. Geri getirilmek kaydıyla dışarıya gönderilecek ticari olmayan eşya ile geçici olarak yabancı ülkelere gidecek olan Türkiye'deki kişiler tarafından (Yabancı elçilik mensupları ile bunlar gibi işleme tabi olanlar hariç) beraberlerinde götürülmek istenen şahsi binek otomobilleri, motosiklet ve diğer taşıtların yurt dışına çıkarılmasına, fabrika veya müesseselerin demirbaş makina ve cihazlarının kontrol, ayarlama ve tamir gibi sebeplerle geçici olarak ihracına ilişkin talepler, eşyanın Gümrük Kanununda belirtilen süre bitiminde aynen geri getirileceğine dair taahhütname ile birlikte ilgili gümrük idarelerine yapılır. Geçici ihraç işlemi müteakip ilgili gümrük

idareleri sözkonusu taahhütnameleri en geç on gün içinde Kambiyo Müdürlüğü'ne gönderirler. Bu konudaki ek süre talepleri Kambiyo Müdürlüğüne incelenip sonuçlandırılır.

Ancak, değeri dörtüzbin Türk Lirasını aşmayan bu tür eşyanın geçici ihracına taahhütname aranmaksızın gümrük idarelerince izin verilebilir.

Yukarıda belirtilen ve (f) bendi dışında kalan geçici ihrac müracaatlarından, Müsteşarlıkça incelenerek uygun görülecek talepler için düzenlenecek geçici ihrac müsaadelerinin bir örneği talep sahibine, bir örneği ilgili gümrük idaresine, bir örneği de ilgili kambiyo müdürlüğüne gönderilir (82).

3.6.5. Peşin İhracat

Yurt dışından getirildiği tevsik edilen döviz karşılığı mal ihracı malın özelliğine göre lisans, tescil veya serbest ihracat esasları çerçevesinde gerçekleştirilir.

Türkiye'de peşin dövizle ödenmiş olan malların ihracı aşağıda belirtilen esaslara bağlıdır;

a. Alım-satım konvertibl dövizler, yapılacak ihracat bedeli olarak yurda getirilerek Türkiye'de yetkili bankalarda Türk Lirasına çevrilebilir.

İhracat bedeli dövizler, yetkili bankalar aracılığı ile havale ve yurt içinde mukim ihracatçı veya ihracatçı adına hareket eden üçüncü şahıslar veya yurt dışında mukim şahıslarca çek veya efektif olarak getirilebilir.

(82) 26.12.1985 Tarih ve 18970 Sayılı R.G.'deki 1985 Yılı İhracat Rejimi Ek Kararı.

b. Mezkur kişilerin beraberlerinde getirdikleri efektiflerin yurda giriş sırasında gümrüklerce pasaportlarına kayıt veya gümrük idarelerince düzenlenen bir yazı ile deklarasyonlarının sağlanmış bulunması gerekir.

c. Döviz alışını yapacak yetkili bankalar yukarıdaki hususlara ilave-ten, dövizlerin hangi firma adına ve ne kadar süre ile getirildiğini ve ihracatın hangi firmaya yapılacağını döviz alışından önce tesbit edecekler ve müteakiben düzenleyecekleri döviz alım belgelerinde, gelen dövizlerin yapılacak ihracat bedeli olduğunu, havale, çek, seyyah çeki veya efektif şeklinde geldiğini göstereceklerdir. (İhracat bedelinin efektif olarak gelmiş olması halinde, döviz satan kişinin pasaport numarası, pasaportun verildiği yer, adı ve soyadı ile adresinin ve Türkiye'ye son girişinin de döviz alım belgeleri üzerine yazılması gerekmektedir.)

d. Bu tür satışlarda gümrük idareleri döviz alım belgesine istinaden işlem yaparlar.

e. Bedeli Türkiye'de peşin dövizle (havale, çek, seyyah çeki, efektif dahil) ödenmiş malların ihracatının gerçekleştirilmediği veya sözleşmenin feshedildiği hallerde, alış yapılmış dövizlerin yetkili bankalarca transfer edilmesi mümkün bulunmaktadır (83).

3.6.6. Bedelsiz İhracat

Kamu ve özel sektör ihracatçılarınca ticari amaçla bedelsiz olarak ihraç edilebilecek mallar aşağıda bildirilmiştir:

1. Miktarı ticari teamüllere uygun numune ve/veya mallar,
2. Ticari teamüllere uygun hediyeler,
3. Reklam eşyası,

(83) İhracat Yönt. Madde 58'e İstinaden Merkez Bankasınca Yapılan Düzenleme.

4. İhracatı yapılmış malların bedelsiz gönderilmesi ticari örf ve adetlere uygun parçaları, fireleri ile garantili olarak ihraç edilen malların garanti süresi içinde yenilenmesi gereken parçaları (84).

İşlemler:

a. Posta ve çıkış gümrüklerince sonuçlandırılacak işlemler:

Değeri ikiyüzbin Türk Lirasını aşmayan ticari nitelik taşıyan eşyanın (veya eşyaların) bedelsiz ihraç talepleri, herhangi bir merciin iznine gerek olmadan, ihracatçının beyanına dayanılarak posta ve çıkış gümrüklerince tekemmül ettirilir.

Diğer miktarlar için müsaadeye tabidir.

b. Meslek kuruluşlarınca sonuçlandırılacak işlemler:

Değeri bir milyon-iki milyon TL arasında kalan ticari nitelikteki eşyanın (veya eşyaların) bedelsiz ihracı için ihracatçılar, bedelsiz ticari ihracat talepnemesinden iki örnek doldurarak bağlı buldukları meslek kuruluşuna müracaat ederler. Talebin uygun görülmesi halinde bir nüsha talepname ilgili meslek kuruluşunca onaylanıp ihracatçıya iade edilir. (Meslek kuruluşları onayladıkları ihraç talepnemelerinin detaylı bir listesini her ayın son günü bir yazı ekinde Müsteşarlığa gönderirler.)

Bedelsiz ihracat işlemleri meslek kuruluşlarınca tasdikli beyannamele-re istinaden gümrük idarelerince tekemmül ettirilir.

c. Müsteşarlıkça sonuçlandırılacak işlemler:

Değeri iki milyon TL'ni aşan bedelsiz ihracat talepleri, bu bedelsiz ihracatı gerektiren nedenleri belirten ve bedelsiz ihraç talepnamesinde yer

alan bilgileri ihtiva eden bir dilekçe ile doğrudan doğruya Müsteşarlığa yapılır. Müsteşarlık bu taleplerin incelenmesi sırasında gerekli ek bilgi ve belgeleri talep edebilir.

(b) ve (c) bentlerine göre yapılan bedelsiz ticari ihracatta ihraç süresi onay tarihinden itibaren doksan gündür. Bu süre ihracatçının talebi üzerine Müsteşarlıkça uzatılabilir (85).

3.6.7. Müteahhitlerin Yapacağı İhracat

Yurt dışında inşaat, tesisat ve montaj işi alan müteahhitlerin, makina, teçhizat, inşaat malzemeleri ve işçilerinin ihtiyacı olan tüketim maddelerinin ihracı için, müteahhit firmalar bir dilekçe ekinde yurt dışında iş alındığını gösterir belgelerle birlikte ihraç edilecek malların cins, miktar ve konvertibl bir döviz cinsinden değerini belirten beş örnek liste ile Müsteşarlığa müracaat ederler.

Uygun görülen talepler için Müsteşarlıkça düzenlenecek ihraç müsaadesinin aslı ilgili gümrük idaresine, birer sureti de ilgili kambiyo müdürlüğüne ve firmaya gönderilir. (İhraç müsaadelerinin kullanılma süresi taşıdıkları tarihten itibaren doksan gündür).

Bu tür ihracatta "İhracat Belgesi" veya "İhracat Belgesi ve Ruhsatnamesi" aranmaz.

Gümrük idareleri, Müsteşarlıkça verilen ihraç müsaadelerine dayanarak ve ilgilinin ihracata aracılık edecek banka ve şubesini beyan etmesi üzerine ihracata izin verirler. (Gümrük idareleri, gümrük çıkış beyannamesinin kapatılışını müteakip, bir örnek gümrük çıkış beyannamesini ilgilinin beyan ettiği banka şubesine yollar, iki örneği de ilgiliye verirler.)

Bu tür ihracatta dövizin yurda getirilme süresi bir yıldır (86).

3.6.8. Reeksport

Reeksport, diğer ülkelerden yurda ithal edilen malların daha sonra yurt dışına ihraç edilmesidir. (Diğer bir ifadeyle reeksport, yabancı menşeli malların, ihraç edilmek kaydıyla Türkiye'ye getirilip millileştirilmeyi müteakip yeniden ihraç edilmesidir.) İşlemleri şöyledir:

a. İhracatçının müracaatı üzerine, yetkili banka tarafından onaylanan beş nüsha beyannameden dört nüshası banka tarafından ihracatçıya iade edilir.

b. İhracatçı Müsteşarlığa yapacağı müracaatında, dört nüsha beyannameye satın alma ve satış sözleşmesinin (kontrat, mektup, akreditif mektubu, telgraf veya teleks) asıllarını veya tasdikli örnekleri ile tercümelerini ekler. Uygun görülen talepler Müsteşarlıkça onaylanarak, onaylı üç örnek beyanname ihracatçıya iade edilir.

c. İlgili gümrüklerce bu beyannameye istinaden reeksport konusu mal ve eşyanın giriş ve çıkışına izin verilir.

d. Giriş ve çıkış işleminin tamamlanmasını izleyen ongün içinde bu hususta üzerine giriş gümrüğü-çıkış gümrüğü ve sınır gümrüğü şerh düşülmüş beyannamenin iki nüshası ihracatçı tarafından yetkili aracı bankaya tevdi edilir. Malların deniz ve hava yolu ile ihraç edilmesi halinde ayrıca sınır gümrüğü tasdiki aranmaz.

Reeksport muamelelerine ilişkin olarak yurt dışına açılacak akreditifler, ithalatçı tarafından Türk Bankalarına gönderilen konvertibl dövizlerle Türk Bankaları veya yurt dışındaki muhabirleri nezdinde oluşturulan bir depo hesabına veya gayrikabili rücu ihracat akreditifine istinaden eder (87).

3.6.9. Transit Ticaret

Transit ticaret, Türkiye'ye net döviz sağlanması kaydıyla, kendi kaynaklarımızdan döviz tahsis edilerek veya döviz tahsis edilmeksizin satın alınan yabancı menşeli malların transit olarak veya doğrudan doğruya başka bir ülkeye satılmasıdır.

Transit ihracat aşağıdaki şekillerde olabilir:

- a. Önceden döviz tahsisi suretiyle,
- b. Mahsup suretiyle,
- c. Net döviz girdisinin beyanı suretiyle.

Bunların ayrıntılı açıklamaları da aşağıdadır:

a. Önceden döviz tahsisi suretiyle yapılan ticaret:

Bu şekilde transit ticaret yapmak isteyen ilgilinin, transit ticaret beyannamesinden beş nüsha doldurarak Müsteşarlığa müracaat etmesi gerekmektedir. Talebin Müsteşarlıkça uygun görülmesi halinde onaylanarak beyannamenin aslı ilgiliye, onaylı birer sureti ise bilgi ve gereğinin yapılması için T.C. Merkez Bankası ile ilgilinin yetkili bankasına gönderilir.

b. Mahsup suretiyle yapılan ticaret:

Bu şekilde transit ticaret yapmak isteyen ilgili, akreditif gelmeden veya geldikten sonra beş nüsha transit ticaret beyannamesini doldurarak

Müsteşarlığa müracat eder. Talebin uygun görülmesi ve Müsteşarlıkça onaylanması halinde, beyannamenin aslı ilgiliye, onaylı birer sureti ise T.C. Merkez Bankası ve ilgilinin yetkili bankasına gönderilir (88).

c. Net döviz girdisinin beyanı suretiyle yapılan ticaret:

İlgilinin, net döviz girdisini sağlayıp bunun yurt içinde yetkili bir bankaca satın alınmasını teminen düzenleyeceği beş nüsha transit ticaret beyannamesiyle Müsteşarlığa müracaat etmesi ve talebin Müsteşarlıkça uygun görülerek onaylanması halinde, onaylı beyannamenin aslı ilgiliye, birer sureti ise T.C. Merkez Bankası ile ilgilinin yetkili bankasına gönderilir.

Transit ticaret için Müsteşarlığa yapılacak müracaatlarda beş nüsha transit ticaret beyannamesi ile birlikte satın alma ve satış sözleşmelerinin (kontrat, mektup, akreditif mektubu, telgraf veya teleks) asıllarının veya tasdikli örneklerinin tercümeleriyle birlikte tevdi edilmesi gerekmektedir.

Transit ticaret tescil beyannameleri onay tarihinden itibaren, ithalat için doksan gün, ihracat için ise yüzyirmi gün geçerlidir.

Reeksport ve transit ticaret konusu mal ve eşya ithalatı için doksan gün, ihracat için ise yüzyirmi gün geçerlidir.

Reeksport ve transit ticaret konusu mal ve eşya ithalat rejiminde belirtilen listelerdeki sınırlamalara tabi olmayıp, bu tür işlemlerde ithalat rejiminde öngörülen teminatlar aranmaz ve Toplu Konut Fonu'na herhangi bir kesinti yapılmaz. Yurda girişi ve çıkışı yapılan reeksport ve transit ticaret konusu mallar için gümrük mevzuatında öngörülen vergi, resim ve harçlar ile teminatlar aranmaz (89).

(88) 26.12.1985 tarih ve 18670 sayılı R.G.'deki İhracat Rejimi Ek Kararı.

(89) İhracat Yönt. Madde 67.

3.6.10. Kitap, Gazete, Mecmua ve Pul İhracı

Ticari amaçla yurt dışına gönderilecek kitap, gazete, mecmua ve benzeri matbuatlarla pulların ihracına Gümrük veya PTT idareleri tarafından izin verilir. Bu idarelerce düzenlenen çıkış beyannameleri veya benzeri belelerin birer örneği ilgili kambiyo müdürlüğüne gönderilir (90).

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İHRACAT TEŞVİKLERİ VE BUNLARIN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4.1. Türkiye'de İhracat Teşvik Politikalarının Tarihi Gelişimi

4.1.1. 1923-1960 Dönemi

İhracatı teşvik tedbirleri, sürekli gelişen ve değişen ekonomik şartlara bağlı olarak dinamik bir yapı arzeder. Bu nedenle kullanılan araçların nitelik ve niceliği zaman içinde oldukça büyük değişim ve gelişim göstermektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, öncelikle sanayiın teşvik ve korunmasına önem verilerek, 1923'teki Birinci İzmir İktisat Kongresinden sonra, 1927'de 15 yıllık süre için Teşvik-i Sanayi Kanunu yürürlüğe girmiştir. 1923-1929 döneminde Devletçi karma ekonomi fikri, iktisadi politikada hakim olmuştur. Devletin kendi kurduğu endüstri yanında, teşvik ettiği endüstriyi yönlendirmesi hedef alınmıştır. Milli Sanayiın geliştirilmesi için her türlü kolaylığın sağlandığı bu dönemde, bir kalkınma planı da hazırlanarak 1933'te uygulanmasına başlanmıştır. Ayrıca 1930 ve 1935 tarih, 1705 ve 3018 sayılı Ticarete Tağışın Men'i ve İhracatın Murakkabesi hakkındaki kanunlar da bu düşüncenin hukuki bir sonucudur. Serbest bir ekonomi sisteminin ana ilkelerini muhafaza ederek kalkınma planı uygulayan ilk devlet Türkiye'dir. Ancak bu plan dar bir kesimi kapsamakta ve amacı, hammaddesi ülke içinde üretilen veya üretilebilecek sanayii kesimini Türkiye'de kurmaktır.

Buna rağmen plan başarılı olmuş çimento, şeker, çelik, kömür, cam, Seramik, mensucat gibi temel sanayiler kurulmuştur. II. plan II. Dünya Savaşı dolayısıyla tüm olarak uygulamaya konamamıştır. Yine 1935 yılında 1927 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu'na ek kanun çıkarılarak bu kanunla sağlanan bazı gümrük muafiyetleri kaldırılmıştır. 21.5.1927 tarih ve 1039 sayılı Muamele Vergisi Kanunu muhtelif tarihlerde yapılan ek ve tadillerle geliştirilerek 28.05.1940 tarihinde 3843 sayılı Kanun haline gelmiştir. Bu

kanunun 9. maddesinin 1. bendi, imal alım satım veya ihracı devlet ihni-sarında bulunan mamul maddelerin teslimini muamele vergisinden istisna etmiştir. Türkiye'de ihracatla ilgili bir verginin istisnası ilk defa bu 3845 sayılı Kanunda yer almıştır. Bu kanun 1956 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Ayrıca 1940 tarihli Mili Korunma ile Savaş Ekonomisinin ge-reğinden dolayı dış ticarete devlete doğrudan doğruya ihracat yetkisi veril-miştir (91).

4.1.2. 1960 Sonrası Kalkınma Planları ve Planlı Dönemde İhracatı Artırma Politikaları

4.1.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

1960 yılından sonra plan uygulamasına Anayasa gereği olarak gi-rişildi. 1961 Anayasası'nın kalkınmayla ilgili bulunan 41., 126. ve 129. maddelerinde İktisadi, Sosyal ve Kültürel Kalkınmanın plana bağlanacağı ve kalkınmanın bu plana göre gerçekleştirileceği belirtildi. Aynı şekilde 1982 Anayasası'nda Planlama 166. madde ile yine bir anayasa kurumu ola-rak düzenlendi. Kalkınma Planlarını hazırlamak görevi 30 Eylül 1960 gün ve 91 sayılı Kanunla kurulmuş bulunan Devlet Planlama Teşkilatı'na veril-di. Ayrıca hazırlanacak planları belirlenen hedeflere uygunlukları bakımından ve yeterlik ölçüleriyle inceleyip görüşlerini Bakanlar Kuru-lu'na bir raporla bildirmekle görevli Yüksek Planlama Kurulu oluşturuldu (92).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının ilk uygulama yılı olan 1963'e kadar ülkemizde ihracatın teşviki yönünden ciddi bir uygulamaya gidilme-miştir. İlk olarak Birinci B.Y.K.P.'da vergi yönünden teşvik tedbirleri alınması gerektiği, özellikle ihraç mallarının maliyetine giren bütün dolaylı vergilerin gümrük kapısında ihracatçıya geri verilmesini sağlayacak pratik bir vergi düzenine ihtiyaç olduğunu ve ihracat kredisi sisteminin yer-leştirileceği ifadeleri yer almıştır.

(91) DPT, "Döviz Kazandırıcı Faaliyetlerin Teşviki Politikaları", S.3-7.

(92) Fahrettin Keskin, "63. Yılında Türk Ekonomisi" İst., 1987.

Bu plan döneminde yıllık programlarda öngörülen hedeflerle ilgili değişiklikler kısmen uygulanmaya konulabilmiştir. Nitekim ihracatın teşviki ile ilgili ilk önemli kanun olan 261 sayılı "İhracı Geliştirmek Amacı ile İlgili Olarak Hükümetçe Alınan Tedbirlere Dair Kanun" 5 Temmuz 1963 yılında yürürlüğe girmiştir.

Bu kanunla ihraç konusu mamullerin maliyetlerindeki vergi yükünü yeterli seviyede gidermenin ancak global bir vergi iadesi ile mümkün olabileceği düşüncesinden hareketle, Bakanlar Kuruluna vergi iadesi yapma yetkisi tanınmıştır. Yine 1967 yılında ihracatı ve yatırımları teşvik amacı ile 933 sayılı kanun kabul edilmiş, ancak bu ihracatın teşviki ve döviz gelirlerinin artırılması amacıyla kabul edilen 3. maddesinin ihracatçıya ilk yerleşme, tanıtma, pazar araştırma için verilecek fonla ilgili (A) bendi, ithal ihtiyacını ikame edecek (B) bendinin 1. fıkrası, döviz geliri sağlayan hizmetler hakkındaki 2. fıkrası (yurt dışında iş alacak müteşebbislerin teşviki), Yurt içinde yabancı turistlere yapılacak harcamalar hakkındaki 3. fıkrası Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir, yalnız ihracatın kalkınma planı ve yıllık programlar çerçevesinde geliştirilmesi ve düzenlenmesi için gerekli tedbirlerin Başkanlığa bağlı olarak "Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu" nun kurulmasını öngören 4. maddesi yürürlükte bırakılmıştır (93).

4.1.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

İhracatın tarımsal karakterini korumakta devam etmesine rağmen, kurulması planlanmış bulunan sanayilerin gelişmesi ve alınacak teşvik tedbirleri sonucunda; dönem sonlarına doğru ihracatın yapısında belirli bir değişiklik meydana geleceği ve toplam ihracat içinde mamul madde ihracatının payının yükseleceği hedef alınmıştır. İhracatın arttırılmasında önemli bir

(93) İGEME, "Planlı Dönemde İhracatı Teşvik Politikası", S.3-4.

araç olması nedeniyle kredi sisteminde ihracata dönük bir sistem geliştirilmesi, ihracat sigortası ve ihracatta vergi iade sisteminin basitleştirilmesi, ihraç edilen sınai mamüllerin bünyesine giren ithal malı ham ve yardımcı maddeleri için döviz tahsisi, imalatın düşük faizle finansmanı ve Merkez Bankası reeskont hadlerinin öngörülen sanayi dallarına selektif olarak uygulanması gibi tedbirler, planda öngörülmektedir. Böylelikle sanayiinin, ekonominin sürükleyici sektörü olması temin edilmiş olacak, ihracatta sanayi mamüllerinin payı artacak, ithalat ikamesi bulunan temel malların Türkiye'de yapılması olanakları gerçekleşmiş olacaktır. 261 sayılı Kanun'a dayanılarak çıkarılan kararname ile 933 sayılı Kanun bu hedeflerin gerçekleşmesini sağlayıcı tedbirler getirmiştir.

4.1.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

İhracatın, hızla artırılması üzerinde Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında da önemle durulduğu görülmektedir. Planda, geleneksel ihraç ürünlerinin pazar olanakları kısıtlı olduğundan, ihracatın artırılmasının, ihraç ürünlerinin çeşitlendirilmesi ve sanayi ürünlerine dış rekabet kazandırılarak toplam ihracat içinde paylarının artırılmasına bağlı olduğu belirtilmiştir (94).

Sanayi ürünlerinin rekabet edilebilir duruma gelmesi için, önce iç pazar için üretim yapılması, maliyet ve kalitenin üzerinde durulması önerilmiştir. Bu nedenle, planda "ülkenin içinde bulunduğu sanayileşme aşamasında, ihracata yönelmiş sanayiler ile ithalatı ikame eden sanayiler arasında kesin bir ayırım yapılamayacağı, dolayısıyla ihracatın teşviki ile ithal ikamesi politikasının birbirlerinin alternatifi değil tamamlayıcısı olma durumundadır" denilmektedir (95).

(94) Olcay Baykal, a.g.e., S.35.

(95) DPT: "Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl", 1973-1977 S.121-892-984.

İhracatın teşviki için, vergi iadesi uygulaması sürdürülecek, ihracat kredisi ve ihracat vergi sigorta sistemi geliştirilecektir.

Bu dönemde sanayi malları ihracatında konulan hedeflere ulaşılmış, geleneksel malların ihracatı ise konulan hedeflerin gerisinde kalmıştır.

4.1.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Bu planda, dış ekonomik ilişkilerde tutarlı, bilinçli, ülke yararına ve dışa bağımlılığı azaltma yönünde bir tutum izlenmesini sağlamak için sanayileşme ve dış ticaret politikalarının tutarlı ve uyumlu bir bütün olarak yürütülmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu amacı gerçekleştirmek için, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında da geleneksel tarım ürünlerinin yanı sıra sanayi ürünleri ihracatına önem verileceği ve bu tür malların çeşitlendirilmesi için gerekli önlemlerin alınacağı yinelenmektedir.

Planda ihracatın artırılması için ihracat pazarlaması ve planlamasına diğer alanlara göre daha çok ağırlık verildiği anlaşılmaktadır. Bu konuda alınacak başlıca önlemler:

-Mevcut ve potansiyel ihraç mallarının, özellikle sanayi ürünlerinin yurt dışında tanıtılmasını sağlamak üzere, fuar ve sergilerden yararlanılması,

-Dünya pazarlarına ihraç imkanları olan mallarda üretim planlamasına gidilmesi,

- Tarım kesiminde üretici kooperatiflerinin, kurulması öngörülen Tarım Ürünleri Destekleme Kurulu aracılığıyla dışsatıma yönelmesinin sağlanması.

-İhraç ürünleri fiyatlarının dış ülkelerde rekabet edebilecek düzeyde olmasını sağlama, rekabet edememesi halinde devlet desteği ya da özendirme önlemleri alınması,

Ayrıca, ihracatla ilgili formalitelerin en aza indirilmesi, ihracatla ilgili işlemlerin kolaylaştırılıp, hızlandırılması ve tüm işlemlerin tek merkezde toplanması sağlanacaktır. İhracata güvenilirlik kazandıracak standartlaştırma çalışmalarının hızlandırılacağı belirtilmiştir (96).

4.1.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planının ilk dilimi olan 1985 yılı programında temel amaç istikrar içinde büyüme olarak belirtilmiştir. İhracatın artırılması için esnek kur politikası sürdürülmüş bunun yanı sıra serbest döviz kuru sistemine geçiş yönünde gerekli hazırlıklar yapılmıştır. Ekonominin işleyişi ekonomik kurallar içinde tanzim edilerek ekonomiye müdahalede makro politika araçlarına ve gereken hallerde kurumsal düzenlemelere ağırlık verilmiştir. Türkiye'nin maddi ve beşeri kaynak birikimi, doğal öz kaynakları, insan gücü potansiyeli, coğrafi mevkii, milli güvenlik gerekleri dış ülkelerin özellikleri ve rekabet imkanları ile dünya dış ticaretinin şartları dikkate alınarak mal kısıtlıklarına yol açmayacak şekilde yönlendirilmesine ve kaynakların bu üretim yapısına ulaşmayı sağlayacak ve üretime en çok katkıda bulunulacak şekilde tahsisi ve verimli olarak kullanılmalari sağlanmıştır.

Beşinci B.Y.K.P. döneminde ayrıca Türkiye'nin ihraç ürünlerinin, coğrafi açıdan uzak bulunan pazarlarda tanıtılmasına gayret edilmesi, potansiyel pazarların değerlendirilmesi, bu amaçla ihracatçılara gerekli destek verilmesi, potansiyel ihracat gücü olan malların teşvik tedbirleri ile rekabet gücüne kavuşturulmasına çalışılması, düzenlemeler yapılması ve ihracatçıya yardımcı olunması hususları strateji olarak benimsenmiştir.

(96) DPT, "Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983", S.266-267.

4.1.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Plan döneminde ihracatın artışı eğilimini sürdürmesi öngörülmüştür. Bu amaçla izlenecek ihracat politikasının ana hatları aşağıdaki gibi sıralanmıştır (97):

-Döviz kurunun piyasa şartları içinde belirlenmesi politikası sürdürülecek ve Türk parasının konvertibl hale gelmesi için gerekli ortam yaratılacaktır.

-Dış ticaret rejiminin serbestleştirilmesine devam edilecektir.

-Dış ticaret vergileri ve ilgili fonlar basitleştirilecektir.

-İhracat ve diğer döviz kazandırıcı faaliyetler desteklenecektir.

-Ekonomide nisbi fiyat yapısının ihracat aleyhine sapma yaratmayacak şekilde oluşması sağlanacaktır.

-Dış ticarete ilişkin düzenlemelerde taraf olduğumuz uluslararası anlaşmalar dikkate alınacaktır.

-İhracatta, ürün çeşitlendirilmesi ve katma değer oranı daha yüksek olan nihai ürünlerin satışı özendirilecektir. Sınai ürün ihracatının artışına süreklilik kazandırılacaktır.

-Yeni pazarlara giriş özendirilecek ve bu pazarlardaki imkanlar konusunda ihracatçılara gerekli bilgi akışını sağlayacak düzenlemeler yapılacaktır.

(97) DPT, "Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994" S.13-27.

-İhracata dönük sanayiın temel üretim girdilerini uluslararası serbest piyasalarda belirlenen fiyatlardan temin etmesi yönünde gerekli ortam oluşturulacaktır.

-İhracatı teşvik sisteminde doğrudan teşvikler yerine, dolaylı teşviklere ağırlık verilecektir. Bu kapsamda olmak üzere ihracat kredisi, ihracat sigortası ve ihracat kredi sigortası sistemleri geliştirilecektir.

-İhracatçının kredi imkanları genişletilecek, sevk öncesi kredi ve proje kredilerine ağırlık verilecektir.

İhracatçının her türlü teknik yardımdan yararlanması sağlanacaktır.

-Döviz kuru politikası, diğer ekonomik dengeler de gözetilerek dış rekabet gücünü idame ettirecek biçimde yürütülecektir.

-İhraç ürünlerinin standardizasyonu, ambalajı ve kalitesinin iyileştirilmesine önem verilecektir.

4.2. Türkiye'de İhracatı Teşvik Araçları

Türkiye'de son on yılda uygulanan ihracat teşvik araçlarını altı ana başlık altında toplamak mümkündür (98).

(98) Işın Çelebi, "Türkiye'de 1980 Sonrası İhracata Yönelik Sanayileşme Modelinde İhracata Özgü Teşviklerin Sanayileşme Açısından Değerlendirilmesi", Ankara, 1990, S.54-115.

4.2.1. Hükümet Destekli İhracat Finansmanının Sağlanması

4.2.1.1. İhracat Kredileri

Türkiye'de kısa vadeli ve düşük faizli ihracat kredisi uygulaması ilk defa 16.9.1968 tarihinde yürürlüğe giren 6/10649 sayılı "İhracatın Teşviki ve Geliştirilmesi Esaslarına Dair Karar" ile başlamıştır. Aynı yıl 6/9138 sayılı Kararnamenin eki 1968 Yılı Programı'nda da T.C. Merkez Bankası nezdinde 5 milyar TL'lık bir "Selektif Kredi Fonu" kurulması ve bu Fon'dan düşük faizli kullanılan ihracat kredi faizi ile normal kredi faizi arasındaki farkın ve nihai riskin % 50'sinin kredi kullanılan kuruluşlara ödenmesi hükmü yer almıştır. 6/10649 sayılı Kararname ile de serbest faiz karşılığında yapılacak ihracatın finansmanı için kullanılan düşük faizli kredilere uygulanan faiz yüzdesinin % 3'ünün T.C. Merkez Bankası nezdinde sözü edilen Fon'dan karşılanması kabul edilmiştir.

1980-1989 döneminde uygulanan ihracat kredilerini kronolojik olarak üç başlık altında toplamak mümkündür:

- A. 1985'e kadar olan dönem
- B. 1985-1986 dönemi
- C. 1987 ve sonrası

A. 1985'e kadar olan dönemde uygulanan ihracat kredileri şöyle sıralanabilir:

a. İhracat Hazırlık Kredileri: Belgeli ve belgesiz ihracat kredileri olarak iki şekilde kullanılmıştır. 1980 yılında kabul edilen 8/182 sayılı karar ile belgeli, 1981 yılında yayınlanan 81887 sayılı karar ile belgesiz kredi esasları belirlenmiştir. Belgeli ihracat kredisi, İhracatı Teşvik Belgesi almak suretiyle, Teşvik ve Uygulama Başkanlığının uygun gördüğü projelerin finansmanı için kullanılan ihracat kredileridir. Belgesiz ihracat kredisi ise hiçbir makamdan belge almaksızın ihracatçılara, aracı bankalar kanalıyla T.C. Merkez Bankası kaynaklarından kullanılan kredilerdir.

Belgeli ihracat kredilerinin uygulandığı son dönemde (1984) bu kredi, sadece vergi iade listelerinde yer alan ürünler için kullanılmıştır.

b. İhracat Bedellerinin Tahsiliyle İlgili Krediler: Vesikalı senet kredileri olarak adlandırılan ve ihraç mallarının gümrükten çıktıktan sonraki bedellerinin önceden tahsiliyle ilgili kredilerdir.

c. Tütün Finansmanı: Tütünün üreticiden alınarak işlenmesi ve ihraçta hazır hale getirilmesi için tütün ihracatçılarında bankalar ve T.C. Merkez Bankası tarafından verilen kredilerdir.

d. İhracatı Teşvik Fonu: 24 Ocak 1980 Kararları çerçevesinde kurulan bu Fon'un kaynakları ihracata yönelik olarak kullanılmıştır.

B. 1985-1986 Dönemi; Ocak 1985 Kasım 1986 tarihleri arasında ihracata yönelik işlerliği olan kredi programı uygulanmamıştır.

C. 1987 ve Sonrası Dönemi;

a. İhracat Reeskont Kredisi: 20 Kasım 1986 tarihinde yayınlanan T.C. Merkez Bankası Tebliği ile uygulanmaya konulmuştur. İhracat Reeskont Kredisi, daha önce ihracat yapmış ihracat belgesi veya ruhsatnamesi sahibi firmalara, kanun kararname ve tebliğlerle ihracı yasaklanan malların dışında kalan Türk menşeli bütün malların serbet dövizle kesin olarak ihracı taahhütü karşılığı kullanılmak üzere aracı bankalara tahsis edilmektedir. 29 Kasım 1988 tarihli 5. no'lu Tebliğ ile imalatçı ihracatçılar da ihracat reeskont kredisi kullanma hakkına sahip olmuştur.

b. Vesaik Mukabili Kredi: 20 Kasım 1986 tarihli T.C. Merkez Bankası İhracat Kredileri Hakkında 1 no'lu Tebliğin ise, 1 Aralık 1986 tarihinden itibaren uygulamasına başlanılmıştır. İhraç vesaikin tahsile gönderildiğini gösteren belge karşılığında Türk Parası Kıymetini Koruma

Mevzuatı'nda görülen döviz getirme sürelerinin içinde kalmak kaydıyla en fazla 45 gün süre ile kullandırılan bir kredidir.

c. Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Reeskont Kredisi: 20 Şubat 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan T.C. Merkez Bankası'nın 2 no'lu Tebliği ile uygulamasına başlanmıştır. Kredi, yurt dışında müteahhitlik faaliyetleri karşılığı döviz sağlayacak firmalara kullandırılmak üzere aracı bankalara tahsis edilmektedir.

d. Özel İhracat Reeskont Kredisi: İhracat faaliyetleri ile ilgili sevk öncesi ve sevk sonrası finansman ihtiyaçlarının karşılanmasını teminen Türkiye İhracat Kredisi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) aracılığı ile yılda 100 milyon dolar'dan fazla ihracat yapan Dış Ticaret Sermaye Şirketi'ne ihracat performansı bazında oransal olarak kullandırılmaktadır.

e. Sevk Sonrası İhracat Kredisi: İhracatçıların, sevk sonrasındaki finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla, Türk Eximbank tarafından ticari bankalar aracılığı ile kullandırılan bir kredidir. Nisan 1986'dan sonra uygulamaya konulmuştur.

f. Sevk Öncesi İhracat Kredisi: İhracatçının ihracat hazırlık aşamasındaki finansman sorunlarına yönelik olarak Mart 1989 tarihinden beri Türk Eximbank tarafından ticari bankalar aracılığı ile kullandırılmaktadır.

4.2.1.2. İhracat Kredi Sigortası

İhracatın ihracat gelirini, politik ve/veya ticari risklere karşı garanti altına almak amacıyla Mart 1989 tarihinden itibaren Türk Eximbank tarafından uygulanmaktadır.

4.2.1.3. Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. TÜRK EXİMBANK

Türkiye'de ihracatın finanse edilmesi ve ihracat gelirinin sigortalanmasına yönelik çalışmaların başlangıcı düşünce olarak 1950'li yıllara kadar gitmektedir. Ancak geçen süre içinde hazırlanan tasarıların yasalaşmış olmasına konunun beş yıllık kalkınma planlarında yer almasına rağmen uygulamaya yönelik bir başarı elde edilememiştir.

1980'li yılların başından itibaren ihracatta görülen büyük gelişmeler, ihracat miktarının artması, ihraç edilen ürünlerin çeşitlenmesi, ihracat yapılan ülke sayısının artması ve ihracatın bileşiminin sanayi ürünleri lehine değişmesi, konuyu yeniden gündeme getirmiştir. Bunun sonucu olarak, 1986 yılı sonlarında Devlet Yatırım Bankası'nda çalışmalara başlanılmış, ardından 31 Mart 1987 tarihli mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan 3332 sayılı Kanun ile Bakanlar Kurulu'na, Devlet Yatırım Bankası'nı; mal ve hizmetlerinin, dış yatırımların ve yurt içi yatırım malı imalat ve satışının kredilendirilmesi konularında yeniden düzenleme yetkisi verilmiştir.

Bu yetkiye dayanan Bankalar Kurulu, 21 Ağustos 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 87/11914 Sayılı Kararı ile, "Devlet Yatırım Bankası'nın Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. Adıyla Yeniden Düzenlenmesine Dair Esaslar"ını belirlemiştir.

Türk Eximbank'ın amacı;

- a. İhracatın geliştirilmesi,
- b. İhraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi,
- c. İhraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması,
- d. İhracatçıların uluslararası ihracatta paylarının artırılması,
- e. İhracatçılara, girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması,
- f. İhracatçılar ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence sağlanması,

- g. Yurt dışında yapılacak döviz kazandırma maksadına yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenerek teşvik edilmesidir.

4.2.2. Vergi Ayrıcalıkları

4.2.2.. İhracatta Vergi İadesi

İhracatı, sınai ürünler lehine arttırarak geliştirmek ve mevcut sanayi yapısının getirdiği maliyet artışlarını belirli ölçülerde ortadan kaldırarak, sanayi mamüllerinin ihraç fiyatlarını dış piyasalarda rekabet edebilir bir düzeye çekebilmek amacıyla 1964 yılında uygulanmaya başlanmıştır.

Vergi iadeleri önceleri, her mal için maliyetleri içindeki vergi yükü hesaplanarak belirlenmiş, ancak bu uygulamada aksaklıklar meydana geldiğinden, daha sonra malın % 5 karlı maliyetine göre hesaplanan advalorem tipi bir sistem elde edilmiştir.

1975 yılında 7/10624 sayılı Karar ile vergi iadelerine ilişkin esaslar yeniden belirlenmiştir. Bu karar ile 10 ayrı listede toplanan mallar için farklı vergi iade oranları belirlenmiş ve yıllık ihracatları 1,8 milyon doları geçen ihracatçılar için % 5 oranında ilave bir vergi iadesi ödenmesi uygulaması başlatılmıştır.

Haziran 1979'da yapılan devalüasyon ile birlikte vergi iade oranları düşürülmüş ve % 5 oranındaki ilave vergi iadesinden yararlanabilme sınırı 3,5 milyon dolara yükseltilmiştir.

Mayıs 1981'de ise dalgalı kur politikasının uygulanmaya başlanmasına paralel olarak 1979 yılı kararlarına ters olarak vergi iade oranları yükseltilmiş, ilave vergi iadeleri ile ilgili yeni bir düzenleme yapılmıştır. Böylece ihracatçıların hem sürekli kur değişmesinden, hem de yüksek vergi iadelerinden kazanması sağlanmıştır.

1983 yılı sonunda da, vergi iade oranlarının kademeli olarak düşürülmesi kararlaştırılmış, bu çerçevede vergi iade oranlarında 1 Nisan 1984'de % 20, 1 Eylül 1984'de % 25 oranında indirim yapılmıştır.

GAT ile imzalanan "Subsidy Code Anlaşması" ile subvans edici mahiyetteki teşviklerin kaldırılmasına yönelik taahhütte bulunduğu için 1985 yılı ve sonrasında vergi iade oranlarının kademeli olarak azaltılmasına devam edilmiş ve nihayet 1 Ocak 1989 tarihinden itibaren ihracatta vergi iadesi uygulamasına son verilmiştir.

4.2.2.2. İstihsal Vergisi Muafiyeti

1956 yılında uygulanmaya başlayan bir teşvik aracıdır. Bu uygulamada, istihsal vergisi muafiyetinden yararlanabilecek türde bir mamul, vergisi ödenmiş olarak alınır, ihraç edenlere ödedikleri verginin iadesi yapılır. Uygulama, Katma Değer Vergisi'nin uygulamaya konmasıyla sona ermiştir.

4.2.2.3. Kurumlar Vergisinde İhracat İstisnası

27 Aralık 1980 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2362 sayılı Karar ile, Kurumlar İhracat İstisnası getirilmiş, 31 Aralık 1981 tarihli 2573 sayılı Kanun ile de uygulama basit bir yapıya kavuşturulmuştur. Buna göre, yıllık ihracat tutarı 250.000 doları aşan ihracatçı kurumların, bu ihracattan sağladıkları hasılatın % 20'si kurum kazancından indirilir. Yaş meyve-sebze ve su ürünleri ihracatçıları ile dış navlun geliri sağlayanlar da aynı haktan yararlanabilmektedir.

4.2.2.4. Katma Değer Vergisi İhracat İstisnası

2 Kasım 1984 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 3065 sayılı Kanunla Katma Değer Vergisi uygulaması başlamıştır. Kanununun 10. maddesi ile "ihracat teslimleri ve bu teslimlere ilişkin hizmetler ile yurt dışındaki

müşteriler için yapılan hizmetler" için ihracatçı üzerindeki finansman yükünü azaltmak amacıyla istisna getirilmiştir.

4.2.2.5. Vergi Resim ve Harç İstisnası

1965 yılında ihracatta vergi iadesi kararı ile başlayan uygulamaya bugünkü 88/12812 sayılı İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Kararı'na göre devam edilmektedir. Halen ihracat belgesinin alınmasından başlamak üzere ihracatın tamamlanmasına kadar geçen sürede Banka-Sigorta muameleleri vergisi ile damga resmi; hal unsuru ve harçlar istisnası kapsamı içinde bulunmaktadır.

4.2.2.6. Konut Fonu Muafiyeti

1984 yılında başlayan ve halen 11 Kasım 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 89/2 no'lu İhracat ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Tebliği çerçevesinde yürütülen konut fonu muafiyeti uygulamasına göre, Türkiye üzerinden üçüncü ülkeye yönelik karayolu taşamalarında ham petrol türevlerinden gümrük giriş ve çıkışlarında fon başına alınan Konut Fonu talimatına DPT'den Teşvik Belgesi alınması koşuluyla muafiyet uygulanmaktadır.

4.2.2.7. Geçici Koşul Rejimi ile Mal İthalı ve Gümrük Muafiyetli Döviz Tahsisi

1978 yılında başlayan uygulamaya göre, bedelli veya bedelsiz olarak dışarıdan getirilecek ham ve yarı mamül maddeler, Türkiye içinde başka maddeler katılmış olsun olmasın; tamamlayıcı ve değerlendirici az veya çok bir işçilik gördükten sonra elde edilen mamül ve yarı mamülün en çok iki yıl içinde yurtdışına çıkarılması kaydıyla Geçici Koşul Rejiminden yararlanır.

4.2.3. Nakdi Destekler

4.2.3.1. Kaynak Kullanım Destekleme Primi

Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu, 5 Aralık 1984 tarihli 84/8860 sayılı karar ile kurulmuştur. Fonun kuruluş amacı; ihracat veya yatırımlarda mali kaynakların kullanımını desteklemek yolu ile banka kaynaklarının bu alanlara yönlendirilmesini sağlamak ve ihtisas kredilerinde kredi maliyetlerini aşağıya çekmektir.

1986 yılı sonunda bu Fon'dan ihracata prim ödenmesi uygulaması tamamen kaldırılmış ve reeskont kredisi uygulaması yeniden başlatılmıştır.

4.2.3.2. Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF)

1 Ocak 1989 tarihinden itibaren ihracatta vergi iadesinin yürürlükten kalkmasından sonra, ihracatçıların doğrudan desteklenmesinde en etkin araçların birisi de DFİF'nden yapılan ödemeler olmuştur.

DFİF, 24 Ocak 1980 tarihli istikrar tedbirleri kararlarının bir parçası olarak oluşturulmuştur.

Bu fon ile, "tarımsal girdilerin sübvansiyonu ve üreticinin fiyat hareketlerinden korunması ile, ihracatın geliştirilmesi, ihracata dönük yatırımların finansmanı ve ihracat sigortası tesis edilinceye kadar ihracatın sigortasında ve Para ve Kredi Kurulu'nca belirlenecek esaslara göre kullanılır" hükmü getirilmiştir.

DFİF'nun kaynakları, 1987 yılı başına kadar genellikle, muhtelif tarımsal girdilerin devletçe destekleme alımı yapılan ürünlerin finansmanında kullanılmıştır.

Ancak, 1986 yılı ihracatının, 1985 yılı ihracatına göre bir düşme göstermesinden sonra, 13 Aralık 1986 tarih ve "Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu Hakkında Karar" ile uygulamalar yeni bir düzenleme çerçevesinde sürmeye başlamıştır.

Yeni düzenleme ile birlikte, Para ve Kredi Kurulu tarafından belirlenen kalemlerde yapılan ihracata da DFİF'ndan ödeme yapılmaya başlanmıştır.

1988 yılı sonunda ve 1980 yılı içinde yapılan düzenlemeler ile Fon'dan yapılan ödemeler belirli bir sistematığe kavuşturulmuştur. Halen bazı mallara dolar /Ağırlık, bazı mallara dolar /Adet ve bazı malara da dolar /Ağırlık + dolar /Adet üzerinden Para ve Kredi Kurulu tarafından belirlenen sınırlı istisnalar ve azami ödeme oranı çerçevesinde ödeme yapılmaktadır.

4.2.4. Döviz Düzenlemesi Yoluyla Teşvik

4.2.4.1. Döviz Tutma Hakkı

Bu düzenlemeye göre, ihracat dövizleri, ihracatçının her nevi ithalat bedellerinin, yurtdışındaki büro, temsilcilik, şube ortaklık giderlerinin, aldıkları döviz kredilerinin ödemelerinde; T.C. Merkez Bankası'nın İhracatta Görülmeyen Muameleler Genelgesi çerçevesinde tahsil edilen dövizlerin ödenmesinde kullanılabilir veya bu bedellere mahsup edilebilir.

Ayrıca, Yatırım Teşvik Belgesi çerçevesinde yapılacak ithalatın bedelleri, ihracat geliri dövizleriyle ödenebilir veya mahsup edilebilir.

4.2.5. Kambiyo Sistemi Aracılığı ile Sağlanan Teşvikler

Kambiyo sistemi aracılığı ile üç tür teşvik sağlanmaktadır:

-Sabit kur sistemi mevcut iken katlı kur uygulaması: Bu tür döviz ka-

zandırıcı kaynaklara farklı primler verilmektedir. Diğer bir deyişle, kur döviz kaynaklarına göre farklılaştırılmaktadır.

-Sabit kur sistemi mevcut iken devalüasyona başvurulması.

-Günlük kur sistemi uygulaması: Günlük ayarlamalarla, ulusal para gerçek değerinin üstünde veya altında olabilmekte ya da gerçek değerini taşıyabilmektedir. Ayarlama ile ilgili ülkeve diğer ülkelerce ait fiyatlar genel sevieleri arasındaki fark giderilemez ise, ulusal para aşırı değerlendirilmiş olur. Fark giderilir ise, ulusal para gerçek değerine ulaşır. Ayarlama fiyat farkından daha fazla olursa, ulusal para eksik değerlendirilmiş olur. Bu durum gerçekleşirse, söz konusu ayarlama bir sübvansiyon niteliği kazanır.

Türkiye'de kambiyo sistemi aracılığı ile sağlanan bu üç tür teşvik değişik zamanlarda uygulanmıştır. -

4.2.6. Diğer Teşvikler

4.2.6.1. Orman Sanayi Ürünlerinin Teşvik Edilmesi

12 Nisan 1973 tarih ve 7/6270 sayılı kararla uygulamaya konan bu düzenlemenin temel amacı orman sanayi ürünü imalatçı ve/veya ihracatçılara ihraç edecekleri mamüllerin ara girdilerini, bu girdileri üreten kamu kuruluşlarından öncelikle ve dünya piyasa fiyatları üzerinden tahsislerinin sağlanmasıdır. Böylelikle bir yandan ham ve yarı mamül yerine nihai ürün ihracı teşvik edilmekte, diğer yandan orman ürünlerinin planlı bir şekilde üretimi ve değerlendirilmesi sağlanmış olmaktadır. Bu uygulama 1986 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

4.2.6.2. İhrac Sayılan Yurtiçi Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetler

11 Kasım 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Tebliği" çerçevesinde yürütülen uygulamaya göre, düzenlemede belirtilen satış ve teslim şekillerini gerçekleştiren müteşebbisler, Gümrük Muafiyeti, Döviz Tahsisi, Vergi Resim ve Harç İstisnası, Kaynak Kullanımı Destekleme Primi'nden DPT'den İhracatı Teşvik Belgesi almak koşuluyla yararlanabilmektedir.

4.3. İhracat Teşviklerinin İşletmeler Üzerindeki Etkileri

Teşvik tedbirlerinin işletmeler üzerindeki en önemli etkileri; işletmelerin faaliyet konuları ve kuruluş yerleri ile ilgili kararları üzerindeki etkilerdir. Bu etkiler bir ülkedeki sektörel ve bölgesel politikalarının en önemli araçlarından birini oluşturur.

Yine üretim tekniği seçimi konusundaki kararlar da, teşvik tedbirleri yardımıyla etki edilen işletme kararları içinde yer almaktadır.

Öte yandan devletler, teşvikler aracılığıyla işletmelerin üretim miktarları ile ilgili kararlarına da etki ederler. Tüm bu etkiler birbirleriyle oldukça sıkı bir bağlantı içindedirler. İşletmelerin konu seçimindeki kararlarına teşvikler-subvansiyonlar-kanalıyla yapılacak etkiler aynı zamanda bazı üretim alanlarında üretimin artmasına, diğerlerinde de azalmasına neden olacaktır.

Aynı şekilde devletlerin "ülkelerin ekonomik gelişmesini gerçekleştirmek ve hızlandırmak, doğal kaynakları daha iyi değerlendirmek ve bunların muhafaza ve idamesini temin etmek amacıyla işletmelerin belirli üretim metod ve tekniklerini seçmelerini ve eski metodlarla çalışan işletmelerin daha kârlı ve daha verimli çalışarak, sosyal üretime daha geniş

ölçüde katılmalarını teşvik etmek için" (99) aldıkları tedbirler, işletmelerin verimliliğini artıracak, üretim miktarını yükseltecektir.

4.3.1. Teşvik Tedbirlerinin İşletme Kararlarına Etkileri

Devlet, uygulanan ekonomik politika gereği belirli bir üretim alanında üretimin arttırılmasını istiyorsa ve bunu halen bu üretim konusunda faaliyette bulunan işletmelerle yapması mümkünse, bu durumda bu işletmelere;

a- Ya marjinal maliyetlerini düşürecek vergi indirim veya muafiyeti, düşük faizli kredi, ucuz enerji, sosyal sigorta işveren payında indirim, işçilik giderleri üzerine uygulanan vergilerde indirim, ucuz hammadde temini gibi teşvik tedbirleri ile,

b- Ya da marjinal hasıllarını arttıracak üretim artışı karşılığında verilen doğrudan hibe şeklinde yapılan yardımlar veya primler şeklindeki teşvik tedbirleri ile yardımcı olur.

Eğer mevcut işletmelerle bu üretim konusunda toplam talebi arttırması mümkün değilse bu durumda söz konusu üretim alanına yeni işletmelerin gelmesini sağlayacak teşvikler getirecektir. Bu uygulama belirli durumlarda çeşitli üretim alanlarındaki rekabet eksikliğinin de önüne geçmede diğer ekonomik politika araçları ile birlikte yardımcı olacaktır.

Örneğin belirli bir üretim konusunda eğer tekeli rekabet koşulları mevcutsa, üretim olması gereken düzeyin altında ve fiyat serbest rekabet koşullarına göre olması gereken düzeyin üstünde olacaktır.

(99) Tevfik Pekin, "Teşvik Tedbiri Olarak Subvansiyonlar ve İşletme Kararları Üzerindeki Etkileri", Türkiye Vakıflar Bankası Yayını, Bornova, Mayıs 1988, s.86.

4.3.1.1. Sektörel Politika Aracı Olarak Teşvik Tedbirleri

Devletler ekonomi politikası uygulamaları içinde işletmelerin hangi mal ve hizmetleri üretecekleri konusundaki kararlarına iki yönde etki yaparlar. Ya bir üretim kolundaki mevcut işletmelerin faaliyetlerini sürdürmelerini, ya da bir üretim koluna yeni işletmeleri çekmeye çalışırlar. Bu etki elbette yukarıda açıkladığımız gibi üretim miktarını da etkileyecektir.

Teşvik tedbirlerinin, işletmelerin konuları ile ilgili kararları üzerindeki en başta gelen etkisi, hiç şüphesiz rekabet gücü azalmış, verimli çalışmayan üreticilerin üretimlerine devam etmelerini sağlamalarıdır. Eğer uygulanan ekonomi politikası içinde bu işletme veya işletmelerin söz konusu üretim dalından çekilmeleri arzulanmıyorsa, bu durumda verilecek teşvik tedbirleri söz konusu işletmelerin maliyet yükünü hafifletmek suretiyle üretimden çekilmemelerini sağlayacaktır. Teşvik tedbirlerinin bu amaçla kullanılmalrı, sektörel subvansiyon uygulamalarının başta gelen nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

Sanayileşmiş ülkelerin 1970'li yıllarda yaşanan petrol şokları ardından krize giren geleneksel sanayileri; rekabet gücü zayıflamış, ekonomi politikası hedefleri çerçevesinde desteklenip ~~desteklenip~~ yaşatılan sanayilere güncel bir örnek teşkil etmektedir.

1950'li ve 1960'lı yıllarda sabit döviz kurları, düşük enerji fiyatları, azalan korumacılık ve uluslararası mali ve ticari kuruluşların etkisiyle son derece elverişli, istikrarlı ve hızla büyüyen dünya ekonomi ve ticaret koşulları altında (100) hızlı bir büyüme gösteren ancak petrol şoklarının ardından kendini düşük büyüme hızı ile belli eden yeni ekonomik ortama uyum gösterme güçlüğü çeken bu geleneksel sanayilerin rekabet güçleri gelişmekte olan ya da yeni sanayilerin rekabet güçleri gelişmekte olan ya da yeni sanayileşmiş ülkeler karşısında azalmış ve dünya talebinin artış

hızının yavaşladığı bir dönemde bu ülkelerden gelen yoğun rekabetle karşı karşıya kalmıştır (101).

Öte yandan üretimden çekilme sadece piyasa mekanizmasının zorlaması neticesinde değil, işletmenin kendi kararlarıyla, başka üretim alanlarında karlılığın daha yüksek olması nedeniyle de gerçekleştirilebilir.

Üretimden çekilmeye neden olabilecek bir diğer durum da başka alanlarda karlılığın daha yüksek olması değil, mevcut alanda karlılığın düşmesi olabilir.

Örneğin bir işletme, eğer araştırma-geliştirme faaliyetleri için bir para ayırıyor ancak bu faaliyetler neticesinde geliştirdiği bilgi yasal koruma araçlarının varlığına rağmen rakipleri tarafından elde edilip kullanılıyorsa, kaynaklar bu alandan çekilecektir. Çünkü kârın bir kısmı maliyet yükünü almamış rakiplere gitmiştir (102).

Bu aşamada, devlet pazarın işleyişine müdahale etmekte ve sağladığı sübvansiyonlarla pazardaki bu aksaklığı gidermekte, işletmelerin kararlarını değiştirmelerini ve söz konusu pazarda kalmalarını sağlayarak kaynakların da en verimli kullanılacakları alanlara yönelmelerini kolaylaştırmaktadır.

(100) Gary Clyde Haufbaver ve Jacqueline Mazza, "Trade the Giants: United States, Europe and Japan", The International Spectator, Volume 1 XXX, No.1, January-March, ş.y. 1986, s.12.

(101) EC Comission, "Competitiveness of European Industry: Situation to Date", European Economy Series, No.25, Luxemburg, 1985, s.50.

(102) Robert Ford, "The Cost of Subsidising Industry", OECD Observed, Paris, October/November, 1990, s.5.

4.3.1.2. Bölgesel Politika Aracı Olarak Teşvik Tedbirleri

Devletlerin gerçekleştirmeyi arzuladıkları bir başka ekonomi politikası hedefi de ülkedeki bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda devletlerin uyguladıkları en önemli önlem, bu bölgelere yatırım yapmayı zorlaştıran engellerin başında gelen altyapı yetersizliklerini gidermektir (103).

Altyapının gelişmiş olması, işletmelerin yatırım yeri saptarken aradıkları faktörlerin başında gelmektedir. Bu; taşıma şartları, yol, su, enerji, telekomünikasyon ve yeterli sayıda yetişmiş işgücü demektir. Bu hizmetlerin hepsi önemli olup özel yatırımların tamamlayıcısı niteliğindedir.

Ancak bu şartların mevcudiyeti de kuruluş yeri için yeterli değildir. İşletme kuruluş yerinin seçiminde ayrıca tedarik ve pazarlama piyasalarına, üniversitelere ve araştırma merkezlerine yakınlık, iklimin elverişliliği gibi faktörleri de dikkate alır (104).

Devlet, işletmelerin bölgeden kaynaklanan dezavantajlarını gidermek ve işletmelerin kuruluş yeri kararı alırken dikkate aldıkları faktörleri iyileştirmek suretiyle bu bölgelere yatırım yapmalarını sağlar.

4.3.2. Teşvik Tedbirlerinin Kaynak Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Teşvik tedbirlerinin, kaynak dağılımına etkisini; kaynak dağılımındaki etkinliğin bozulması halinde bunu giderici ve bu etkin dağılımı bozucu olmak üzere iki açıdan ele almak mümkündür.

(103) Ahmet Kılıçbay, "Türkiye Ekonomisi-Modeller, Politikalar, Stratejiler", Türkiye İş Bankası Yayınları, No:263, Ankara, 1985, s.11-65.

(104) Zekai Yılmaz, "Yatırım Projeleri Analizi ve Yönetimi", Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, No:35, Bursa, 1990, s.31-35.

Serbest piyasa ekonomisinde, üretim faktörleri, belirli koşulların var olduğu varsayımıyla otomatik işleyişi neticesinde en verimli olarak kullanılabilirler alanlara dağılacaktır. Bu koşulların var olduğu varsayımı altında tam rekabet mekanizmasının üretim bileşimini ve kaynakların dağılımını tüketici tercihlerine ve üretim imkanlarına göre sağlaması şu şekilde bir gelişim izleyecektir:

a- Belirli bir işletmenin veya üretim dalının ürünlerine olan talebin azaldığı bir durumu ele alalım. Bu durumda diğer koşullar aynı kalmak üzere, bu üretim dalındaki bazı işletmeler daha az müşteri mallarını satın almak istediğinde, üretimlerini kısmak zorunda kalacak, karlılıkları daha önce de çok düşük bazı işletmeler ise bu üretim alanını terketmek zorunda kalacaklardır. Bu nedenle de üretim alanında üretim faktörlerine, işgücünü ve hammaddeye olan talep azalacaktır. Mamul mala olan talebin azalması bu ürünün fiyatının da düşmesine neden olacak, bu düşük fiyatlar karşısında üreticiler üretim faktörlerine daha önceki seviyelerde ödemedi bulunmaya ne istekli ne de muktedir alacaklardır. Bu nedenle bu üretim alanında işçi ücretleri ve hammadde ve makina teçhizat fiyatları düşmeye başlayacaktır. Bu gelişme neticesinde boşta kalan ya da düşük fiyata verilen üretim faktörleri, ya ekonominin talebin değişmediği ya da arttığı ve daha yüksek ücret verilen diğer faaliyet alanlarında iş bulacak ya da boşta kalacaklardır.

b- Ürünlere olan talep eğer aynı kalmakta ise işletme sahip olduğu üretim faktörlerini muhafaza etmeye devam edecektir.

c- Üçüncü bir durum olarak da, eğer işletmenin ürettiği ürünlere talep artarsa, fazla üretimi karşılayabilmek için ek üretim faktörleri talep edilecektir. Bu takdirde, eğer boşta üretim faktörleri varsa burada çalışılmaya başlanacak, yoksa daha az karla çalıştıkları alanlardan karlılığın arttığı sözkonusu üretim dalına kayacaklardır (105).

O halde ekonomide sürekli bir üretim faktörleri hareketi vardır. Bu hareket sayesinde ki, üretim faktörleri daha az verimli alanlardan daha verimli alanlara kayar ve orada tutulurlar. Eğer bu dağılım üretim faktörlerinin her bir kullanım yerinde sağlamış oldukları marjinal verimlilikler birbirine eşit olacak şekilde gerçekleşmiş ve artık üretim faktörlerinin kullanım yerlerini değiştirerek daha yüksek bir üretim ya da hasıla elde etmek mümkün değilse "optimal kaynak dağılımı" da gerçekleştirilmiş demektir.

Kaynakların "en etkin" dağılımının sağlanabilmesi için şu şartların sağlanması gereklidir (106):

- 1- Herşeyden önce tüm piyasalarda tam rekabetin bulunması gerekir. Kaynakların tam akışkanlığa sahip bulunması ve pazara giriş ve çıkış serbestisinin bulunması gerekir,
- 2- Dışsal ekonomilerin bulunmaması gerekir,
- 3- Ölçeğe göre artan getirinin bulunmaması gerekir.

Bu şartların mevcut olmaması durumunda fiyat mekanizmasının tüketim, üretim ve kaynak dağılımına yön verme özelliği yerine gelmeyecek, fiyatlarla maliyetler arasında oluşacak kopukluk ekonomide bazı malların çok fazla, bazılarının çok az, sosyal faydası yüksek olan bazı malların ise hiç üretilmemesine neden olacaktır.

O halde ilk yapılacak şey piyasalarda bu koşulların yokluğunun neden olduğu bozulmaların önüne geçilmesi, bu koşullara yakın koşulların oluşturulması ve yaşatılmasıdır. Bunun için eğer devlet devreye girer ve

(106) Necati Mumcu, "Mikro Ekonomik Analize Giriş", İstanbul Üniversitesi Yayınları, No. 2390, İstanbul, 1979, s.124.

teşvik tedbirleri söz konusu kopukluğu gidermeye yönelik kullanılırsa bu durumda, teşvik tedbirleri kaynak dağılımını olumlu yönde düzenleyici, kaynak dağılımındaki bozulmayı giderici bir görev üstlenmiş olacaktır (107).

4.3.3. Teşvik Tedbirlerinin İşletmelerin Üretim Teknolojileri Üzerindeki Etkileri

Türkiye 'de 1980 sonrasında uygulamaya konan ekonomik programın Türkiye'deki firma-bazlı teknolojik davranış üzerinde de önemli sayılabilecek etkileri olmuştur. Dış ticaret rejimleri firma teknolojik değişim davranışlarını ikiye bölme etkileyebilir (108).

Birincisi, firmaların teknolojik değişim faaliyetlerine yaptıkları harcamaların boyutları değişebilir (örneğin artabilir), ikincisi de teknolojik değişik faaliyetlerinin türü ve nitelikleri değişebilir.

Birinci husus üzerinde, Türkiye'de dışa yönelik ticaret politikasının firmaların teknolojik değişim harcamalarını fazlaca artırmamış olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir kez, DPT Teknoloji ve Bilim Özel İhtisas Komisyonunun 1989 yılında yayımlanmış olan raporuna göre Türkiye'nin Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) harcamaları, sanayileşmiş ülkelerle karşılaştırıldığında ihmal edilebilecek denli azdır. Örneğin ABD'de kişi başına AR-GE harcamaları 440 dolar, Federal Almanya'da 380 dolar, Japonya'da 325 dolar ve İngiltere'de 254 dolar iken bu miktar Türkiye'de

(107) Jan, A.WINTER, "State Aid (Articles 92 and 93", 'Community Order and National Economic Policies", der. Institute D'Etudes Europeennes, Universite Libre de Bruxelles, Kluwer Law and Taxation Publishers, Netherlands, 1984, s.438.

(108) Fikret Şenses, Arman Kırım, "Türkiye'de 1980 Sonrası Ekonomik Politikalar-Sanayileşme Etkileşimi ve Sanayiın Yeniden Yapılanma Gereklere" Makalesi, ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt 18, Sayı 1-2, 1991, s.122.

sadece 3.5 dolar civarındadır (109). Öte yandan, imalat sanayiinde faaliyet gösteren 680 büyük firma üzerine yapılmış olan bir araştırma da, ihracata yönelik üretim yapan firmaların, tamamen iç piyasaya yönelik üretim yapan firmalara oranla daha fazla AR-GE harcaması yapmadığını ortaya koymuştur (110).

Ancak her ne kadar teknolojik değişim harcamalarının mutlak büyüklüklerini etkilemese de, dışa yönelik büyüme döneminde firma içi teknolojik değişim faaliyetlerinin türü ve niteliğinde önemli değişimler gözlenmiştir. Bu değişimler arasında en göze çarpanı, hem ihracata yönelik üretim yapan hem de tümüyle iç piyasaya yönelik olarak çalışan firmalarda ürün kalitesini iyileştirmeye ve üretim maliyetlerini düşürmeye yönelik teknolojik değişim çabalarının bu konudaki en önemli etkinlikler haline gelmiş olmasıdır.

Sanayileşmenin teknolojik boyutu genelde iki unsur içerir. Birincisi sanayi için gerekli olan teknolojilerin yurt dışından transferi, diğeri ise transfer edilen bu teknoloji üzerinde yapılan çalışmalardır. İkinci husus yukarıda ele alınmıştır. Burada, 1980 sonrası dönemde gerçekleştirilen teknoloji transfer anlaşmaları üzerindedir durmak gerekmektedir. Sözü edilen dönemde gerçekleştirilen teknoloji transfer anlaşmaları incelendiğinde, teknoloji transfer etkinliklerinde iç pazara yönelik üretim yapma dürtüsünün ağır bastığı görülmektedir (111). Bunun bir açıklaması, ithal ürünlere karşı ulusal firmaların başarılarının, kendi ürünlerini iyileştirmeleri yoluyla olacağını anlamaları ve bu amaçla yeni teknolojilere gerek duymaları olabilir.

(109) Arman Kırım, H.Ateş, "Restrictive Conditions in International Technology Transfer Agreements: Some New Turkish Evidence", *Yapı Kredi Economic Review*, 1990, s.3-12.

(110) Arman Kırım, "Technology and Exports: The Case of Turkish, Manufacturing Industries", *World Development*, 1990, s.62-1351.

(111) Fikret Şenses, "The Nature and Main Characteristics of Recent Turkish Growth in Export of Manufactures", *METU Economic Research Center Working Papers*, No. ERC-1989/10.

1980-88 döneminde, 332 adet teknoloji transfer anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmalar incelendiğinde, % 75'inin yerli sermayeli firmalar ile yabancı çok uluslu şirketler arasında ve genel olarak "lisans" ya da "marka" anlaşması şeklinde gerçekleşmiştir. Anlaşmaların % 25'i ise Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmalar ile ana firmaları arasında gerçekleşmiştir. Ancak sözü edilen bu teknoloji transfer anlaşmaları genelde birden fazla ürünü kapsamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, aslında yukarıda belirtilen sayıdan daha fazla ürün için teknoloji transferi anlaşması yapılmıştır (112).

Yukarıda sözü edilen iki incelemeden çıkan sonuç 1980 sonrası dönemde; yabancı sermaye, lisans, teknik yardım ve danışmanlık hizmetleri gibi piyasa-bazlı teknoloji transferinden yeterince yararlanılmadığıdır. Öte yandan, 1980-86 arasında artan bir seyir izleyen teknoloji transfer anlaşmaları, 1987'den itibaren azalma eğilimi göstermeye başlamıştır. Bu, genelde sanayi yatırımlarının yavaşlama eğilimine paralel bir gelişme olup ekonominin genel gidişine bağlı olarak açıklanabilir.

Devletimizin teknoloji transferine ilişkin, hedefleri açıkça belli olan bir politikası yoktur. Sanayileşme açısından önemli ve yararlı olabilecek teknolojiler ile bu yönde herhangi bir faydası olmayacak teknolojiler aynı kriterlere göre değerlendirilmekte ve benzer kısıtlamalarla karşı karşıya bırakılmaktadır. Böylece ülke teknolojik birikimi açısından son derece yararlı olabilecek teknolojiler, transfer koşullarının ağırlığı nedeniyle ülkeye gelememekte, buna karşılık "demode" teknolojilerin transferi ile ciddi kaynak israfına yol açılabilmektedir. İşletme düzeyinde teknolojik değişim faaliyetlerini desteklemek ve teşvik etmek için etkin yöntemler bulunmamaktadır. Oysa sanayileşmenin belki de en önemli unsuru, teknolojik değişme

(112) Fikret Şenses, Arman Kırm, a.g.m., s.124.

ve ulusal teknoloji kapasitesinin geliştirilmesidir. Şu ana kadarki uygulamalar, tanımı tam olarak bile yapılamayan Araştırma-Geliştirme faaliyetlerine vergi indirimi ve muafiyeti sağlamak yönündedir. Oya vergi toplamanın son derece güç olduğu bir ülkede bu tür teşvikler gerçekten teşvik edici bir rol oynamamaktadır.

4.3.4. Teşvik Tedbirlerinin İşletmelerin Organizasyon Yapısı ve Yönetim Teknikleri Üzerindeki Etkileri

Dünya ekonomisinde 1970'li yıllarda yaşanmaya başlanan bunalım, dünya pazarlarının yapısında, dünya iktisadi işbölümünde ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme stratejilerinde önemli değişiklikler ortaya çıkarmıştır. Özellikle üretim sisteminde ortaya çıkan değişiklikler, üretim teknolojilerinden organizasyon yapısına ve işgücünün niteliğine kadar birçok alanda köklü değişiklikleri beraberinde getirmektedir.

1970'li yıllara kadar egemen olan Fordist üretim sisteminden, bazı sektörlerde yeni yeni oluşmaya başlayan ve önümüzdeki yıllarda ise yaygınlaşma eğilimi olan yeni bir üretim sistemine geçişin temelleri, günümüzde atılmaktadır.

Fordist sistem "Taylorist bilimsel yönetim" olarak adlandırılan ayrıntılı işbölümü esasına göre örgütlenmiş, her işçinin dar anlamda tanımlanmış, rutin bir işi sürekli yaptığı bir işleyiş ile verimlilik artışı sağlamaya yönelmiştir. Son derece özel, tek amaçlı makinalar ile eğitimsiz, niteliksiz işgücü kullanarak üretimin sürekli kayan bir üretim hattı üzerinde yapılması söz konusudur. Bu sistemde, büyük ölçekte üretim yapan atölyeler temel birimler olmaktadır.

Fordist sistemin verimli işleyişini sağlayan, standart tüketim kalıplarının olmasına, diğer yandan geniş ve istikrarlı pazarların varlığına bağlıdır. Çünkü pazarlar hem büyük miktarlarda üretilmiş standart malların

tüketilmesine elverecek kadar geniş olmalı hem de büyük ölçekli yatırımın amorti olabilmesine yetecek süre için istikrarlı olmalıdır. 1970'li yıllarla beraber istikrarsız ve küçük pazarların hakim olmaya başlaması, talebin değişken olması ve standart ucuz malın yerini kaliteli ve değişken ürünün alması Fordist üretim sisteminin yaşam koşullarını sarsmış ve yeni bir üretim sistemi arayışını doğurmuştur. Post-Fordist olarak adlandırabileceğimiz bu yeni sistemin arayış süreci dört ana başlık altında toplanabilir (113).

- 1- Mikroelektronik Teknolojileri
- 2- İşgücünün Niteliği
- 3- Yeni Organizasyon Yapısı
- 4- Yeni Üretim Teknikleri

1- Mikroelektronik Teknolojileri:

Tek amaçlı makinalar yerine genel amaçlı, programlanabilir otomasyon teknolojileri ile donatılmış; değişik ürünleri tanıma, değişik operasyonları ardarda yapabilme yeteneğine sahip mikroelektronik teknolojiler ön plana çıkmaktadır. Bu teknolojiler, aşırı makinalaşmadan tasarruf eden, makinaların boş durma zamanını azaltan ve ürün esnekliğine elveren teknolojilerdir. Üretim hızını ve kaliteyi de arttıran bu teknolojilerdir. Üretim hızını ve kaliteyi de arttıran bu teknolojilerin sağladığı esneklik ve verimlilik artışı, yeniden yapılanma sürecinin en temel özelliklerinden biridir.

2- İşgücünün Niteliği:

° Fordist sistemden en temel kopuşlardan biri emek süreci ve işçinin niteliği konusunda ortaya çıkmaktadır. Üretim sürecinin bütününe ilişkin

(113) Nurhan Yentürk, "Türk Sanayiinde Yeniden Yapılanma İçin Dış Ticaret ve Teknoloji Politikaları, ODTÜ Gelişme Dergisi, 1993, Cilt 20, Sayı 4, s.586.

bilgi sahibi olan, mikroelektronik teknolojileri kullanabilen, ürün yenileme, kalite artışı ve buluş sürecine aktif katkıda bulunabilecek kapasitedeki nitelikli işgücü yeni bir verimlilik artışı için temel ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

3- Yeni Organizasyon Yapısı:

Üretim tarihinde ilk kez ürün tasarım, stok kontrol, pazarlama, finansman, yan sanayi ilişkileri gibi yönetim ve kontrol işlevleri "otomasyon" uygulaması kapsamına bu dönemde girmiştir. Sözkonusu gelişmeler sadece tasarım, yönetim/koordinasyon ve icraat/üretim birimlerinin ayrı ayrı otomasyonu değildir. Bunun yanısıra birbirinden ayrı olarak kabul edilen bu birimlerin, içiçe geçmiş karşılıklı etkileşimlerini ve anında bilgi akışını öngören, sistematik bütünleşmeyi (integrasyon) amaçlayan bir organizasyon yapısı, yeniden yapılanma sürecinin bir diğer kritik değişimidir.

Bu değişim sonucu oluşacak yapı, uluslararası pazarlara girebilmek için gerekli olan yukarıdaki koşulları sağlamış olmalı, bu pazarlara girildiğinde pazar ihtiyaçlarına anında tepki verebilmelidir.

İhracat teşviklerinin bir ihtiyacı da, Türkiye'deki organizasyon yapılarının yukarıda açıklanan niteliklere kavuşmasını sağlayacak şekilde geliştirilmesidir.

4. Yeni Yönetim Teknikleri

Post-Fordist sistemde bir diğer gelişme yeni yönetim tekniklerinin geliştirilmesi konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu teknikler, esas olarak Fordist sistemin aşırı hatalı ve kalitesiz ürün üretmesi, aşırı stoklarla çalışmasından doğan verimsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. "Toplam Kalite Yönetimi" (Total Quality Management, TQM), hatalı ve kalitesiz ürünü ortaya çıkmadan önlemeye yönelik yeni yönetim tekniklerinden biridir. Ayrıca, "Toplam Bakım" (Total Maintenance, TM) tekniği ile işçinin bilgi-

lendirilerek üretimin yanı sıra tamir/bakım fonksiyonlarını yapar hale getirilmesi ve makinalarda arıza ortaya çıkmadan önleme ve "Tam Zamanında Üretim" (Just-in-Time JIT) sistemi olarak adlandırılan stoksuz çalışma ilkesi yeni üretim tekniklerinin diğer felsefeleridir.

Ülkemiz için çok yeni olan bu kavramların işletmelerimizde yerleştirilmesi, uluslararası pazarlarda rekabet şansımız için çok önemlidir. Bu yüzden bu tekniklerin, devlet eliyle gerek eğitimler, gerekse bu teknikleri uygulamaya çalışan işletmelerin teşvik edilmesi yoluyla oluşturulması gerekir. Bu ihracat potansiyelimizi doğrudan etkileyecek bir gelişmedir.

Günümüzde rekabet gücü gittikçe, daha artan oranda kaliteli mala, ürün çeşitlemesine, satış sonrası hizmetlere ve zamanında teslim dayanamaktadır. Birçok sektörde ucuz standart ürün ile dünya pazarlarında rekabet şansı artık kalmamıştır. Özellikle Türkiye'nin ihracatının yöneldiği AT pazarında durum ağırlıklı olarak böyledir. Böyle bir talep yapısına yönelik ihracat ise üretimde ve yönetimde mikroelektronik teknolojilerini rekabet için kaçınılmaz hale getirmektedir.

Yeni üretim sisteminde görülen yeni organizasyon yapısı ve yeni yönetim teknikleri, birimlerarası ilişkide enformasyon teknolojilerinin kullanımı, sıfır stok, sıfır hata gibi çalışma ilkeleri, toplam kalite yönetimi ve toplam bakım uygulamaları, gelişmekte olan ülkelerde, bir çok sanayide gözardı edilmektedir.

Özetle, üretim sisteminde ortaya çıkan değişiklikler, gelişmekte olan ülkelerin dünya iktisadi işbölümündeki konumlarını değiştirebilecektir. Üretimin o yatırımların sanayileşmiş ülkelerde yoğunlaşması, üretimin daha önceki mekansal organizasyonunda değişimi gerekli kılmaktadır. Pazar neredeyse üretimin orada yapılması bloklamayı getirmiş ve buna bağlı olarak, diğer bloklar a ve bloklar dışında kalan ülkelere karşı yeni bir korumacılık ufukta kendini göstermeye başlamıştır.

Bloklaşma eğilimi Türkiye açısından değerlendirildiğinde, AT Türkiye'nin dahil olabileceği tek olası blok olarak görülmektedir. Yukarıda bahsedildiği gibi, AT ile sağlanabilecek tam rekabet ortamının Türk sanayiine yıkımdan çok bir dinamizm kazandırması sanayiinin desteklenmesi ile yakından ilgilidir. Bu deteklemelerin başında teknolojik gelişmeye elveren projelere seçici teşvik uygulaması gelmektedir (114).

Bu teşvikler; uluslararasılaşmalar nedeniyle zor da olsa kısa süreli ve kısıtlı uygulamalar şeklindeki doğrudan teşvikler olabileceği gibi, dolaylı teşviklerin aynen korunması şeklinde de olabilir.

Dolaylı teşviklerin rekabet gücünü geliştirmede önemli katkıları olabilir. Ancak bunların şimdilerde uygulanan teşviklerin ötesine taşınması gerekmektedir. Özellikle Türk sanayii gibi dışsal zararlar içinde çalışan bir sanayi için bu tür teşvikler büyük önem taşımaktadır. Yine aynı şekilde, dışsal yararlar (eğitim, AR-GE, teknolojik danışmanlık, uluslararası pazarlama, tanıtım, enerji, haberleşme maliyetleri vs. gibi yollarla) yaratarak, sanayiinin uluslararası pazarlama varlığını sürdürmesi için teşvik edilmesi günümüzde de bir çok ülke tarafından uygulanmaktadır.

4.3.5. Teşvik Tedbirlerinin İşletmelerin Üretim Ölçekleri Üzerindeki Etkileri

1980 öncesinde uygulanan ithal ikamesi ve içe dönük iktisadi politikalar sonucu sanayimiz, büyük çaptaki ölçek ekonomilerinden pek yararlanamayan, mukayeseli üstünlüğe pek fazla önem vermeden üretim yapar hale gelmiştir (115).

(114) K.Boratav ve E.Türkcan, "Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler", İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993, s.5-104.

(115) Demir Demirgil, "Avrupa Topluluğu ve Türk Sanayi" İktisat Dergisi, Haziran/ Temmuz 1987, Sayı 271-272, s.62.

1980 sonrası ve 1990'lı yıllara girerken meydana gelen ihracat artışımızda 1960'lardan itibaren kurulan sanayi kapasitesinin önemi büyüktür. Ancak bunun getirdiği pek çok sorun da söz konusudur. Küçük olan dahili iç pazara yönelik küçük üniteler kurulduğundan maliyetler yüksek olmakta, bu da uluslararası pazarlardaki rekabet gücümüzü azaltmaktadır.

Bu açıdan teknik ölçeklerin büyütülerek, uluslararası standartlara yaklaştırılması şu yararları sağlayacaktır:

- 1- Ortalama birim maliyetler düşecektir.
2. Büyük ölçekli firmalar azalan birim maliyetleri nedeni ile dış pazarlarda daha rahat rekabet edebilecekler, bu da ihracat artışı sağlayacaktır.
3. Büyük ölçekli firmalar kaynak yaratma imkanına sahip olacaklardır. AR-GE faaliyetleri yapılabileceğinden standardizasyon ve kalite bakımından ilerlemeler kaydedilecek, teknolojik gelişmeye katkı sağlanacaktır. İhracat teşvikleri bu açıdan ele alındığında, işletmelerin ölçekleri de gözönünde bulundurularak uygulanmalıdır. Büyük ölçekli olarak kurulan veya kapasite artırımına giden işletmeler, çeşitli teşvik araçlarından yararlandırılmalıdır.

4.3.6. Teşvik Tedbirlerinin İşletmelerin Pazar Yapısı ve rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri

İhracata yönelen sanayi dallarının geliştirilmesi, özellikle kapasite/hasıla oranının çok önemli olduğu sanayi dallarında, iç pazarın darlığından doğan sorunların ortadan kaldırılmasını mümkün kılar. Özellikle yeteri kadar dış pazara sahip sanayi dalları etkin bir gelişme sağlayabilirlerse, iç pazara da ucuz mal arzede bilme imkanına sahip olabilirler (116).

(116) Necdet Serin, "Kalkınma ve Dış Ticaret", AÜ SBF Yayınları, Ankara, 1971, s.231.

İhracata yönelik olarak sanayileşmek durumunda olan ülkeler burada başarılı olabilmek için ihraç mallarında rekabet gücünü kazanmak zorundadırlar. Çünkü bu durumda, ithal ikameci sanayileşmede olduğu gibi yüksek gümrüklerle korunan bir iç pazarda üretim değil, tersine rekabetin yoğun olarak yaşandığı ve sürekli yeni ürünlerin ve maliyet düşürücü tekniklerin geliştirildiği bir piyasada üretim yapmak gerekmektedir.

İhracata dönük sanayileşmede, ithal serbestisinin de içerilmiş olduğu durumda, ülkenin dışa açıklık derecesi arttıkça, dünya fiyatları ile iç fiyatlar birbirine yaklaşmak durumundadır. Bu ise ekonominin dışa açılmasının artmasıyla birlikte, rekabetin artması sonucu içeride bir maliyet düşürücü etki gösterecektir. Bunun sonucunda ise firmalar bir yandan daha yüksek kaliteli de mal üretimine zorlanırken, diğer yandan da rakiplerine göre daha düşük maliyetli mal üretmek durumunda kalmaktadırlar.

4.3.7. Teşvik Tedbirlerinin İşletmelerin Pazarlama ve Tanıtım Fonksiyonları Üzerindeki Etkileri:

Bir ülkede ihracatın yapılabilmesi için bir yandan ihracat için yeterli mal miktarı bulunmalı diğer yandan bu malların alıcılara ulaştırılması lazımdır. Diğer bir değişle ihracatta birbirini tamamlayan iki süreç söz konusudur:

- 1) Üretim süreci
- 2) Pazarlama ve tanıtım süreci

Kalıcı bir ihracat performansı için dış pazarlarda maliyet-fiyat-kalite açısından rekabet edebilecek malların istikrarlı bir şekilde üretimi temel şarttır. Ancak ihraç edilebilir nitelikte üretilen malların dış pazarlarda tanıtım ve pazarlaması da gereklidir.

İhracat artışına yönelik faaliyetlerin ilk kademesini pazarlama teşkil etmektedir. Mal piyasaya arz edildikten sonra satışı artırıcı çareleri

araştırmaktansa müşteri istekleri ve pazar şartlarına uygun olarak mal üretmek, ondan sonra satışın planlanan seviyeye çıkması yönünde çaba sarfetmek daha uygundur.

Ülkemizde üretilen malların pek çoğunun uluslararası standartlara ve kalitelere uymamaları nedeni ile dış pazarlarda önemli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Özellikle 1980 öncesi rekabetsiz ve iç piyasalara dönük üretim, standart ve kalitelere gerekli özenin gösterilmesini engellemiştir.

İlk planda ihracatın geliştirilmesi yönündeki pazarlama çalışmaları en az şu iki yönde yürütülmelidir: (117)

- 1- Eğitim yönü
- 2- Pazarlama felsefesine ve tekniklerine uygun teşkilatlanma yönü.

İhracatın artırılması işi yalnız başına bir kuruluşun gayreti ile veya alınacak kararlarla sağlanamaz. İhracatın geliştirilmesinde, ilgili eğitilmiş kişiler işin ancak insan gücü yönünü halledecektir. Dağıtım şekil ve kanalları, depolama, fiyatlandırma, kalite kontrolü gibi konularda da uluslararası teknik ve metotlara uymak gerekir.

Gerçek anlamda dış pazarlara açılmak o dış pazarda sürekli mal bulundurmaya, diğer bir deyimle söz konusu dış pazarı iç pazarın bir uzantısı olarak görmeyi gerektirir. Gerçekten de gelişmiş ülkelerde ihracat, üretilen mal fazlasının dış pazarlarda satılması değil de, firmaların düzenli büyüyüp gelişmelerinin bir gereği olarak ele alınmaktadır. Böylece üretim sadece iç talebe göre değil, dış talebe göre de şekillenmektedir.

(117) Milli Prodüktivite Merkezi: "Türkiye'nin İhracat Durumu ve Geliştirme Çarelerinin Araştırılması", Ankara, 1989, s.42-43.

Türkiye'de bu açıdan, uzun dönemli ihracat hedeflerine; firmaların gelişmesi için dış pazarlara açılmayı zorunlu gören, belli bir ihracat ve örgüt politikasına sahip ihracatçılar ile ulaşabilir.

Dış pazarların seçiminde önemli olan nokta o pazar ile sürekli bir bağlantı kurulabilmesidir. İhracatçı firma dış pazar seçiminde o pazara yapacağı ihracatta sağlayacağı uzun dönemli satış büyümesini dikkate almalıdır. Bunlar da ancak kapsamlı bir pazar araştırması ile anlaşılabilir. Firma yapılan pazar araştırmasında, dış pazar seçimi ile yapılacak ihracattan doğacak riskleri de araştırmalıdır. Ancak ülkemizde detaylı pazar araştırmalarının ihmal edildiği bir gerçektir.

Kaliteli bir pazar araştırması sonucu firma ürünleri için en uygun dış pazar ya da pazarların seçimini ve ihraç konusu ürünler üzerinde o ülke standartlarına ve tüketim alışkanlıklarına göre gerekli değişiklikleri yapabilecektir.

Türkiye dış pazarlarda yeterli pazar payına sahip değildir. Dünya ihracatındaki payımızı arttırmak için yeni ürünler ile yeni pazarlara girmek gerekmektedir. Ayrıca dış pazarlarda gerekli reklam ve propaganda çalışmalarına da ağırlık verilmelidir. Bu amaçla daimi ve seyyar sergiler ile satış yerleri açılmalı, uluslararası fuarlara iştirak edilmelive ihraç mallarımızın yurt dışında tanıtımı sağlanmalıdır. Bu konuda devlet gerek teşvikler gerekse bu fonksiyonları bizzat yerine getirerek ihracatçıya yardımcı olmalıdır.

4.3.8. Teşvik Tedbirlerinin İşletmelerde Kalite ve Standardizasyon Üzerindeki Etkileri

Dış pazarlara açılırken o ülkenin kalite standartlarına uygun olmasına dikkat edilmelidir. Ambalaj konusu da ihraç konusu mallarda özel bir öneme sahiptir.

İhraç mallarının istenen standart ve kalitede olmasını sağlamak yalnızca imalatçının çabalarına bağlı değildir. Birçok sanayi malının temel girdileri kamu kuruluşları tarafından üretilmektedir. Mamulün kalitesini bunlar da etkilemektedir. Diğer yan sanayii için de durum aynıdır. Yan sanayilerin yetersizliği önemli maliyet artışlarına ve kalitede sorunlara yol açmaktadır.

Yukarıda sayılan tüm konularda ihracatçının titizlikle çalışması gereklidir. Devlet de kurumları vasıtasıyla bu konudaki gelişmelere ön ayak olmalıdır. Özellikle TSE kurumunun kalite ve standardizasyon konusunda son yıllarda kaydettiği bazı ilerlemeler söz konusudur. Ancak yine de gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşamamıştır. Bu yönde yapılan çalışmaların hızlandırılması bir zorunluluktur. Bu, bütün ihraç mallarımızın uluslararası standartlara ulaştırılarak, dış pazarlarda rekabet edebilmesi için gereklidir.

V. BÖLÜM

İŞLETMELER AÇISINDAN TÜRKİYE'DEKİ TEŞVİKLER KONUSUNDA GÖRÜŞ VE ÖNERİLER

Türkiye'de uygulanmakta olan teşvik sistemi zaman zaman çeşitli eleştirilerle karşı karşıya kalmaktadır. Bunu doğal olarak karşılamak gerekir. Çünkü, getirilen teşvikler, belli bir ortam ve politikanın ürünüdür. Bu ortam ve politika değişme eğilimi gösterdiği veya buna zorlandığı zaman teşviklerde de paralel gelişmeler beklenmektedir. Değişen dünya koşulları bunu zorunlu hale getirmektedir. Türk sanayisi ve işadamları oluşan değişime ayak uydurabilmek için, içinde bulunduğu sıkıntıyı yöneticilere duyurmak ve teşvik konusunda yeni öneriler getirmek mecburiyetindedir. Bu ekonominin sağlığı açısından gereklidir.

Bu noktadan hareketle, çeşitli özel sektör kuruluşlarının yaptıkları çalışmalarda ve düzenledikleri toplantılarda sanayici ve işadamlarının teşvikler ile ilgili dile getirdikleri görüş ve öneriler aşağıda özetlenmiştir:

1- Uluslararası pazarlarda rekabet edebilmek için nitelikli pazarlama elemanlarına, geniş piyasa araştırmalarına, dış tanıtıma ve herşeyden önce bütün bunları destekleyen güçlü bir finansmana ihtiyaç duyulmaktadır.

2- Girişimciliği engelleyen vergi düzenlemeleri, teşvik tedbirleri, iş yasaları ve ticaret yasaları gözden geçirilmeli ve tüm yasal düzenlemeler girişimciliği teşvik edecek, haksız rekabet koşullarını ortadan kaldıracak bir yapıya kavuşturulmalıdır.

3- Sık sık değişen ve sayıları arttırılan vergi ve fonlar özel sektörün atılım gücünü devamlı erozyona uğratmaktadır.

4- Son yıllarda teşvik sistemi yatırımcıları canlandırmada yetersiz kalmıştır.

5- Yatırım teşviklerinin ruhunda bir bölgesel ayırım mevcuttur. Ancak, kalkınmada öncelikli yöreler için verilen ilave teşvikler, o bölgelere yatırım yapmadaki zorluklar gözönüne alınacak olursa yetersizdir.

6- Proje kara geçinceye kadar geçen sürede yatırım indirimi enflasyon nedeni ile erozyona uğradığı için yeniden değerlendirilmelidir.

7- Yatırım finansmanı fonu genişletilmeli ve pratik uygulaması sağlanmalıdır.

8- İhracatta rekabet gücü olan yeni yatırımlar yapılması ve yeni ürünler geliştirilmesi hayati öneme sahiptir. Firmaların dış pazar etüdlerinin belli yüzdelerinin finansmanı kamuca sağlanmalıdır. Türkiye'de klasik ticaret ateşesi sistemi yerine dış satım organizasyonu kurulmalıdır.

9- Ülkemizde sanayimizin sorunlarını rahatça arzedeabileceği, çarelerini süratle bulabilecek modern bir bakanlığa ihtiyaç vardır. Bu bakanlıkta özel sektör sorunlarını devamlı inceleyen kamu ve özel uzmanların birlikte katılacağı muhtelif konsey ve çalışma grupları olmalıdır. Japonya'daki Miti modeli iyi bir örnek olabilir.

10- Mevcut ithalat rejiminde, "Kalkınmada Öncelikli Yöreler için Yatırım Teşvik Belgesi" kapsamında yapılan ithalat dışında sanayi sektörünün yaptığı bütün ithalatın teminata tabi tutulması, sanayinin maliyetlerini yükselten önemli bir unsurdur. Finansman probleminin had safhada olduğu bir ortamda sanayinin maliyetlerini düşürecek bazı tedbirlerin alınması gereklidir. Bunun için, sanayi sektörünün yaptığı hammadde ve yatırım malları ithalatında ithal teminatının daha düşük oranda alınması gereklidir.

11- Vergi dışı kalan grupları kapsama alma amacıyla vergi sistemi AT standartları model alınarak standardize edilmelidir.

12- Banka kredi faizleri üzerinden alınan vergi, fon ve resimler azaltılmalıdır.

13- Sanayicinin maruz kaldığı haksız rekabeti önleme amacıyla anti-damping yasa ve uygulamaları süratle yürürlüğe konulmalıdır. Bu anlamda, büyük dış ihalelerde Türk mamüllerinin öncelikle kullanılması teşvik edilmelidir.

14- Gümrük bürokrasisinin acele reforma ihtiyacı vardır. Disiplinli bir dışa açılma, gümrük idarelerinin düzenlenmesi ve ithalattan alınan fonların sık sık değiştirilmeyerek, bir sisteme kavuşturulmasıyla yakından ilgilidir.

15- Üretim araçlarının, fabrika alet ve makinelerinin her türlü aksam ve parçaların, aslında libere olarak ithal edilmesi gerekir. Sanayicinin kendi ihtiyacı için ithal edeceği bu tür girdiler bu konuda alınacak bir taahhütname ve aksine hareket halinde ağır müeyyideler getirilerek serbest bırakılabilir.

16- İthal edilen mamul malların gümrük vergi ve resimleri, aynı mamulün yurt içinde üretilmesi için ithal edilen ve bu mamulün bünyesine giren hammadde ve ara malların gümrük vergi ve resimlerinden daha yüksek olmalıdır.

17- Prensip olarak, yeni kurulan sanayilerin gelişmiş ülke sanayileri karşısında, onlarla eşit şartlarda rekabet edebilir duruma gelinceye kadar korunması gerekir.

18- AT üyeliği öncesinde sektörler itibarıyla rekabete hazırlık durumumuz tespit edilmeli ve buna uygun yatırım teşvik politikaları benimsenmelidir.

19- Kaynak Kullanımı Destekleme Primi'nin getirdiği ek avantajdan eski teşvik belgeleri de yararlandırılmalıdır.

20- Özel sektör yatırımları döviz kazandırıcı yatırımlara ve geri kalmış bölgelere kaydırılmalı, teşvik politikaları buna göre ve gerçekçi olarak oluşturulmalıdır (kredi faizi, sanayi alt yapısı, vergi muafiyeti vb.)

21- Koruma ve teşvik politikaları, uluslararası rekabet gücüne ulaşma şansı bulunan, potansiyel rekabet gücünü oluşturan diğer ögelere sahip olan sektörlerde uygulanmalıdır. Başka bir deyişle sektörün faktör koşulları iç pazar koşulları ve yan sanayilerin durumu açılarından sahip olduğu üstünlükleri gözönüne alınmalıdır.

22- Yatırımcıya verilen teşviklerin uygulama aşamasında çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Teşviklerin etkinliğini azaltıcı uygulamalardan kaçınılması, özellikle DPT ve Maliye Bakanlığı arasında teşviklerin tanımı ve uygulanması konusunda birlik ve yatırımcı lehine kolaylık sağlanması gerekmektedir.

23- İhracatın istenilen seviyede gelişmesi için karşı çıkılan teşvikler yerine ileri ülkelerdeki benzer araçların bu ülkelerdeki uygulama ölçülerinde kullanılması gerekmektedir.

24- Dünyada tarımdaki aşırı himayeci eğilimler dikkate alınarak tarımsal ithalatın yapılmasında yerli ürünlerin haksız rekabete maruz kalmamaları için tarımda yüksek sübvansiyon uygulayan ülkelere karşı gerekli değerlendirmeler yapılmalı ve önlemler alınmalıdır.

25- İhracatın tekrar artış eğilimine girmesi için ihracata dönük sanayilerde düşük faizli üretim ve yatırım kredileri verilmesi gereklidir.

26- Öncelikle teşvik sisteminin yeni baştan kurulması düşünülmelidir. Bu bağlamda kamu-özel sektör, üniversite işbirliği şemsiyesi altında konunun şekillenmesi gerekmektedir. Bu önkoşulun getireceği ilk yaptırım tüm tarafların üzerinde uzlaşacağı (siyasi partiler, işveren ve işçi temsilcileri) bir "Ülke Kalkınma Stratejisi" saptanmasıdır. Burada Türkiye'nin uluslararası rekabet düzeyinde başarılı olabileceği sektör ve ürünler saptanmalıdır.

27- Önceliği saptanan sektör ve ürünlerde özel sektör karlılık oranları düşük ise uluslararası uygulamalar da nazara alınarak özendirici bir teşvik paketi geliştirilmelidir.

28- Önceliği olsa dahi normal koşullarda yapılabilen yatırımlar için herhangi bir teşvik düşünülmemelidir.

29- Teşviklerde global rekabet gücü ve istihdam yaratma kapasitesi birinci önceliği haiz olmalıdır.

30- Teşviklerin yatırımları nasıl etkilediği zaman zaman incelenerek mana ve önemini yitiren teşvikler yürürlükten kaldırılmalıdır.

31- Teşvik uygulaması DPT yerine sanayi yatırım bankaları ve yerel yönetimlere bırakılmalı ve gerekli incelemeler yeminli mali müşavirler tarafından sonuçlandırılmalıdır.

32- Desteklenecek sektörler ve ürünlerde teşviklerin başlangıç ve bitiş tarihleri önceden saptanmalı ve istikrar sağlamak üzere bu sürelerle asla oynanmamalıdır.

33- Karlılığını kaybeden sanayilerde yeni sübvansiyonlar sağlama yerine üretim yapılarını modernize eden ve ileri üretim tekniklerini getiren teşviklere ağırlık verilmelidir.

34- Türk Lirasını konvertibl olduğu nazara alınarak döviz kazandırıcı yatırım ve hizmetlere çok özel bir yer verilmesinden vazgeçilmesidir.

35- Teşvik edilecek yatırımlarda ucuz enerji teminine ağırlık verilmesidir. Çevreyi kirleten sanayilere teşviklerde öncelik verilmemelidir.

36- Öncelikli yörelerde aşırı teşviklerle yatırımları çekmek yerine bölge bir bütün olarak ele alınarak kendi içinde daha tutarlı bir sistem geliştirilmelidir.

37- Uzun vadeli bir teşvik paketi batıdaki çağdaş teşviklerin yatırımcı ve ihracatçıya tanınması suretiyle olur. Yatırım ve ihracat teşvikleri çağdaş örnekler gözönünde tutularak geliştirilmelidir.

SONUÇ

Türkiye'nin yakın dönemdeki sanayileşme ve kalkınma stratejisi temel olarak iki politika üzerinde yoğunlaşmıştır. Birincisi ithal ikamesi uygulamaları ve kamu-özel kesim sabit sermaye yatırımları, ikincisi ise ihracata dönük sanayileşmeyi destekleyen dış ticaret politikalarıdır.

İthal ikamesine dayalı sanayileşme ve sabit sermaye yatırımlarını teşvik politikaları daha çok 1963 sonrasında uygulanmıştır. Öncelikle gıda ve tekstil gibi hafif sanayi kollarında uygulama alanı bulan ithal ikamesi politikalarının, 1970'lere doğru çelik, petro-kimya ve kara taşıt araçları gibi ağır sanayi kollarına kaydırılmasıyla ekonomideki ağırlığı artmıştır.

Bu dönemde, büyük kısmı sermaye-yoğun yatırım niteliği taşıyan özel kesim yatırımlarında iç piyasa ölçeklerinin düşüklüğü dikkati çekmektedir. Kurulu kapasiteler; istihdam ve genel fabrika büyüklükleri açısından zayıf kalmıştır. Bunda; yatırımların esas olarak iç talep büyüklüklerine göre projelendirilmesi ve dış talebin (ihracat) gelişme beklentilerinin hesaba katılmaması etkindir.

İthal ikamesine ve korumacı (himayeci) politikalara dayalı ekonomik yapılanma modeli 1970'lerin ikinci yarısından itibaren tartışmalara yol açmıştır. Ekonomik yapı kendi kabuğu içinde olgunlaşma ve güçlenme se-yri izlerken 1973-1974 petrol şokları ve dünya ekonomisinin içine girdiği bunalım Türkiye ekonomisini ister istemez dış etkilerle karşı karşıya bırakmıştır. Tüm dünya ekonomilerini sarsan bu şoklar, Türkiye ekonomisini de yeni bir yapı değişikliği arayışına itmiştir.

1977 sonunda oluşan ekonomik manzara Türkiye ekonomisinin 1963 ile birlikte izlemeye başladığı modelin terk edilmesi zorunluluğunu ortaya koyuyordu. 1980'lerin başında "24 Ocak Kararları" adıyla uygulamaya konan ekonomik istikrar paketinin çıkış noktası bu yıllara dayanmaktadır.

Dış ekonomik şoklar, ekonomik yapıyı iki temel yönden değişikliğe uğratmak istiyordu. Bunlar:

İlk olarak, sanayii sektörünü ve dolayısıyla zincirleme üretim sürecini ihracata yönelik bir yapılanmaya teşvik etmek. Bu şekilde, yatırım ölçeklerinin ihracat potansiyelini hesaba katarak genişletilebilmesini mümkün kılmak.

İkinci olarak, korumacı politikalar ve bu politikaların türevleri olan yüksek gümrük tarifeleri, kotalar ve düşük kur uygulamalarına aşamalı olarak son vermek. Böylece bir yandan ihracatın teşvik sistemi zenginleştirilirken, iç sanayii de kısmen dış rekabete açmak diğer yandan da yabancı sermaye girişini teşvik edecek uygun bir ortamı yaratmak.

Ashnda, iç dinamiklerinden yoksun bir yüksek büyüme politikasının tıkanmasının doğal bir sonucu olarak; ekonomik yapının dışa açılması zorunlu hale gelmişti. Ayrıca ağırlıklı olarak kamu yatırımlarına dayalı ekonomik büyüme uygulamaları da, sonuçta kaynak sorunu engeline takılmıştır.

Ekonomik büyümenin finansmanında iç paraya zorunlu bir alternatif olarak döviz kaynaklarının yaygın bir şekilde kullanımı gerekmiştir. Yurtiçi yatırım/tasarruf açığının önemli oranda büyümesi ile dış borçlanmaya başvurulması eş zamanlı gelişmelerdir. Aynı dönemde iç borçlanma artışı da gözlenmiştir.

Ekonomide yeni arayışların ağırlıklı tartışıldığı 1977 yılı boyunca makro ekonomik dengeler, 1980'e kadar etkileri negatif olarak sürececek bir tabloyu adım adım oluşturmuştur.

Ekonominin yeniden toparlanabilmesi amacıyla 1978 ve 1979 yıllarında uygulanan programlar da ödemeler dengesi açığını ve enflasyonu iyileştirmede başarılı olamamıştır.

Sonuçta, 24 Ocak 1980 tarihinde o güne dek uygulanan ekonomik politikalarından farklı bir temele dayanan, ekonomide devlet müdahaleciliğinin azaltıldığı, piyasanın kendi güçlerine daha fazla önem verildiği bir ekonomik istikrar paketinin uygulanmasına karar verilmiştir.

1980 sonrasında büyüme ve sanayileşme politikaları esas olarak ihracatın teşviki ve ithalatın serbestleştirilmesi yoluyla, Türkiye ekonomisinin dünya ekonomileri ile tam entegrasyonunu sağlamak stratejisi üzerine dayandırılmıştır. Bu stratejinin alt başlığını ise özel sektörün; sabit sermaye yatırımlarında, ihracatta, finans piyasalarında ve sonuçta GSMH'ya yarattığı katma değerde ağırlıklı payı almasını hedefleyen politikalar oluşturmuştur.

Türkiye ekonomisinin dışa açık büyüme politikasını benimsemesi, öncelikle mevcut sanayi kuruluşlarının üretim süreçlerini ihracata yönelik olarak yeniden organize etmelerine bağlıdır. Kambiyo rejiminin liberalleştirilmesine, ülkede yabancı sermaye için uygun bir iklimin yaratılmasına ve döviz kurlarının gerçekçi bir şekilde oluşmasına izin verecek yapısal değişim uygulamaları da dışa açık büyüme modelinin gereklerindedir.

Kuşkusuz, iç talebe dayalı olarak büyüme eğilimi gösteren Türkiye ekonomisinin ihracat güdümlü bir büyüme politikasına dönüş yapması 1980 sonrası değişim sürecinin en önemli gelişmelerindedir.

İhracatın GSYİH içindeki payı ilk kez 1981 yılında tırmanmaya başlayarak % 5.1'den % 8.2'ye ulaşmıştır.

İhracatın sektörel kompozisyonuna da bakıldığında, sanayi sektörünün 1970'li yıllara kıyasla 1980'li yıllarda önemli bir artış gösterdiği görülebilir. Toplam ihracat içinde sanayi kesiminin payı % 30'lar düzeyinden %80'lere yaklaşmıştır. Tarım ürünlerinin payında ise tersi bir eğilim meydana gelmiştir. Örneğin 1976 yılında tarım ürünleri toplam

ihracat içinde % 64'lük bir paya sahipken, 1989'da bu oran % 16.4 ile yakın dönemin en düşük değerlerinden biri olarak gerçekleşmiştir.

İhracata ve sanayi ürünleri ihracatına dayalı büyüme modelinin çeşitli iç ve dış konjoktürel nedenlerle 1988'i izleyen yıllarda sarsıntı geçirdiği gözlenmektedir. Oranlar da bu görüşü doğrular niteliktedir.

İhracata dayalı büyüme politikalarının aksamasında öncelikle dış konjoktürdeki olumsuz gelişmelerin, canlı iç talep ve iç piyasa ile çakışmasının rolü büyüktür. Nitekim ihracatın artış hızında meydana gelen düşüşlerin iç piyasa talebi ile dengelendiği anlaşılmaktadır.

GSMH büyüme hızlarının yüksek düzeylere çıktığı 1981, 1984 ve 1987 yıllarında hem imalat sanayiinin hem de sanayi ürünleri ihracatının hızlı büyüdüğüne tanık oluyoruz. Sanayi ürünleri ihracatının gerileme gösterdiği 1988 ve 1989'da ise hem sanayi sektörünün hem de imalat sanayi büyüme hızlarının düştüğü açıkça görülmektedir. (1988'de sanayi büyüme hızı % 1,9 ve 1989'da % 3.1'dir.)

1990'da imalat sanayii büyüme hızı % 9.9 gibi yüksek bir hıza ulaşmasına rağmen, sanayi ürünleri ihracatının dolar bazındaki artış hızında gerileme meydana gelmiştir. Burada üzerinde önemle durulması gereken nokta, 1990 yılı sanayi sektörü ve imalat sanayii büyüme hızının ihracata dönük değil daha çok iç piyasa talebine göre belirlendiğidir.

Kuşkusuz sanayi ürünleri iracatı toplam ihracat performansı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmakla birlikte, tarımsal kökenli sanayi ürünlerinin ihracat üzerindeki rolü de vurgulanmalıdır. 1989'daki tarımsal üretim düşüşü 1990 yılı ihracat performansını olumsuz yönde etkileyen iç faktörlerden biri olmuştur.

Tarım sektörü ekonomik, sosyal ve coğrafi karakteristikleriyle ve sanayi sektörü ile ilişkisi açısından Türkiye ekonomisini içinde çok ayrıcalıklı bir konumda bulunmaktadır. Tarım kesiminin gerek büyüme gerekse ihracat politikaları üzerindeki etkinliği de bu konumdan kaynaklanmaktadır.

1990 yılını izleyen 1991, 1992, 1993 yıllarında da ihracat genel toplamındaki artışlar sürmüştür, ancak bunlar hiçbir zaman 24 Ocak kararlarının hemen sonrasındaki büyük oranlı artışları yakalayamamıştır. Bunda uygulanan ekonomik politikaların etkisini yitirmesi, değişen ülke ve dünya şartlarına göre yeni politikalar üretilmemesi etken olmuştur.

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Programının yürürlüğe girmesinden sonra; gerçekçi olmayan döviz kuru uygulamasının, ithal girdiler üzerine konulan gümrük vergilerinin ve yurt içerisinde üretilen girdi maliyetlerinin yüksekliği, ihracat maliyetini olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun üzerine bu dezavantajları giderici çeşitli sübvansiyon araçlarının kullanımı ile ihracat teşvik edilmeye başlanılmıştır. Dördüncü Bölümde bu kapsamda yer alan teşvikler ayrıntılı olarak ele alındığından burada üzerinde durulmayacaktır.

Buraya kadar yapılan değerlendirmelerin sonucuna göre, özellikle dünya ticaretinde son yıllarda yaşanan düşüş gözönünde bulundurulduğunda, genel olarak Türkiye'nin 1980 ve sonrasında aldığı ekonomik tedbirlerin ihracatın gelişimini olumlu yönde etkilediğini söyleyebiliriz.

Bu tedbirlerin, ihracatın kompozisyonu üzerindeki etkilerine bakıldığında ise, 1980 sonrasında sanayi ürünleri ihracatı, tarım ve hayvancılık ile madencilik ve taşocakçılığı ürünleri ihracatına oranla daha belirgin bir şekilde artmıştır. Bundan sanayi sektörünün, teşvik sistemi içerisinde özel bir yere sahip olmasının etkileri büyüktür.

Son olarak 27 Ocak 1984 tarihinde yapılan % 13,6'lık devalüasyonun ihracat üzerindeki etkilerini değerlendirecek olursak;

Para piyasalarında yaşanan krizi önlemek için alınan 27 Ocak Kararları, temel olarak Türk Lirasını cazip hale getirmeyi amaçlamıştır. Devalüasyondan hemen sonra piyasalara Merkez Bankası'nın dolar ve mark satmaya başlaması kısa bir süre için döviz kurlarını frenlemiş ancak daha sonra döviz yine yükseliş trendine geçmiştir. Bankalar ise faiz oranlarını rekor seviyelere çıkararak yeni duruma uyum sağlamaya çalışmışlardır.

Türk Lirası faizlerinin yükseltilmesi zamanla kredi faizlerinin artmasına bu da, zaten büyümenin yavaşladığı bir trendde olan ekonomide yatırım yapmanın zorlaşmasına neden olabilir. Bu arada tüketici kredi faizleri de yükseleceğinden, iç talep de frenlenecektir.

Faizlerin artması ile durgunluk olacak, işsizlik artacaktır. Hükümetin devalüasyondan sonra faizleri yükseltmek yerine 3-5 gün beklemesi piyasanın belirsizliğe sürüklenip, güvenin sarsılmasına yol açmıştır. Bu aşamada; yapılan devalüasyonu destekleyici, piyasadaki parayı yönlendirici düzenlemeler yapmak konusunda hükümet zayıf kalmıştır. 27 Mart yerel seçimleri nedeniyle girilen seçim ekonomisi döneminde, gerekli tedbirler alınamamıştır.

Ancak seçim sonrasında alınan istikrar tedbirleri, dış ticaret gibi bazı alanlarda olumlu etkiler göstermeye başlamıştır.

İçinde bulunduğumuz Haziran-Ağustos döneminde dış ticaret açığımız gerilerken, ihracatımızın ithalatı karşılama oranı yükselmiştir.

İhcarattaki artış, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları yetkilileri tarafından ABD'ye yönelik tekstil ve konfeksiyon; Rusya ve eski Sovyet

Cumhuriyetlerine yönelik gıda; Uzakdoğu'ya yönelik demir-elik ihracatındaki artışa bağlanıyor. Sektör yetkilileri ise, eylül ayından başlayarak yılbaşına kadar kaldırılması yönündeki hazırlıkların bulunduğu, navlun sübvansiyonu nedeniyle, firmaların ihracata ağırlık verdiklerini belirtiyorlar.

Dış ticaret açısından yaşanan bu olumlu gelişmelerin ve rayına oturtulmaya çalışılan mevcut ekonomik yapının, önümüzdeki günlerde yapılması düşünölen ara seçimler dolayısıyla yeniden bozulmaması, ancak hükümet tarafından izlenecek ekonomi politikalarının istikrarına bağlıdır.



KAYNAKÇA

- Alkin, Erdoğan** ; "Uluslararası Ekonomik İlişkiler", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1980.
- Anne, O.Krueger** ; "Newly Industrializing Economies", Economic Impact, 1982/4.
- Başkaya, Fikret** ; "Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına", Birlik Yayınları, Ankara, 1986.
- Bela, Balossa** ; "The Policy Experience of Newly Industrializing Economies After 1973 and The Case of Turkey", The Role of Exchange Rate Policy in Achieving the Outward Orientation of the Economy III, MEBAN, İstanbul, 1981.
- Birleşmiş Milletler İstatistikleri.**
- Birleşmiş Milletler- Aylık İstatistik Bülteni, Şubat 1988.**
- Boratav, K.-Türkcan, E.** ; "Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler", İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993.
- Çavuşoğlu, Şaban** ; "Türkiye'de Sanayileşme Stratejisi ve Sanayileşme Politikaları", İkinci Türkiye İktisat Kongresi, VI. Sanayi Komisyonu Tebliğleri, İzmir, 1981.

- Çelebi, Işın ; "Türkiye'de 1980 Sonrası İhracata Yönelik Sanayileşme Modelinde İhracata Özgü Teşviklerin Sanayileşme Açısından Değerlendirilmesi", Ankara, 1990.
- Çiller, Tansu ; "Dünya'da ve Türkiye'de Kur Politikaları ve Sorunları" ISO Yayını, İstanbul, 1983.
- Demirgil, Demir ; "Avrupa Topluluğu ve Türk Sanayi", İktisat Dergisi, Haziran/Temmuz 1987, Sayı 271-272.
- DİE ; "Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50. Yılı", Ankara, 1973.
- DİE ; Aylık İstatistik Bültenleri.
- DİE ; Aylık Dış Ticaret İstatistikleri.
- DİE ; Dış Ticaret Yıllık İstatistikleri Seri 1.
- DPT ; "Döviz Kazandırıcı Faaliyetlerin Teşviki Politikaları".
- DPT ; "Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl, 1973-1977".
- DPT ; "Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983".
- DPT ; "Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994".

- EC Commion ; "Competitiveness of European Industry: Situation to Date", European Economy Series, No.25, Luxemburg, 1985.
- Ersel, Hasan-Temel, Adil ; "Türkiye'nin 1980 Sonrası Dış Satım Başarımının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Deneme", Toplum ve Bilim, 27 Güz 1984.
- Ford, Robert ; "The Cost of Subsidising Industry", OECD Observed, Paris, October, November, 1990.
- Gülmez, İlyas-Baykal, Olcay ; "24 Ocak Kararlarından Sonra İhracatımızdaki Gelişmelerin Çeşitli Açılardan Analizi", MPM Yayınları, Ankara, 1988.
- Haufbauer, Gory Clyde-Mazza, Jacaueleine ; "The Trade the Giants: United States, Europe and Japan" The International Spectator, Volume 1 XXX, No.1, January-March 1986.
- İGEME ; "Planlı Dönemde İhracatı Teşvik Politikası".
- İSO Araştırma Dairesi ; "1988 Yılı İhracat Durumu ve Anket Sonuçları", İstanbul, Ağustos 1988.
- İTO ; "Ekonomik Rapor", Yayın No: 1987-18, İstanbul, 1987.
- İTO ; "İhracat Rejimi" İTO Yayınları, İstanbul, 1985.

- İşgüden, Tamer ; "Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Gelişmeler ve Yapısal Değişme", Ekonomi ve Politikada Görüş, Sayı 2.
- Karlık, Rıdvan ; "Türkiye'de İhracatı Artırma Politikası", 2. Türkiye İktisat Kongresi II. Dış Ekonomik İlişkiler Komisyonu Tebliğleri, İzmir, 2-7 Kasım 1981.
- Kazgan, Gülten ; "Ekonomide Dışa Açık Büyüme", Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1985.
- Kepenek, Yakup ; "Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi", Teori Yayınları, 3. Yazım, 1.B., Ankara, 1987.
- Keskin, Fahrettin ; "63. Yılında Türk Ekonomisi", İstanbul, 1987.
- Kılıçbay, Ahmet ; "Türkiye Ekonomisi-Modeller, Politikalar, Stratejiler", Türkiye İş Bankası Yayınları, No.263, Ankara, 1985.
- Kırım, Arman-
Ateş, H. ; "Restrictive Conditions in International Technology Transfer Agreements: Some New Turkish Evidence", Yapı Kredi Economic Review, 1990.
- Kubalı, Ali Nail ; "İhracat Performansı ve Ekonomiye Maliyeti", İktisat Politikaları ve Gelişme Doğrultuları İçinde, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Mezunlar Cemiyeti, İstanbul, Nisan 1985.

- Manisalı, Erol** ; "Sanayileşme Süreci İçinde İhracatın Gelişme Yönleri", İGEME Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, (Nisan-Haziran), Ankara, 1974.
- Moldibi, Adnan** ; "İhracat Rejimi Ders Notları", Ankara, 1985.
- MPM** ; "Türkiye'nin İhracat Durumu ve Geliştirme Çarelerinin Araştırılması", Ankara, 1985.
- Mumcu, Necati** ; "Mikroekonomik Analize Giriş" , İÜ Yayını, No. 2390 , İstanbul, 1979.
- Özgüven, Ali** ; "Ortak Pazar Tarım Politikası ve Türkiye", Bursa Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi, 1982.
- Pamuk, Şevket** ; "İthal İkamesi, Döviz Darboğazları ve Türkiye 1945-1979" Krizin Gelişimi ve Türkiye'nin Alternatif Sorunu", Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984.
- Pekin, Tevfik** ; "Teşvik Tedbirleri Olarak Subvansiyonlar ve İşletme Kararları Üzerindeki Etkileri", Türkiye Vakıflar Bankası Yayını, Bornova, Mayıs 1988.
- Sarç, Ömer Celal** ; "1923'den Bu Yana Kalkınma Stratejileri", 2. Türkiye İktisat Kongresi I. Kalkınma Politikası Komisyonu Tebliğleri, İzmir, 1981.
- Serin, Necdet** ; "Kalkınma ve Dış Ticaret, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara, 1971.

- Serin, Necdet ; "Dış Ticaret ve Dış Ticaret Politikası 1923-1973", AÜSBF Yayını, Ankara, 1975.
- Seyidoğlu, Halil ; "Türkiye'de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası", Turhan Kitabevi, Ankara, 1982.
- Şenses, Fikret ; "The Nature and Main Characteristics of Recent Turkish Growth in Export of Manufactures", METU Economic Research Center Working Papers, No. ERC-1989/10.
- Şenses, Fikret-Kırım, Arman ; "Türkiye'de 1980 Sonrası Ekonomik Politikalar-Sanayileşme Etkileşimi ve Sanayinin Yeniden Yapılanma Gereklere", ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt 18, Sayı 1-2, 1991.
- TOBB ; "1984-İktisadi Rapor"
- Togan, Subidey ; "İktisat Politikaları ve Büyüme" İktisat Politikaları ve Gelişme Doğrultuları, 10. İktisatçılar Haftası İçinde, İstanbul, 1985.
- Türkiye Ekonomisi Dergisi, Ekim 1993, Sayı 10.
- Ulugay, Osman ; "24 Ocak Deneyimi Üzerine", Hil Yayınları, İstanbul, 1983.
- Ülken, Yüksel ; "Cumhuriyet Dönemi İktisat Politikaları ve Geliştirme Doğrultuları" (10. İktisatçılar Haftası), İstanbul, 1984.

- Winter, A.Jan ; "Stade Aid (Articles 92 and 93)", "Community Order and National Economic Policies", der. Institute D'Etudes Europeenes, universite Libre de Bruxelles, Kluwer Law and Taxation Publishers, Netherlands, 1984.
- Yaşa, Memduh ; "Türkiye Ekonomisinin Gelişimi ve Dış Ticaret", Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme İçinde, ESEKH, İstanbul, 1968.
- Yazıcıoğlu, Ergin ; "İhracatçı, İhracat ve Finansmanı", Akbank Yayını, İstanbul, 1981.
- Yentürk, Nurcan ; "Türk Sanayiinde Yeniden Yapılanma İçin Dış Ticaret ve Teknoloji Politikaları", ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt 20, Sayı 4, 1993.
- Yılmaz, Zekai ; "Yatırım Projeleri Analizi ve Yönetimi", Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, No:35, Bursa, 1990.

Resmi Gazete'de yer alan çeşitli Kanun, Yönetmelik ve Tebliğler.

ÖZGEÇMİŞ

08.06.1970 tarihinde Kars'ta doğmuşum. İlk öğrenimimi İzmir ve Kars'ta tamamladıktan sonra, Orta öğrenimimi İstanbul'da devam ettirdim. 1987 yılında Kadıköy Koşuyolu Kâzım İşmen Lisesi'nden mezun olduktan sonra aynı yıl, Yıldız Teknik Üniversitesi, Makina Mühendisliği Fakültesi, Makina Mühendisliği Bölümü'nde öğrenim görmeye hak kazandım. 1987 yılında bu bölümden mezun olduktan sonra, yine aynı okulun Sosyal Bilimler Enstitüsü'ndeki İşletme Yönetimi, Yüksek Lisans Programına kaydoldum. Halen, bu bölümdeki öğrenciliğim devam etmektedir.

Mart 1993 tarihinden itibaren ise MA-PA Makina Parçaları Endüstrisi A.Ş.'de Mamul Mühendisi olarak çalışmaktayım.

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ